

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

STUDIUM HUMANITNÍ VZDĚLANOSTI

Hana Fialová

**Vlašská kaple a italská komunita v Praze
z hlediska konceptu paměti**

Bakalářská práce

Praha 2018

Vedoucí práce: PhDr. Blanka Altová, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 26. června 2018

.....

Hana Fialová

Ráda bych poděkovala vedoucí své práce PhDr. Blance Altové, Ph.D., za cenné rady a doporučení, které mi v průběhu práce předávala, a za trpělivost a čas, který mi věnovala nejen v posledních měsících, ale během celého bakalářského studia. Bez její pomoci by tato práce v tomto rozsahu nemohla vzniknout.

Dále děkuji PhDr. Kamile Hálové, Ph.D., z Velvyslanectví Itálie, která mi poskytla nejen celou řadu užitečných informací a dokumentace, ale také přístup do Vlašské kaple, kdykoliv jsem to pro svoji práci potřebovala.

Obsah

1. Úvod	5
2. Faktografická východiska práce	9
3. Cíle a metody práce, pojmy	35
3.1. Teoretická východiska práce	37
3.1.1. Památková ochrana	37
3.1.2. Vlašská kaple jako kulturní, historická a umělecká památka	40
3.1.3. Restaurátorské práce	44
3.1.4. Paměť	45
3.1.5. Místo paměti	50
4. Poslední obnova Vlašské kaple	53
4.1. Současný stav kaple	53
4.2. Společenský rámec před zahájením prací a v jejich průběhu	54
4.3. Stavebně-historický průzkum objektu a záchranné a restaurátorské práce na objektu	60
4.4. Restaurování nástěnných maleb	62
5. Pohled na Vlašskou kapli z hlediska paměti po ukončení restaurování	65
6. Závěr	72

1. Úvod

Kaple Nanebevzetí Panny Marie v Karlově ulici v Praze, podle původu svých stavitelů a uživatelů uváděná také jako Vlašská kaple, je v současnosti společně s Thun-Hohenštejnským palácem (sídlem Velvyslanectví Itálie) a bývalým vlašským špitálem s tanní špitální kaplí Panny Marie a sv. Karla Boromejského (dnes Italským kulturním institutem) majetkem italského státu. Kaple byla po několik staletí spojena s životem italské komunity v Praze a současně byla také součástí urbanistického a architektonického vývoje Starého Města pražského. V této práci se podívám na kapli jako na uměleckou a historickou památku, ale také jako na součást kulturní paměti dané komunity nebo na místo paměti, a budu sledovat, v jakém společenském rámci nabývá kaple těchto různých uznání.

Kaple sloužila italské komunitě od svého vzniku prostřednictvím italské mariánské kongregace, založené v roce 1573, která svoji činnost v Praze ukončila v roce 1941 v souvislosti s vypuknutím války. Budu sledovat proměny této minoritní skupiny od dnešních dnů zpětně až k jejímu utváření v Praze v 16. století, včetně vzniku a činnosti italské mariánské kongregace a jejího propojení nejen s Vlašskou kaplí, ale také s vlašským špitálem, který spravovala.

V této práci používám výraz „komunita“ i přesto, že je oproti období, do něhož se budu při práci vracet, historicky jazykově poměrně mladý, a ve starší české literatuře, pojednávající o italské minoritě v Praze, bývá užíváno spíše slovo „obec“ nebo „kolonie“. V italštině je slovo „*comunità*“ běžně používáno ve významu „společenství“ (ale také „obec“, „veřejnost“ či v některých významech „společnost“), proto se zde přikláním k tomuto výrazu, a to nejen proto, že takto bývá uváděn - zřejmě právě pod vlivem italštiny - v novějších překladech, týkajících se pražské italské komunity, ale především proto, že ho zde pojímám ve smyslu „společenství“ (*Gemeinschaft*) jako historicky nejstarší formy sdružování podle teorie Ferdinanda Tönniese, který ho prezentuje jako „harmonické, statické a bezpečné soužití lidí, kterým dává jistotu tradice, která je současně omezuje v jejich rozhodování“¹.

Jako komunita bývá zpravidla definován „souhrn osob, které žijí v určitém vymezeném prostoru, kde vykonávají každodenní aktivity“². Velký encyklopedický slovník italského jazyka definuje komunitu, pojímanou ve významu, který má i v této práci, jako „soubor osob,

---

¹ NOVOTNÁ, Eliška, *Základy sociologie*, Praha: Grada, 2008, str. 33

² KOLEKTIV AUTORŮ, *Encyklopedický slovník*, Praha: Odeon, Encyklopedický dům, 1993, str. 534

vyznávajících stejné náboženství nebo spojených stejnými zájmy“³. Velký sociologický slovník připomíná, že podle amerického sociologa G. A. Hillaryho existuje více než sto definic tohoto pojmu, přičemž pro komunitu jako pospolitost, danou vnitřními vazbami a zařazením do širšího sociálního prostředí, lze použít definici, podle níž je charakterizována „jednak zvláštním typem sociálních vazeb uvnitř, mezi členy, jednak specifickým postavením navenek, v rámci širšího prostředí“⁴.

Italská komunita se v současnosti v Praze stále vymezuje a působí, kapli však nevyužívá. Přesto došlo k jejímu nákladnému restaurování, aniž by však byla obnovena její původní funkce pro italskou komunitu. Sleduji tedy kdo a proč vynakládal prostředky k restaurování kaple a s jakými cíli. V této souvislosti se nabízí řada badatelských otázek, k jejichž formulování i řešení jsem zvolila koncept paměťových studií.

Ke zpracování této práce jsem využila celou řadu pramenů, ať už obrazových či písemných, a primární i sekundární literatury, jejichž kritickým zhodnocením se budu zabývat ve druhé kapitole. Ve třetí kapitole uvedu cíle této práce a metody k jejich dosažení, a současně objasním otázky, spojené s památkovou ochranou Vlašské kaple a její kulturní, historickou a estetickou hodnotou. Zaměřím se rovněž na prezentaci teoretických konceptů, z jejichž pohledu budu toto téma zkoumat, ať už jde o otázky paměti, identity, kolektivní paměti, kulturní paměti či místa paměti.

Vlašská kaple, jejíž nedávné restaurování budu podrobně sledovat ve čtvrté kapitole, představuje příklad hodnotné manýristické architektury, která je odborníky vysoce ceněná. Historik umění Emanuel Poche v článku v Národních listech⁵, publikovaném v únoru 1940 při příležitosti tři sta padesáti let od vzniku kaple, uvádí, že „Vlaši provedli stavbu své národní svatyně veskrze podle soudobých výtvarných zásad své vlasti, bezohledně k české tradici v církevním stavitelství, lpícím z předsudků vůči světské, domněle pohanské renesanci na přežitých vzorech středoevropské pozdní gotiky ještě v době, kdy se jinak již přes sto let stavělo ve slohu italské renesance“⁶. Kaple je podle něj „miniaturní replika pozdně renesančního

---

³ KOLEKTIV AUTORŮ, *Grande dizionario enciclopedico della lingua italiana*, Miláno: Orsa maggiore, 1991

⁴ LINHART, Jiří, PETRUSEK, Miroslav, VODÁKOVÁ, Alena, MAŘÍKOVÁ, Hana, *Velký sociologický slovník*, Praha: Karolinum, 1996, str. 513

⁵ POCHE, Emanuel, *350 let Vlašské kaple v Praze*, Národní listy, 16. února 1940, roč. 80, Praha: vydavatel Julius Grégr, str. 8

⁶ *ibid.*

centrálního typu chrámové stavby severoitalské s neobyčejnou slohovou pokročilostí⁷. Jako vrcholný článek dynamických centrál hodnotí kapli i historička umění Jaroslava Krčálová ve své knize z roku 1976⁸, kde uvádí, že se „řadí mezi těch několik málo kostelních prostorů 16. věku, jejichž základem je forma tak vysoko oceňovaná manýristy; a dokonce patří mezi časově nejranější realizované stavby“⁹, a to především (ale nejenom) kvůli svému půdorysu, který má tvar nejen oválu, ale dokonce elipsy, sestrojené ze dvou ohnisek, přičemž „umělecká teorie Cinquecenta geometrické vlastnosti elipsy a její přesné konstruování běžně neznala“¹⁰. Výjimečnost a symbolika eliptického tvaru kaple je zmiňována i v další literatuře¹¹. Jeho hodnotu a význam oceňuje v roce 2016 i Národní památkový ústav¹², který ve svém dopise uvádí, že „oválný půdorys [...] neměl mezi evropskými architektonickými počiny 16. století obdoby“¹³, a že „ovál může souviset i s novými dobovými poznatky z oblasti astronomie či s nově nastupující estetikou manýrismu, která touto nestatickou koncepcí prostorového uspořádání a výraznou vertikality narušovala klasické vitruviovské představy o kruhu jako vystižení absolutní dokonalosti a nejvyššího principu“¹⁴, a přiřazuje tuto prostorovou koncepci do kontextu mariánského zasvěcení kaple s tím, že „symbolické výklady spatřují v oválné formě princip kosmické věčnosti, ztělesnění grácie ženského rodu a tudíž vystižení nejdokonalejší ženy Panny Marie“¹⁵. Právě dokončené restaurování Vlašské kaple a další s ní spojené skutečnosti, nahlížené z hlediska paměti, představím v páté kapitole této práce.

Téma Vlašské kaple a italské komunity v Praze jsem volila proto, že jako tlumočnice a překladatelka italského jazyka jsem měla možnost pro Velvyslanectví Itálie, které zastupuje italský stát jako vlastníka kaple, překládat texty související s projektem nedávných restaurátorských prací v kapli, působit jako tlumočnice u některých jednání, která se ho týkala, a současně kapli v průběhu prací navštěvovat. Kapli si navíc dobře pamatují z minulosti, kdy jsem jako zaměstnankyně italského velvyslanectví mohla sledovat zblízka její fungování, ať už v rámci římskokatolických mší, které se v ní pro italskou komunitu občas konaly, tak i jiných

---

⁷ ibid.

⁸ KRČÁLOVÁ, Jaroslava, *Centrální stavby české renesance*, Praha: Academia, 1976

⁹ ibid., str. 70

¹⁰ ibid., str. 70

¹¹ Např. OULÍKOVÁ, Petra, *Historie objektu*, in DI BERT, Genny, a další autoři, 2006, *La cappella della Congregazione degli Italiani a Praga*, Praha: SIAD Group, str. 54

¹² Dopis NPU, PhDr. BcA. Martin Pácal, pověřený vedením odboru péče o památkový fond, 6.1.2016

¹³ ibid.

¹⁴ ibid.

¹⁵ ibid.

příležitostí, jako byly koncerty vážné hudby nebo výstavy, spojené s náboženskými a duchovními tématy. Poslední příležitostí, kdy jsem kapli navštívila, byla výstava betlémů zhruba kolem přelomu tisíciletí, před tím, než byla z havarijních důvodů definitivně uzavřena. Kaple mi zůstala v paměti jako špatně osvětlený temný prostor s tmavě šedými zdmi, ve výšce pokrytými zašlými nástěnnými malbami. Její zrestaurování se po dlouhá léta zdálo jako nedostižný cíl, zvláště poté, co v roce 2005 z finančních důvodů ztroskotal první projekt, k němuž byl již proveden restaurátorský průzkum a vypracovaný záměr. Když se v roce 2015 znovu začalo mluvit o restaurování kaple, které si za svůj cíl vytkl tehdy nový velvyslanec Italské republiky v Praze J. E. pan Aldo Amati, byla jsem společně s italskou komunitou touto zprávou potěšena a s radostí jsem přivítala nabídku a možnost přispět alespoň malou částí své práce k její obnově, stejně jako příležitost shrnout mně dostupné poznatky formou této práce.

2. Faktografická východiska práce

V rámci heuristiky a studia pramenů a literatury jsem vycházela z česky, italsky, francouzsky a z malé části anglicky, německy a latinsky psaných textů. Získané poznatky jsem musela nejprve kriticky utřídit s ohledem na témata, která v práci pojednávám, a poté při zpracování nahlížet z pohledu společenského a historického rámce.

- Vlašská kaple

Nejvýznamnějším primárním materiálním obrazovým pramenem pro mě je samotná Vlašská kaple, vystavěná v letech 1590-1597 (příloha, obr. 1 a 11). Vzhled jejího interiéru i exteriéru je uváděn podrobně v české i italské literatuře, nebudu ho zde proto detailně popisovat, a to i proto, že dílčí popis stavu v jednotlivých etapách vývoje kaple bude postupně součástí následujících kapitol. Stavební vývoj Vlašské kaple těsně souvisí s formováním a fungováním italské komunity v Praze, proto o pramenech k těmto dvěma tématům píšou současně.

Kromě právě dokončených restaurátorských prací prošla kaple v průběhu své existence stavebními úpravami i restaurátorskými zásahy již několikrát. Těmi předchozími byly zásahy, provedené v roce 1983, jejichž hlavním cílem bylo napravení špatného stavu, do nějž se kaple dostala postupným chátráním od začátku 20. století, kdy nejprve zchudlá italská kongregace jako tehdejší vlastník neměla prostředky na její provoz, a poté, po převodu na italský stát v roce 1942, kdy byla využívána jen sporadicky, nebyla prakticky udržována. Tento špatný stav dokumentují už fotografie, pořízené v roce 1939; k dalším poškozením a degradaci došlo v následujících desetiletích. O restaurátorských pracích z roku 1983 a jejich rozsahu a zhotoviteli neexistují žádné oficiální záznamy, jak potvrzuje ve svém dopise ze 7.3.2017 i Národní památkový ústav, který měl, podle svého vyjádření, pouze ústní informace o údajných italských odbornících, kteří zde měli působit. Podle restaurátora Tomáše Bergera, který v roce 2005 prováděl restaurátorský průzkum maleb, byly práce pravděpodobně prováděny italskými řemeslníky „kteří neměli k historické hodnotě maleb pražádný vztah“¹⁶ a kapli spíše uškodili.

---

¹⁶ BERGER, Tomáš, *Restaurátorský průzkum malířské výzdoby*, in DI BERT, Genny, a další autoři, *La cappella della Congregazione degli Italiani a Praga*, Praha: SIAD Group, 2006, str. 157

Vlašská kaple byla převedena na italský stát společně s vlašským špitálem a tamní špitální kaplí Panny Marie a sv. Karla Boromejského 7. června 1942 rozhodnutím představenstva italské kongregace. Tento převod vyřešil dlouholetou nepříznivou finanční a ekonomickou situaci kongregace, která byla již před začátkem 2. světové války tak neúnosná, že bylo rozhodnuto o ukončení činnosti špitálu a prodeji budov kongregaci Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Vypuknutí války a následné zchudnutí boromejek však dohodu zhatilo.

Špatný stav hospodaření kongregace se vyostřoval již v předchozím meziválečném období, kdy nová československá vláda sice Italům 12. července 1919 opět povolila činnost a vrátila jim vedení italského sirotčince, o které je připravila rakouská vláda po vstupu Itálie do 1. světové války (kdy byl sirotčinec svěřen německým kanovníkům metropolitní kapituly¹⁷), avšak kongregace již nedokázala vzbudit u „válkou zchudlé pražské italské kolonie“¹⁸ takové nadšení, jaké měly předchozí generace, a shromáždit dostatek financí a personálu na provoz, který proto pokračoval velmi omezeně a jen díky podpoře italského státu a záštitě italského krále¹⁹. Jakmile pražská italská komunita přestala kapli využívat k liturgickým účelům, ztratil tento objekt význam v její živé kulturní paměti a měl pouze šance stát se kulturní historickou a uměleckou památkou, což je status, který v té době závisel na veřejném a institucionálním uznání těchto hodnot.

Existence kaple byla v nebezpečí v době přípravy pražské asanace, kdy se v soutěži na návrh regulačního plánu, jejíž výsledky byly vyhlášeny 22. února 1887, umístil na druhém místě návrh inženýra Kaftana, který do původně zamýšlené asanace Josefova zahrnul i část Starého Města, včetně Karlovy ulice, kterou hodlal narovnat a rozšířit. V tom mu bránilo zúžené místo podél Vlašské kaple a kostela sv. Salvátora, což hodlal snadno napravit, neboť byl toho názoru, že „je nezbytně třeba, aby zvláštním způsobem, téměř co klín do ulice posunutý kostel sv. Salvátora a P. Marie pobořen a ostatní část ulice do průčelní čáry kostela sv. Klimenta položena byla. Jelikož v Klementinu v celku pět kostelů se nalézají, zmíněné dva kostely ani historické,

---

¹⁷ KRISTEN, Zdeněk, *Storia della Congregazione italiana di Praga*, Praha: Italský kulturní institut, 1949, str.15

¹⁸ BORTOLOZZI Anna, *La Congregazione della Beata Vergine Maria Assunta in Cielo*, in TREZZA CABRALES, Angela, a další autoři, *La Congregazione italiana di Praga*, str. 24

¹⁹ *ibid.*, str. 25

ani umělecké ceny nemají, nebude nemožno na příslušných místech jejich odstranění vymoci."²⁰ Asanační zákony ze 7. dubna 1893 nicméně nakonec vymezují asanační obvod v hranicích Josefova, pouze s menšími přesahy do jiných částí Starého Města. V Karlově ulici tak sice „*bestia triumphans*“ pobořila blok starých domů, zakončený rohovým pivovarským domem U modré štičky, ležícím naproti jižnímu vchodu do Klementina, avšak oba zmíněné kostely, stojící doslova jen o několik metrů dál, zůstaly zachovány.

Nepříznivá finanční situace se táhla s italskou kongregací a zařízeními a budovami, které spravovala, již v průběhu celého 19. století, poté, co se jí v roce 1830 vrátil do vlastnictví vlašský špitál, zabavený v rámci josefínských reforem. O této situaci svědčí například zmínky v textu Odoarda Romaneseho²¹, představeného kongregace v roce 1897, o závislosti na dobrovolných přispěvcích a odkazech, i explicitní informace historika Zdeňka Kristena „...italská kongregace musela provést velké opravy i na budově sirotčince. Pro pokrytí nákladů na sebe vzala dluh ve výši 30.000 zlatých, což zatížilo její další činnost²²“.

V souvislosti s informací historika Josefa Janáčka, týkající se financování činnosti Italů Tovařstvem Ježíšovým („... je pravděpodobné, že jezuité finančně zajišťovali kongregaci od samého začátku sami.“²³), se nabízí úvaha, zda špatná finanční situace italské kongregace v posledním století před jejím zánikem, zmiňovaná opakovaně v různých textech a přisuzovaná zchudnutí Italů a opadnutí jejich zájmu na fungování kongregace, nesouvisela spíše se zrušením jezuitského řádu v roce 1773. Z různých textů totiž vyplývají nejen nadstandardní vztahy italské komunity s jezuity, kteří Italy využívali pro svoje protireformační cíle, ale i samozřejmost, s jakou jezuité kapli využívali a částečně o ní rozhodovali, nemluvě o jejich podílu na stavbě kaple a založení kongregace samotné. Jejich zrušení těsně předcházelo zrušení kongregace a špitálu a i když je pravda, že kongregace po svém obnovení v roce 1804 začínala znovu téměř s prázdnými rukama, podle údajů Odoarda Romaneseho²⁴ však byla v průběhu 19. století štedře

---

²⁰ BEČKOVÁ, Kateřina, *Asanace - zatracovaný i obdivovaný projekt obce Pražské. Příspěvek k dějinám pražské asanace*, bez vrocení, [online] Dostupné z: <http://stary-web.zastarouprahu.cz/pragensia/asanace/beckova.htm>

²¹ ROMANESE, Odoardo, *Riassunto storico sulla fondazione della Congregazione e sulla erezione della Cappella italiana a Praga*, Praha: A. Haase, 1898, str. 54

²² KRISTEN, Zdeněk, *Storia della Congregazione italiana di Praga*, str. 15

²³ JANÁČEK, Josef, *Italové v předbělohorské Praze (1526-1620)*, in HOLEC, František, a redakční rada, *Pražský sborník historický 16*, Praha: Panorama, 1983, str. 102

²⁴ ROMANESE, Odoardo, *Riassunto storico sulla fondazione della Congregazione e sulla erezione della Cappella italiana a Praga*, str. 40-52

podporována italskými i českými panovnickými, šlechtickými a církevními dary. Otázkou je, zda jí i přesto nechyběla předchozí výrazná materiální podpora z Klementina. Zmínka Františka Ekerta o tom, že Italové po roce 1877 neměli italsky hovořící duchovního²⁵, ukazuje na to, že po obnovení jezuitského řádu v českých zemích kolem roku 1850 mezi nimi nejspíš žádní Italové nebyli (obnovení ostatně prováděla Rakouská provincie Tovaryšstva²⁶) a proto pro ně zájmy italské komunity a jejich podpora již možná nebyly primární, snad i proto, že se význam komunity v pražském prostředí průběhem času oproti předchozím stoletím zmenšil. Tyto úvahy však kromě uvedených indicií nejsou podpořeny žádnými prameny, po nichž jsem ani nepátrala, neboť přesahují rámec této práce.

V rámci oslav třístého výročí italské kongregace v roce 1873 prošla Vlašská kaple rozsáhlými a nákladnými opravami především na venkovních a vnitřních omítkách a na freskách v kupoli, provedenými pod vedením architekta Schulze. Konkrétní informace o přemalbách v těchto letech však neexistují²⁷, navíc není zcela jistá ani jejich datace, neboť Národní památkový ústav připouští, že přemalby na kupoli mohou spadat až do devadesátých let 19. století²⁸. Nevyplývají dokonce ani ze seznamu prací z té doby, jak je vyjmenovává Odoardo Romanese²⁹, ledaže by se na ně vztahovala položka „restaurování interiéru“, kterou uvádí spolu s koupí varhan v roce 1897 (dalšími pracemi z devadesátých let 19. století byla oprava střechy, báně a přelití zvonů v roce 1896). Při těchto přemalbách bylo sice zabráněno další degradaci fresek, současně však malby před restaurováním nebyly čištěny a při přemalbě byly proto obtaženy kontury, které měly pravděpodobně „posílit čitelnost kompozice“³⁰; ve skutečnosti však způsobily, že figury vystupovaly z plochy a porušovaly tak harmonii barokních maleb.

---

²⁵ EKERT, František, *Posvátná místa král. hl. města Prahy*, Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1883, str. 382

²⁶ http://www.jezuite.cz/clanek_print.php?id=933

²⁷ Petra Oulíková uvádí, že podrobnosti o těchto pracích by se daly pravděpodobně zjistit z archivu architekta Schultze, uloženého v Národním technickém muzeu, který je však po svém poškození při povodních v roce 2002 stále nepřístupný (OULÍKOVÁ, Petra, *Historie objektu*, in DI BERT, Genny, a další autoři, 2006, *La cappella della Congregazione degli Italiani a Praga*, Praha: SIAD Group, str. 49)

²⁸ Dopis NPÚ, PhDr. BcA. Martin Pácal, vedoucí odboru péče o památkový fond, 13.4.2017

²⁹ ROMANESE, Odoardo, *Riassunto storico sulla fondazione della Congregazione e sulla erezione della Cappella italiana a Praga*, str. 58 a 61

³⁰ BERGER, Tomáš, *Restaurátorský průzkum malířské výzdoby*, in DI BERT, Genny, a další autoři, *La cappella della Congregazione degli Italiani a Praga*, str. 153

O tom, jak Vlašská kaple fungovala v době provádění těchto prací a v předcházejících desetiletích, existuje jen málo záznamů. Jedna z mála dostupných zmínek je uvedena v dějinách pražských posvátných míst Františka Ekerta, kaplana kostela sv. Vojtěcha, který uvádí v roce 1883 o Vlašské kapli, že „kongregace vlašská dává zde po všední neděle i svátky a v slavnostní dny panovnické rodiny v 10 hodin sloužití mši sv., při níž na kruchtě chovanci sirotčince vlašsky a latinsky zpívají. Na sv. Silvestra bývá tu k večeru požehnání s „Tě Boha chválíme“. Až do r. 1877 konána zde jazykem vlašským postní kázání, a kongregace zavede je sem opět, jakmile nalezne kazatele jazyka vlašského znalého³¹“. Z uvedeného vyplývá, že kongregace v té době neměla italsky hovořícího duchovního. Bylo to zřejmě způsobeno tím, že - vzhledem k tomu, že duchovním kongregace býval v minulosti tradičně jezuitský kněz - po zrušení jezuitského řádu v roce 1773 bylo v kléru obtížné najít někoho, kdo by mohl sloužit italské bohoslužby. Další dostupnou zmínku o fungování kaple na konci 19. století (1897) uvádí Romanese, podle něhož se mše v kapli konaly v neděli a ve svátky; bylo zde rovněž pořádáno „požehnání tělům Italů, kteří zemřeli v Praze a kteří si přáli pohřeb v národní kapli“³².

Přestože josefínské reformy původně slibovaly zachování charitativních církevních institucí, byla v roce 1789 z příkazu Josefa II. ukončena činnost vlašského špitálu (příloha, obr. 71, 73 a 75), vedeného italskou kongregací, který zažil největší rozkvět v druhé polovině 18. století, kdy se stal vedle nemocnice Na Františku a alžbětinského areálu na Slupi třetím nejvýznamnějším specializovaným sociálně-zdravotnickým zařízením v Praze³³. Jeho činnost se čím dál více zaměřovala na péči o děti; podle historika Petra Svobodného se jednalo nejen o „jedno z prvních klinických zařízení lékařské fakulty“³⁴, ale v určitém smyslu i o „nepřímého předchůdce pediatrických klinik“³⁵. V roce 1776 byl rozhodnutím Marie Terezie k vlašskému

---

³¹ EKERT, František, *Posvátná místa král. hl. města Prahy*, Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1883, str. 383

³² ROMANESE, Odoardo, *Riassunto storico sulla fondazione della Congregazione e sulla erezione della Cappella italiana a Praga*, str. 64

³³ SVOBODNÝ, Petr, *L'ospedale italiano come struttura socio-sanitaria (1602-1789)*, in TREZZA CABRALES, Angela, a další autoři, *La Congregazione italiana di Praga*, str. 26

³⁴ Svobodný uvádí, že Vlašský špitál měl od roku 1763 povinnost, spolu s nemocnicí Na Františku, dodávat lékařské fakultě v Karolinu těla zesnulých k pitvám, které zde vedl prof. Klinkosch. V případě Vlašského špitálu se jednalo především o těla zemřelých dětí, z velké části novorozenců a batolat do jednoho roku.

³⁵ SVOBODNÝ, Petr, *L'ospedale italiano come struttura socio-sanitaria (1602-1789) (Vlašský špitál jako sociálně-zdravotnická struktura)*, in TREZZA, A. M. a další autoři, 2003, *La Congregazione italiana di Praga (Italská kongregace v Praze)*, str. 27

špitálu připojen novoměstský italský nalezinec sv. Máří Magdaleny³⁶ a v roce 1777 i zrušený francouzský špitál sv. Ludvíka na Senovážném náměstí. Veškerá charitativní práce byla ukončením činnosti vlašského špitálu přerušena, přičemž byla porodnická a novorozenecká část přesunuta společně s kartotékou a archivem do nové porodnice U Apolináře, zatímco děti ze sirotčince byly rozděleny do rodin a starým a bezmocným lidem byla přiznána roční penze. Budovy špitálu propadly státu a byly prodány, kostel ztratil liturgickou funkci a část zařízení a zvony byly odvezeny do kostela na Karlově³⁷.

Německy psaný seznam inventáře, sestavený při rušení špitálu pro účely jeho předání státu, který je uložen v Archivu hl. m. Prahy, zahrnuje veškeré zařízení do nejmenších podrobností, takže z něj lze vyvodit úroveň péče i přibližný počet ubytovaných (např. na str. 1 je uvedeno „*Kinder-Mänteln alte 8, neue 6*“)³⁸. Se stejnou pečlivostí vypočítává ve své knize Romanese³⁹ ztráty na majetku, způsobené zrušením špitálu; jednalo se nejen o peníze a panství, ale také o vybavení, zařízení i budovy samotného špitálu a kaple Panny Marie a sv. Karla Boromejského (příloha, obr. 76, 77, 79 a 80 -87). Uvádí také soudní spory z let 1828 a 1832, kdy se kongregace (marně) snažila domoci navrácení svého bývalého majetku.

Působení italské kongregace v rámci vlašského špitálu v době před jeho zrušením jistě zvyšovalo význam italské komunity ve společenském životě Prahy a nemůže být pochyb o tom, že charitativní práce Italů řešila mnoho sociálních problémů, s nimiž se představitelé města museli potýkat. Po jejím násilném přerušení musela proto tato péče citelně chybět. Možná právě proto už v roce 1802 císař František I. přijímá petici pražských Italů a na přímlovu nejvyššího purkrabího Jana Rudolfa Chotka v roce 1804 svým dekretem vyslovuje souhlas se založením nového italského sirotčince. Došlo k němu 15. srpna 1804, ve výroční den založení italské kongregace, jejíž činnost byla k tomuto datu rovněž obnovena. První přijatí sirotci byli ubytováni v italských rodinách a za dalších šest let se podařilo pro sirotčinec získat do pronájmu budovu. Až v roce 1830 kongregace shromáždila z darů dostatečnou částku, aby mohla zakoupit vlastní sídlo; tím se nakonec stal starý vlašský špitál, který po josefinských reformách nejdříve sloužil jako truhlárna a později jako bytový dům, a který byl v té době právě na prodej. Tato

---

³⁶ ležel původně v areálu mezi dnešními domy v Soukenické 23 a Klimentské 24

³⁷ *ibid.*, str. 11

³⁸ SVOBODNÝ Petr, *Inventář Vlašského špitálu na Malé Straně z r. 1789*, in *Documenta Pragensia VIII*, Praha: Archiv hl. m. Prahy, 1988, str. 38

³⁹ ROMANESE, Odoardo, *Riassunto storico sulla fondazione della Congregazione e sulla erezione della Cappella italiana a Praga*, str. 46

souhra okolností, která „naplnila legitimní hrdostí srdce každého Itala, žijícího v Praze“⁴⁰, vedla k další finanční sbírce mezi Italy, z níž byla financována rekonstrukce budov a kaple Panny Marie a sv. Karla Boromejského.

Nejvýznamnějšími pracemi v historii Vlašské kaple byly barokní úpravy v letech 1715-1735, provedené italskou kongregací v souvislosti s výstavbou kostela sv. Klimenta, které zásadním způsobem změnily její původní vnitřní vzhled a dispozici. Kaple byla původně na svém oválném půdorysu lemována vnitřním deambulatoriem se sedmi nepřiliš hlubokými kaplemi a s obíhajícím ochozem v prvním patře, oltář byl umístěn na východní straně v místech dnešního vstupu, zatímco původní vstupní dveře se nacházely za severozápadní arkádou, kudy se vycházelo do malé předsíně a z ní na dvůr koleje. Do stejné předsíně vedl i vchod za severovýchodní arkádou⁴¹. V místech dnešní sakristie byl umístěn boční vchod, který vedl do Karlovy ulice. Úpravy vedly ke zrušení hlavního vchodu z jezuitské koleje, což pozměnilo původní vnitřní orientaci a dispozici, při níž byl oltář přemístěn na západní stranu, kde byl zvýšením oblouku arkády vytvořen vysoký výklenek. Tím byl přerušen průběh horního ochozu, který při této příležitosti dostal nové dřevěné zábradlí. Nad novým vchodem byl ve výši ochozu vytvořen směrem do prostoru kaple malý balkon, kam byly později umístěny varhany. V místě původního bočního vchodu z Karlovy ulice byla vybudována sakristie. Při těchto změnách byl rovněž na jižní straně střechy vytvořen malý fronton s vikýřovou věžičkou. Vchody do kaple a do kostela sv. Klimenta, umístěné do pravého úhlu, byly sjednoceny společným vstupním portikem, lemovaným obloukovou římsou, nesoucí balustrádu se sochou sv. Klimenta a několika andělky. Autorem návrhu portiku byl jeden z nejvýznamnějších českých barokních architektů František Maxmilián Kaňka, provedení portiku a jeho prvků provedl italský kameník Domenico Antonio Rappa. Současně byly odstraněny původní renesanční dekorace a vytvořeny nové barokní a v roce 1734⁴² byla provedena nová malířská výzdoba. Autoři těchto maleb a dekoračních prvků nejsou s jistotou známi; historik Pavel Preiss uvádí jména Giovanni Pietro Scotti (jeho jméno také vyslovovali italští restaurátoři při našem rozhovoru v červnu 2017), Giovanni Battista Pellizzuoli a Giuseppe Saglione⁴³. Národní památkový ústav ve svém

---

⁴⁰ SVOBODNÝ, Petr, *L'ospedale italiano come struttura socio-sanitaria (1602-1789)*, in TREZZA CABRALES, Angela, a další autoři, *La Congregazione italiana di Praga*, str. 13

⁴¹ OULÍKOVÁ, Petra, *Historie objektu*, in DI BERT, Genny, a další autoři, 2006, *La cappella della Congregazione degli Italiani a Praga*, Praha: SIAD Group, str. 29

⁴² podle datace, uvedené přímo na kupoli kaple

⁴³ PREISS, Pavel, *Italští umělci v Praze*, Praha: Panorama, 1986, str. 405

zdůvodnění souhlasu s restaurátorským záměrem⁴⁴ uvádí jako možné autory i Giovanniho Battistu Zaista nebo bavorského malíře Johanna Adama Schöpfa.

Hlavním cílem těchto prací ze začátku 18. století bylo přizpůsobení kaple nové dispozici jižního křídla Klementina. Domnívám se, že uvedené změny vnitřní výzdoby mohly být vedeny motivací nahradit zastaralé renesanční prvky a přizpůsobit kapli barokní módě té doby, zatímco nahrazení původních nástěnných maleb mohlo být, podle restaurátora Tomáše Bergera⁴⁵, vyvoláno buď jejich velkým poškozením, nmoderností nebo nefunkčností ikonografického zobrazení po změně orientace kaple, či snahou o posílení architektonické koncepce na úkor oslabení funkce výzdoby.

O tom, jak přesně vypadal interiér kaple a její výzdoba po jejím dokončení v roce 1600⁴⁶, máme dnes jen omezené informace. Stejně tak není nic známo o autorovi plánů kaple, jehož určení se jen odhaduje. Jaroslava Krčálová míní, že návrh mohl být zaslán do Prahy přímo z Říma, a že může být dílem Ottavia Mascherina, vzhledem k tomu, že se řešení Vlašské kaple podobá některým Mascherinovým římským projektům⁴⁷. Tuto domněnku rovněž podporuje Emanuel Poche⁴⁸ a také Pavel Preiss, podle něhož je tento předpoklad „při intenzivních stycích pražských dvorských kruhů s Vatikánem diplomatickými cestami papežské nunciatury (která stavbu od založení po vysvěcení zaštiťovala) i jinými přímými spoji s Římem“⁴⁹ oprávněný. Naproti tomu historik Pavel Kalina⁵⁰ namítá, že taková atribuce nemá oporu v pramenech, a že kapli není možné spojovat se jménem žádného konkrétního architekta⁵¹. Krčálová nicméně nevyklučuje ani myšlenku působení „některého schopného italského architekta, seznámeného s posledními tendencemi římské architektury“⁵² a zmiňuje při tom jméno toskánského stavitele Gargiollho di Fivizzana, který působil na dvoře Rudolfa II. Žádný konkrétní historický plán se

---

⁴⁴ Dopis NPÚ, Mgr. Martin Tomášek, Ph.D., náměstek sekce památkové péče, 9. 3. 2017

⁴⁵ BERGER, Tomáš, *Restaurátorský průzkum malířské výzdoby*, in DI BERT, Genny, a další autoři, *La cappella della Congregazione degli Italiani a Praga*, str. 141

⁴⁶ Samotná stavba byla dokončena v roce 1594, kdy byly rovněž zřízeny oltáře a vyzdobeny zdi, zatímco fresky v kupoli byly provedeny až v roce 1597. Kaple byla vysvěcena a otevřena pro veřejnost v roce 1600.

⁴⁷ KRČÁLOVÁ, Jaroslava, *Centrální stavby české renesance*, Praha: Academia, 1976, str. 76

⁴⁸ POCHE, Emanuel, *Prahou krok za krokem*, Praha: Panorama, 1985, str. 50

⁴⁹ PREISS, Pavel, *Italští umělci v Praze*, str. 90

⁵⁰ KALINA, Pavel, *Praha 1437-1610*, Praha: nakladatelství Libri, 2011, str. 161

⁵¹ *ibid.*, str. 163

⁵² NEVÍMOVÁ, Petra, *La Cappella italiana della Città Vecchia*, in TREZZA CABRALES, Angela, *La Congregazione italiana di Praga (Italská kongregace v Praze)*, Kutná Hora: Tichá Byzanc, 2003, str. 88

však nedochoval a Vlašská kaple se tak objevuje jen okrajově na jezuitských plánech Klementina a kostelů sv. Salvátora a sv. Klimenta⁵³ (příloha, obr. 6 a 7).

Rovněž o financování stavby kaple se nedochovaly žádné informace. Jak už jsem uvedla na straně 11, historik Josef Janáček k tomu uvádí, že stavbu, stejně jako italskou kongregaci, pravděpodobně financovali jezuité a jen malými dary přispěli samotní členové kongregace⁵⁴. Stavba v každém případě musela vzniknout v těsné spolupráci s nejvyššími katolickými církevními kruhy, neboť základní kámen k ní položil 23. července 1590 tehdejší apoštolský nuncius Alfonso Visconti.

Nová kaple měla vyřešit nedostatek místa v dosavadní oratoři, kterou měli Italové propůjčenou v areálu Klementina, která již nestačila náporu nových italských přistěhovalců. Největší vlna příchozích, vyvolaná demografickým růstem na Apeninském poloostrově a těžkou hospodářskou situací, způsobenou válkami, které Itálií procházely⁵⁵, se do Prahy dostala v rudolfinské době po přesídlení císařského dvora a po ustavení apoštolské nunciatury v roce 1583. Kromě stavitelů přitáhl rozkvět města rovněž italské dvořany, bankéře, obchodníky a kupce, z nichž mnozí provozovali dřevěné stánky na hlavním náměstí Malé Strany, kterému se na konci 16. století přezdívalo „Vlašské náměstí“⁵⁶, a kteří přiváželi do Prahy především luxusní a často do té doby neznámé zboží, jako bylo jižní ovoce a olivy, víno, olej, cukr a cukrovinky, ale také látky a oděvy, zbraně, zlatnické zboží, nábytek a knihy⁵⁷. Zajímavý je výskyt italských umělců a intelektuálů, ať už šlo o hudebníky, hudební skladatele, zpěváky, básníky, filozofy, spisovatele, ale také herce či potulné kejklíře⁵⁸. Z významných osobností, jejichž pobyt v Praze je dobře zmapován, lze z prvního období italské imigrace v 16. století připomenout například Pierandreu Mattioliho, botanika a osobního lékaře arcivévody, zatímco v rudolfinském období přicházeli hudebníci a básníci, kteří působili u dvora a jejichž literární a hudební díla jsou

---

⁵³ Jak uvádí Petra Oulíková Nevimová, nejstarším z nich je plán z 80. let 16. století, uchovávaný v Národní knihovně v Paříži, který zachycuje pravděpodobně jen návrh na stavbu nového křídla koleje, kde je zobrazena jedna z místností jako „kaple Italů“. Kaple ve své podobě je později nakreslena na plánu z 50. let 17. století.

⁵⁴ JANÁČEK, Josef, *Italové v předbělohorské Praze (1526-1620)*, in HOLEC, František, a redakční rada, *Pražský sborník historický* 16, str. 102

⁵⁵ BORTOLOZZI Anna, 2003, *La Congregazione della Beata Vergine Maria Assunta in Cielo*, in TREZZA CABRALES, Angela, a další autoři, *La Congregazione italiana di Praga*, str. 19

⁵⁶ *ibid.*, str. 20, (dnes horní část Malostranského náměstí před kostelem sv. Mikuláše)

⁵⁷ HOJDA, Zdeněk, KAŠPAROVÁ, Jaroslava, 2000, *Bohemia-Italia, Češi ve Vlaších a Vlaši v Praze*, Praha: Národní knihovna, 2000, str. 11

⁵⁸ *ibid.*, str. 22

zdokumentována díky činnosti tiskaře Jiřího Nigrina. Nelze opomenout ani habsburského dvorního malíře Giuseppeho Arcimbolda, díky němuž máme zachováno několik Rudolfových podobizen. Další významnou postavou, která našla v Praze útočiště v roce 1588, byl Giordano Bruno, který zde zůstal několik měsíců a vydal u tiskaře Jiřího Dačického⁵⁹ některá svoje významná vědecká díla.

K vytvoření silné a soudržné italské komunity v Praze v 16. století přispěl nejen stejný původ národnostní, ale jistě také skutečnost, že velká většina přistěhovalců pocházela ze stejné oblasti a měla proto společný jazyk. Nešlo ani tak o italštinu, kterou prostí lidé často ani neovládali, ale především o místní dialekty, které se v Itálii od sebe lišily a dosud velmi liší. O to horší to muselo být v době, kdy jednotlivé oblasti nebyly tolik propojeny a spisovná italština nebyla tak rozšířena. K semknutí Italů v českém prostředí přispěly i náboženské důvody a určitý „pocit výspy pravověrnosti v heretickém obklíčení“⁶⁰. Italská komunita byla uzavřená do té míry, že její příslušníci uzavírali sňatky jen mezi sebou, nebo si vozili nevěsty ze svých rodných obcí, a dokonce i ve zcela asimilovaných rodinách, jako byla například rodina Giovanniho Santiniho-Aichla, kde se muži již třetí generaci ženili s českými nebo německými ženami, byli voleni kmotři křtů a svědci svateb nebo notářských úkonů převážně z italského prostředí⁶¹. Komunita se začala více otvírat svému okolí až v průběhu 17. a 18. století, kdy docházelo nejen k větší integraci, ale v jejím rámci i k počesťování či latinizaci italských jmen a příjmení.

Podle informací, shromážděných Zikmundem Wintrem⁶², lze celou jednu třetinu „stavitelů, zedníků a kameníků, činných v Čechách v letech 1520-1620, zahrnout pod kumulativní pojem Vlachů“⁶³. Pod souhrnné pojmenování „Vlaši“ byli tehdy ovšem řazeni nejen Italové, ale i švýcarští Rétorománi. Zpočátku se kvůli potížím se získáváním měšťanského práva a náboženským důvodům jednalo téměř výhradně o krátkodobou migraci, spojenou se sezónními stavebními pracemi, počet usazených Italů však začal strmě narůstat od šedesátých let 16. století⁶⁴. Ti, kteří nepřišli jen za jednorázovými zakázkami, ale kteří se v Praze usadili

---

⁵⁹ *ibid.*, st. 29

⁶⁰ PREISS Pavel, 1986, *Italští umělci v Praze*, str. 15

⁶¹ BORTOLOZZI Anna, *La Congregazione della Beata Vergine Maria Assunta in Cielo*, (*Kongregace Nanebevzetí Panny Marie*), in TREZZA CABRALES, Angela, a další autoři, *La Congregazione italiana di Praga*, str. 20

⁶² WINTER, Zikmund, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách*, 1909, in PREISS, Pavel, 1986, *Italští umělci v Praze*, str. 13

⁶³ PREISS, Pavel, *Italští umělci v Praze*, str. 13

⁶⁴ BORTOLOZZI Anna, *La Congregazione della Beata Vergine Maria Assunta in Cielo*, in TREZZA CABRALES, Angela, a další autoři, *La Congregazione italiana di Praga*, str. 11

dlouhodobě, se většinou ucházeli o měšťanské právo, zapojili se do městských cechů a někteří z nich i do společenského života. Podle historika Josefa Janáčka „téměř všichni usedlí Italové patřili k zámožným a váženým pražským měšťanům“⁶⁵ a někteří byli dokonce za svoje zásluhy povýšeni do šlechtického stavu. Preiss uvádí příklad stavitele Ulrica Aostalliho, kterému bylo uděleno šlechtictví a erb a který však svá privilegia odmítal⁶⁶. Bortolozzi přináší informaci o italském přistěhovalci Pietrovi della Pasquina, který se v roce 1616 jako první Ital stal malostranským radním. Kolem roku 1600, kdy imigrace Italů kulminovala, žilo v Praze asi 300 - 400 usedlých Italů⁶⁷.

První vlnu italských přistěhovalců situuje Janáček do roku 1534 a spojuje ji se stavbou Královského letohrádku⁶⁸. Někteří z nich po skončení prací v Praze zůstali a za nimi přicházeli jejich další krajané. Pocházeli z velké většiny ze švýcarského pohraničí na severu Itálie z oblastí kolem Comského a Luganského jezera, které byly proslulé umem svých stavebních dělníků a architektů, který se rozvinul pod vlivem nedostatku jiných možností obživy v tomto kraji, chudém na zemědělské zdroje⁶⁹. Jednalo se převážně o stavitele, architekty, zedníky, kameníky a umělce, kteří byli přilákáni příznivými pracovními podmínkami při stavebním a hospodářském rozkvětu Prahy, podporou renesančních proudů ze strany Habsburků, ať už šlo o místodržitele Ferdinanda II. Tyrolského v letech 1547-1567, krále Maxmiliána II. v letech 1567-1576, nebo Rudolfa II. mezi lety 1576-1611, a také rostoucím „zájmem české šlechty o vše italské“⁷⁰. Šíření italské renesance v Čechách kolem poloviny 16. století se však neomezovalo jen na Prahu a její paláce, ale projevovalo se také jako důsledek výprav příslušníků české šlechty do Itálie, jak je například popisuje historik Jaroslav Pánek⁷¹, i na jejich sídlech v Litomyšli, Českém Krumlově, Telči, Jindřichově Hradci a jiných místech.

Současně s první přistěhovaleckou vlnou z Itálie přišlo v roce 1556 do Prahy i Tovaryšstvo Ježíšovo a ujalo se úkolu posilovat katolickou víru pražských Italů, „oslabenou

---

⁶⁵ JANÁČEK, Josef, *Italové v předbělohorské Praze (1526-1620)*, str. 89

⁶⁶ HOJDA, Zdeněk, KAŠPAROVÁ, Jaroslava, *Bohemia-Italia, Češi ve Vlaších a Vlaši v Praze*, str. 16

⁶⁷ JANÁČEK, Josef, *Italové v předbělohorské Praze (1526-1620)*, str. 98

⁶⁸ *ibid.*, str. 80

⁶⁹ Ze stejné oblasti pocházelo mnoho dalších slavných stavitelů, architektů a sochařů, včetně samotného Borrominiho.

⁷⁰ HOJDA, Zdeněk, KAŠPAROVÁ, Jaroslava, 2000, *Bohemia-Italia, Češi ve Vlaších a Vlaši v Praze*, str. 10

⁷¹ PÁNEK, Jaroslav, *Boemia e Italia nella metà del XVI secolo. Il viaggio della nobiltà boema a Genova nel 1551 e l'assimilazione della cultura italiana in Boemia*, Praha: Historický ústav - Řím: Istituto Storico Ceco di Roma, 2012

vlivem českého, převážně utrakvistického prostředí⁷², přičemž počítalo s podporou italské komunity při „uskutečňování své protireformační politiky“⁷³. Náboženské, ale také národnostní cítění italské komunity podporovali jezuité od roku 1560 kázáními v italském jazyce. V roce 1569 si Italové zřídili z popudu Biagia Montagniniho Perugina, tehdejšího italského představeného jezuitů, svoji první oratoř v areálu Klementina a následně založili mariánskou kongregaci, zasvěcenou Nanebevzetí Panny Marie. Kolem roku založení panují nepřesnosti, italské prameny uvádějí rok 1573, zatímco jezuitské až 1575⁷⁴.

Kongregace pod heslem „*Pro Deo et paupere*“ navazovala na podobná bratrstva s cílem náboženského a charitativního působení, jaká zakládaly italské obce s podporou různých církevních řádů i v jiných zemích, a také na laické mariánské kongregace, které začaly v Evropě hromadně vznikat vedle jezuitských kolejí po Tridentském koncilu (1545). Ihned po svém založení byla kongregace jezuitskými představenými přidružena k římské kongregaci Pozdravení blahoslavené Panny Marie a mohla tak využívat všech jejích výsad, udělených pontefiky.

Výraz „kongregace“ pochází z latiny a v barokní době byl v latině, jako úředním jazyce katolické církve, společně s dalšími výrazy, jako „*confraternitas*“, „*confoederatio*“ nebo „*sodalitas*“, používán pro církevní společenství, v češtině nejčastěji nazývaná jako „bratrstva“⁷⁵. Vzhledem k tomu, že v novějších českých překladech italských titulů, v nichž se o italském mariánském společenství mluví, je používán výraz „kongregace“ jako překlad italského „*congregazione*“, přidržím se tohoto výrazu i v této práci.

Historik Jiří Mikulec definuje náboženská bratrstva barokní doby jako „sdružení, složená především z laiků, ale i duchovních římsko-katolické církve, která se scházela pod vedením kněze v konkrétním kostele nebo kapli, většinou přímo u oltáře“⁷⁶. V Čechách vznikala ve velkém množství v pobělohorské době a jejich činnost se zaměřovala především na pobožnosti, spolkový život a charitativní činnost. Jezuitská bratrstva, zakládaná při jezuitských kolejích,

---

⁷² KRISTEN, Zdeněk, *Storia della Congregazione italiana di Praga*, str. 4

⁷³ HOJDA, Zdeněk, KAŠPAROVÁ, Jaroslava, *Bohemia-Italia, Češi ve Vlaších a Vlaši v Praze*, str. 11

⁷⁴ Bortolozzi, která uvádí rok 1573, vysvětluje tento rozdíl sporem o prvenství mezi touto italskou kongregací a kongregací Neposkvrněného početí, založenou jezuitskými studenty. Kristen, který podle Bortolozzi vycházel z jezuitských pramenů, v roce 1949 potvrzuje rok 1575 a výslovně vyvrací rok 1573, zatímco podle jiných zmínek (např. Preiss, Hojda a Kašparová) je rozpor v letopočtu prezentován tak, že v roce 1573 bylo přijato rozhodnutí o založení kongregace, k němuž však došlo oficiálně až v roce 1575.

⁷⁵ MIKULEC, Jiří, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha: Lidové noviny, 2000, str. 8

⁷⁶ *ibid.*, str. 9

bývala většinou společenstvím studentů, tzv. sodalitou, a při rekatolizaci bývala často používána „v rukou jezuitského řádu jako nástroj proti nepřátelským vyznáním“⁷⁷. První jezuitské bratrstvo bylo založeno v Římě v roce 1563 a podle jeho vzoru vznikala další, většinou zasvěcená Panně Marii, ve všech zemích, kde se jezuité usídlili.

Pražská Vlašská kaple představovala pro jezuitu v předbělohorské době určitý štít katolicismu a protireformace, nastavený pražskému utrakvistickému prostředí. Na druhou stranu Italové díky jezuitům získávali podporu nejen významných církevních představitelů, ale rovněž protekci u císařského dvora a pomoc při jednáních s městskými úřady a cechy. Jejich propojení však vyvolávalo četné náboženské a politické spory s českou většinou a bránilo větší integraci Italů do české společnosti. Josef Janáček uvádí, že „jezuitská politika zatahovala italskou menšinu do náboženských zápasů, prohlubovala její spory s českým prostředím a ohrožovala její vyhlídky na klidné soužití s Prahou“⁷⁸. Projevy nesnášenlivosti z české strany vůči Italům, které se začaly projevovat od sedmdesátých let 16. století, nebyly způsobeny ani tak strachem z hospodářské konkurence, ale spíše nespokojeností „s protireformační politikou jezuitů, s nimiž se pražští Vlaši rychle sblížili [...], a italští přistěhovalci, jejichž situace ve městě byla nejistá, se snadno stali terčem hněvu domácího měšťanstva“⁷⁹. Italové naopak „dávali nepřijatelným způsobem najevo opovržení nad českým reformačním prostředím“⁸⁰ a byli proto i v následujících desetiletích podezříváni z různých diverzních akcí a provokací, například v roce 1611 z podpory pasovských při jejich vpádu do Prahy. Snížení napětí a rozporů mezi oběma skupinami přinesla až pobělohorská doba, kdy „následná rekatolizace Čech snížila kulturní bariéry mezi starousedlíky a italskými přistěhovalci a tím uspíšila jejich asimilaci“⁸¹.

Podle stanov kongregace se mohli stát jejími členy všichni Italové narozením nebo původem, plnoletí, bezúhonní, s pobytem v Praze nebo jejím okolí a s vlastním zdrojem obživy. O jejich přijetí rozhodovalo představenstvo. To bylo zpočátku vedeno ředitelem, rektorem a dvěma prorektory, kteří byli voleni na jeden rok a uváděni do funkce vždy 15. srpna při svátku Nanebevzetí Panny Marie při slavnosti ve Vlašské kapli; později se s nárůstem členů počet funkcí ještě zvýšil až na třicet jedna v době největší prosperity kongregace kolem roku 1769.

---

⁷⁷ *ibid.*, str. 11

⁷⁸ JANÁČEK, Josef, *Italové v předbělohorské Praze (1526-1620)*, str. 101

⁷⁹ *ibid.*, str. 100

⁸⁰ *ibid.*, str. 100

⁸¹ PÁNEK, Jaroslav, *Italové, Nizozemci a Němci v rudolfínské Praze – některé formy a problémy soužití*, in *Documenta Pragensia XIX*, Praha: Archiv hl. m. Prahy, 2001, str. 71

V představenstvu, jehož členové za výkon funkce nepobírali žádnou odměnu, mohli být jen rodilí Italové žijící v Praze⁸². Většinou se jimi stávaly významné osobnosti italského profesního a společenského života – umělci, stavitelé nebo obchodníci. Duchovním představeným kongregace byl vždy jezuitský kněz. Z tohoto důvodu, a také kvůli těsnému propojení kaple s jezuitskou kolejí, byla kaple využívána nejen pro účely liturgií a slavnostních shromáždění kongregace, například při jmenování jejích nových představitelů, ale využívali ji pro některé účely i jezuité⁸³, například pro promoce magistrů své univerzity, nebo jezuitská Latinská kongregace (pro níž byla až v roce 1726 v areálu Klementina postavena kaple Zvěstování Panny Marie, nazývaná také Zrcadlová⁸⁴).

Zakládací listina italské kongregace se v průběhu staletí ztratila, avšak Odoardo Romanese ve své knize uvádí text latinského zápisu v klementinské jezuitské kronice z roku 1575, kde se připomíná nejen založení první italské oratoře, ale také to, že Italy přesvědčili k založení kongregace právě jezuité: „Samozřejmě, že v Praze byli katolíci, ale v malém počtu a s malým jměním, zatímco Italové, zvláště stavitelé a obchodníci, zde byli silní co do počtu i majetku, pročež naši, kteří pomáhali bídým, chudým a nemocným, Italy přesvědčili, aby mezi svými lidmi založili bratrstvo, jehož členové by byli vázáni výše uvedenými úmysly“⁸⁵. Členové kongregace se zavazovali, že budou šířit uctívání Boha a kult Panny Marie, že ze svých příjmů budou podporovat nelegitimní a opuštěné děti a sirotky a že budou dávat almužnu starým a chudým bez ohledu na jejich vyznání a „aniž by za to požadovali jakoukoliv odměnu“⁸⁶.

Členové italské kongregace při své charitativní činnosti zpočátku přijímali potřebné osoby přímo ve svých domech, ale vzhledem k jejich stále rostoucímu počtu zakoupila kongregace

---

⁸² BORTOLOZZI Anna, *La Congregazione della Beata Vergine Maria Assunta in Cielo*, in TREZZA CABRALES, Angela, a další autoři, *La Congregazione italiana di Praga*, str.16

⁸³ NEVÍMOVÁ, Petra, *La Cappella italiana della Città Vecchia*, in TREZZA CABRALES, Angela, *La Congregazione italiana di Praga*, str. 33

⁸⁴ *ibid.*, str. 80

⁸⁵ ROMANESE, Odoardo, *Riassunto storico sulla fondazione della Congregazione e sulla erezione della Cappella italiana a Praga*, Praha: A. Haase, 1898, str. 8, v latinském originále: „*Nimirum habebat quidem Praga Cives Catholicos sed raros, tenuisque fortunae, Itali vero, tum temporis, praesertim aediles et mercatores, ut numero ita acre fuerant copiosi, ut proinde nostri haberent ad quos pro sublevandis miseris, pauperibus, aegrotis recurrerent, Italis persuasere ut e gente sua Sodalitatem cogerent, cujus membra praecipuum eum scopum quem paulo mox retuli sibi praestitutum scirent*“

⁸⁶ *ibid.*, str. 8

v roce 1602 „za symbolickou částku“⁸⁷ od jednoho ze svých členů, architekta Domenica Bossiho, jeho dům pod strahovským vrchem, který v souladu s „tradicí italských středověkých ústavů pro opuštěné a bezprizorní děti“⁸⁸ přestavěla na špitál pro chudé. Ti do něj byli přijímáni „bez ohledu na to, zda byli katolíky nebo heretiky, nicméně vždy byla vyvíjena snaha získat heretiky pro Kristovu víru“⁸⁹. Počátkem 17. století se tak přirozeným centrem italské obce, rozrůstající se pod strahovským vrchem, stal vlašský špitál na Malé Straně, kam se soustředila charitativní činnost kongregace a kde působila i vlašská škola, takže Italové „získali vlastní církevní zázemí, v němž mohli udržovat svou jazykovou a kulturní osobitost“⁹⁰. V dubnu 1608 kongregaci ocenil i samotný císař Rudolf II., který ji svým diplomem osvobodil navždy od platby daní a poplatků a povolil jí zakoupení vedlejších domů a zahrady pro rozšíření činnosti, vytvoření hřbitova a stavbu kaple. Tato privilegia byla následně stvrzena i všemi dalšími panovníky, ať už šlo o Leopolda I. (v r. 1691), Karla VI. (v r. 1732), nebo Marii Terezii (v r. 1744)⁹¹. Přestavba nově zakoupených domů však vyřešila nedostatek místa ve špitále pouze na krátkou dobu, a proto se už v roce 1611 představenstvo kongregace rozhodlo k výstavbě zcela nového areálu. Díky Strahovskému klášteru, který na ni převedl další pozemek, vyrostl v roce 1617 nový raně barokní špitální areál s kaplí⁹², zasvěcenou Panně Marii a Karlu Boromejskému, svatořečenému jen několik let předtím (r. 1610). Autor plánů špitálu ani kaple není s přesností znám. Historička umění Johana Kofroňová uvádí, že v literatuře bývá „oprávněně zmiňován Domenico Bossi“⁹³, nevylučuje však ani jiné italské osobnosti. Na stavbě působili italští stavitelé, kteří „za podpory z výtěžku, získaného z různých odkazů a darů, pracovali zdarma“⁹⁴.

Stavba špitálu, stejně jako jeho provoz, byl hrazen z dobrovolných příspěvků členů kongregace, z milodarů, vybíraných ve Vlašské kapli a v katedrále, a z odkazů různých dobrodinců. Jednou z prvních, kdo odkázal špitálu roční rentu, byla v roce 1618 císařovna Anna

---

⁸⁷ BORTOLOZZI Anna, *La Congregazione della Beata Vergine Maria Assunta in Cielo*, in TREZZA CABRALES, Angela, a další autoři, *La Congregazione italiana di Praga*, str. 14

⁸⁸ HOJDA, Zdeněk, KAŠPAROVÁ, Jaroslava, *Bohemia-Italia, Češi ve Vlaších a Vlaši v Praze*, str. 18

⁸⁹ KRISTEN, Zdeněk, *Storia della Congregazione italiana di Praga*, str. 5

⁹⁰ PÁNEK, Jaroslav, *Italové, Nizozemci a Němci v rudolfínské Praze - některé formy a problémy soužití*, str. 71

⁹¹ BORTOLOZZI Anna, *La Congregazione della Beata Vergine Maria Assunta in Cielo*, in TREZZA CABRALES, Angela, a další autoři, *La Congregazione italiana di Praga*, str. 14.

⁹² V některé literatuře uváděna jako „kostel“. V této práci se přidržím jednotného určení „kaple“.

⁹³ KOFROŇOVÁ, Johana, *L'Ospedale italiano a Praga: genesi e storia dell'edificio*, in TREZZA CABRALES, Angela, a další autoři, *La Congregazione italiana di Praga (Italská kongregace v Praze)*, str. 48

⁹⁴ *ibid.*, str. 43

Tyrolská, mezi donátory však logicky převládají italská jména, patřící především vlašským architektům a umělcům. Špitál tak získal nejen hotovostní zdroje ročních příjmů, ale také několik panství (Větrný Jeníkov, Branišov, Vyklantice), z nichž financoval svoji činnost a která tvořila jádro jeho majetku⁹⁵.

Od svých začátků v Praze se Italové usídlovali kvůli své práci v blízkosti Hradu. Zřejmě i kvůli uzavřenosti a soudržnosti italské komunity se dlouho zdržovali pohromadě na Malé Straně⁹⁶ či na Starém Městě v blízkosti Vlašské kaple (především v Karlově ulici), odkud se do jiných čtvrtí, jako byly vzdálenější části Starého Města nebo Nové Město, začali stěhovat až na konci 17. a v průběhu 18. století⁹⁷. Na Malé Straně sídlili především v okolí dnešní Karmelitské ulice a také augustiniánského kláštera sv. Tomáše v dnešní Letenské ulici. Část komunity se později přesunula pod strahovský vrch, kde v roce 1592 malostranská radnice odkoupila dvě rozlehlé zahrady v blízkosti osady Obora u sv. Jana, ležící mezi takzvaným Novým tržištem⁹⁸ a úpatím petřínského vrchu. Italský architekt Ulrico Aostalli byl pověřen jejich rozdělením na šestnáct parcel, na nichž postupně vyrostly pozdně renesanční domy, inspirované italskou architekturou, ale přizpůsobené místní tradici⁹⁹, které vytvořily tehdejší Truhlářskou ulici¹⁰⁰ (příloha, obr. 91). Velkou část z nich odkoupili právě Italové, kteří osídlili rovněž druhou souběžnou ulici, která díky těmto svým obyvatelům dostala název Vlašská (který se udržel až do dnešních dnů) (příloha, obr. 92-95).

V souvislosti s působností Italů v sousedství obce Obora u sv. Jana musím také připomenout, že zatímco ti nejvýznamnější z nich byli pohřbíváni v kapli Panny Marie a sv. Karla Boromejského při vlašském špitále nebo dokonce ve Vlašské kapli, mnozí ostatní byli pohřbeni na místním hřbitově sv. Jana v Oboře vedle románského kostela sv. Jana Křtitele¹⁰¹, spadajícího pod jurisdikci strahovského kláštera (příloha, obr. 88 a 90). Z významných

---

⁹⁵ Podle Odoarda Romaneseho hodnota majetku špitálu v roce 1779 dosahovala sedm set tisíc zlatých (ROMANESE, Odoardo, *Riassunto storico sulla fondazione della Congregazione e sulla erezione della Cappella italiana a Praga*, str. 46)

⁹⁶ BORTOLOZZI Anna, *La Congregazione della Beata Vergine Maria Assunta in Cielo*, in TREZZA CABRALES, Angela, a další autoři, *La Congregazione italiana di Praga*, str. 20

⁹⁷ BORTOLOZZI Anna, *La Congregazione della Beata Vergine Maria Assunta in Cielo*, in TREZZA CABRALES, Angela, a další autoři, *La Congregazione italiana di Praga*, str. 20

⁹⁸ dnešní ulice Tržiče

⁹⁹ KOFROŇOVÁ, Johana, *Opus italicum*, Praha: Správa Pražského hradu, 2000, str. 15

¹⁰⁰ dnešní Břetislavova ulice

¹⁰¹ Kostel byl v roce 1564 přestavěn, v roce 1784 zrušen i s hřbitovem a v roce 1820 přeměněn na klasicistní dům, dnes Šporkova 3.

osobností italské komunity zde byl pohřben Anselmo Lurago a také Giovanni Santini-Aichl, kterého připomíná pamětní deska ve Šporkově ulici v místech, kde se hřbitov nacházel (příloha, obr. 89).

Zvláštní a cenný obrazový pramen k poznání významu kaple představují tři oltářní obrazy, které nebyly předmětem restaurování ani restaurátorského průzkumu¹⁰², a v současné době nejsou ani umístěny v kapli, ale na Velvyslanectví Itálie, kde jsem měla možnost si je prohlédnout a vyfotografovat (příloha, obr. 62 a 63). Podle informace z velvyslanectví se obrazy, z nichž každý má zajímavý historický příběh, do kaple už nevrátí a budou v ní nahrazeny fotoreplikami. Považuji je však za nedílnou součást kaple vzhledem k jejich původnímu určení, umístění, symbolice, ikonografii a funkci při náboženských obřadech, které se v kapli v minulosti konaly.

Na hlavním oltáři kaple byl umístěn obraz z roku 1813, zobrazující Nanebevzetí Panny Marie, patronky kaple i kongregace (příloha, obr. 54). Jeho autorem je tehdejší ředitel pražské Akademie výtvarných umění Josef Bergler¹⁰³. Obraz nahradil původní plátno z roku 1647, které zhotovil na objednávku rektora italské kongregace Dionisia Miseroniho Karel Škréta, v té době jeden z nejceněnějších malířů, který byl díky své konverzi ke katolicismu, k níž došlo během jeho pobytu v Itálii, velkým přítelem italské komunity¹⁰⁴. Obraz představoval Nanebevzetí Panny Marie, kdy ve spodní části obrazu je prázdný hrob a kolem něj stojí apoštolové. Škrétův obraz se nedochoval a jeho podoba, autor i donátor jsou známi jen díky rytině Samuela Weishuna z roku 1647 (příloha, obr. 55). O tom, že byl tento obraz v kapli původně skutečně umístěn, může svědčit i zmínka v příspěvku historika umění Štěpána Váchy ve Škrétově monografii z roku 2013¹⁰⁵, v němž cituje ze Škrétova životopisu, sepsaného v roce 1675 Joachimem von Sandrart¹⁰⁶, kde je jedno ze Škrétových pláten lokalizováno „v jezuitské koleji“. Přestože Vácha uvádí, že jde pravděpodobně o omyl, protože v Klementinu ani v kostele sv. Salvátora žádný Škrétův obraz umístěn nebyl, domnívám se, že Sandrart mohl mít na mysli

---

¹⁰² dle ústního sdělení Národního památkového ústavu

¹⁰³ OULÍKOVÁ, Petra, *Historie objektu*, in DI BERT, Genny a další autoři, *La cappella della Congregazione degli Italiani a Praga*, str. 47

¹⁰⁴ *ibid.*, str. 31

¹⁰⁵ VÁCHA, Štěpán, *Škréta, Sandrart a Merian. Několik úvah nad životopisem Karla Škréty v Teutsche Academie*, in STOLÁROVÁ, Lenka, HOLEČKOVÁ, Kateřina, (eds.), *Karel Škréta (1610-1674): Dilo a doba, Studie, dokumenty, prameny*, Praha: Národní galerie, 2013

¹⁰⁶ VON SANDRART, Joachim, *Teutsche Academie der edlen Bau-, Bild- und Malerei- Künste*, Norimberk 1675/1679/1680, [on line], dostupné z <http://ta.sandrart.net/de/person/view/2901>

právě Vlašskou kapli, zasazenou do areálu jezuitské koleje. Důvody, proč v roce 1813 na zdi kaple Škrétův obraz nahradilo plátno Josefa Berglera, z dosud publikovaných studií nevyplývají, avšak vedoucí mé práce Blanka Altová, která má s obrazy těchto dvou autorů zkušenost, se domnívá, že původní Škrétův obraz mohl být prodán či ztracen po josefinských reformách. Snažila jsem se najít důkazy o eventuálním prodeji obrazu v archivu italské kongregace, ten však byl v různých časových etapách z velké části částečně ztracen nebo zničen, a částečně po 2. světové válce odvezen do Itálie, takže je dnes velmi limitovaný (obsahuje pouze dva běžné metry archiválií) a žádné takové dokumenty v něm nejsou. Tuto teorii však podporuje informace, uváděná historikem Zdeňkem Kristenem, o tom, že „italské komunitě po osvícenských reformách Josefa II. zbyla jen staroměstská Vlašská kaple, která jí byla ponechána bez jakéhokoliv zdroje příjmů. K udržení jejího chodu, byť reformami omezeného na minimum, museli Italové prodat část přebytečného vybavení¹⁰⁷“.

Na pravém bočním oltáři byl obraz apoteózy Jana Nepomuckého (příloha, obr. 61) z roku 1732, který namaloval pasovský rodák František Lichtenreiter¹⁰⁸, autor části výzdoby strahovského a břevnovského kláštera. Podle Petry Oulíkové jde o nejstarší Lichtenreiterovo známé dílo¹⁰⁹. Oltář Jana Nepomuckého byl v kapli zřízen už v roce 1683, kdy Jan z Pomuku ještě nebyl ani beatifikován, natož kanonizován¹¹⁰; ve stejném roce však byla na nedalekém Karlově mostě vztyčena jeho socha od Jana Brokoffa, která určila jeho ikonografii.

Na levém bočním oltáři byl umístěn obraz Madony z Re (příloha, obr. 56) Tento milostný mariánský obraz, patřící mezi tak zvané „krvácející obrazy“, představuje fresku z kostela sv. Bartoloměje z vesnice Re v severoitalském údolí Valle Vigezzo, která poté, co ji kamenem zasáhl místní opilec, začala krváčet na čele (tzv. „*Maria lapidata*“) ¹¹¹ (příloha, obr. 58). Podle fresky, která se po této události stala předmětem uctívání, bylo následně namalováno mnoho obrazů, z nichž jeden se dostal kolem roku 1650 i do Klatov, kde je jako Klatovská Madona¹¹² krvácející na čele uchovávan dodnes v tamním kostele Narození Panny Marie (příloha, obr. 59).

O tom, jak se obraz do Vlašské kaple dostal, o jeho autorovi či dataci, se mohu jen dohadovat, a odpověď na některé otázky by dokázal dát snad jen detailní restaurátorský

---

¹⁰⁷ KRISTEN, Zdeněk, *Storia della Congregazione italiana di Praga*, str. 12

¹⁰⁸ OULÍKOVÁ, Petra, *Historie objektu*, in DI BERT, Genny, a další autoři, *La cappella della Congregazione degli Italiani a Praga*, str. 40

¹⁰⁹ *ibid.*

¹¹⁰ *ibid.*, str.34

¹¹¹ ROYT, Jan, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha: Karolinum, 1999, str. 260

¹¹² *ibid.*, str. 60

průzkum. Jednou z hypotéz je, že si ho pražští Italové přivezli ze své vlasti, protože Valle Vigezzo leží u švýcarských hranic v kraji Ticino, odkud velká část z nich pocházela, nebo ho mohl některý z pražských italských malířů namalovat přímo pro kapli. Petra Oulíková uvádí¹¹³, že byl obraz vložen na oltář po roce 1678 poté, co se Italové dostali do sporu s jezuitou, kteří si po odstranění předchozího obrazu chtěli na oltář umístit svůj obraz Ježíše Krista. Italové ve sporu zvítězili a následně si na oltář vystavili svoji Madonu z Re. V této souvislosti a vzhledem k velké podobě tohoto plátna s Klatovskou Madonou mě zaujala zmínka historika umění Jana Royta¹¹⁴, v níž popisuje proceduru povolování veřejné úcty obrazu Klatovské Madony v roce 1685, a kde uvádí: „Radní Dominik Kolombus¹¹⁵ namaloval kopii obrazu ve třech dnech a ta byla společně se dvěma krůpějemi krve z obrazu odeslána arcibiskupovi“¹¹⁶. Vzhledem k dobrým vztahům italské kongregace s vysokým pražským klérem, bylo možné, že by arcibiskup tuto kopii daroval nebo prodal kongregaci pro její kapli? V seznamu největších donátorů kongregace¹¹⁷ takový dar sice uveden není, seznam je však velmi limitovaný a uvádí jen jedno či dvě nejvýznamnější jména v každém roce.

Pro úplnost dodávám, že stejný motiv krvácející Madony, velmi podobný obrazu z Vlašské kaple a Klatovské Madoně, je zobrazen na průčelí Valdštejnského paláce (které bylo také provedeno vlašskými architekty a staviteli ze stejné oblasti severní Itálie) (příloha, obr. 60).

K této práci jsem dále využila sekundární obrazové prameny, jako pozdější stavební plány, fotografie a obrazovou dokumentaci, tvořící součást zpráv o průzkumech z let 2005 a 2015 a přípravné dokumentace k restaurování. Pozoruhodné jsou staré fotografie kaple z roku 1939, které jsem získala z Národního památkového ústavu, na nichž je zachycen stav těsně před ukončením liturgické a společenské funkce, kdy kaple ještě byla liturgicky vybavena.¹¹⁸ Tyto fotografie poskytují zajímavé srovnání se stavem kaple před zahájením restaurování i se současným stavem po dokončení restaurátorských prací.

---

¹¹³ OULÍKOVÁ, Petra, *Historie objektu*, in DI BERT, Genny, a další autoři, *La cappella della Congregazione degli Italiani a Praga*, str. 33

¹¹⁴ ROYT, Jan, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, str. 62

¹¹⁵ jméno ukazuje na pravděpodobný italský původ tohoto malíře (Domenico Colombo?)

¹¹⁶ šlo o arcibiskupa pražského Jana Bedřicha z Valdštejna

¹¹⁷ ROMANESE, Odoardo, *Riassunto storico sulla fondazione della Congregazione e sulla erezione della Cappella italiana a Praga*, str. 28

¹¹⁸ Historické fotografie jsem dostala k dispozici od NPÚ, některé z nich jsou však publikovány i v knize DI BERT, Genny, a další autoři, 2006, *La cappella della Congregazione degli Italiani a Praga*

Pro mou práci je jako primární pramen významná také italsky psaná restaurátorská dokumentace s názvem „*Restauro a risanamento conservativo della Cappella dell'Assunzione della Vergine Maria*“ (Restaurování a konzervativní sanace kaple Nanebevzetí Panny Marie)¹¹⁹, kterou jsem dostala k dispozici od italského dodavatele restaurátorských prací firmy AhRCOS Srl, která tento materiál zpracovala v únoru 2015 pro Velvyslanectví Itálie jako objednavatele. Kromě stručné historie kaple dokumentace podrobně shrnuje provedený restaurátorský průzkum, analýzy, zkoušky a navrhovaný průběh prací.

Díky laskavosti Italského velvyslanectví jsem měla možnost prostudovat a zpracovat rovněž restaurátorské záměry a restaurátorské zprávy a korespondenci s českými orgány památkové péče (Národní památkový ústav a odbor památkové péče Magistrátu hl. města Prahy), zprávu stavebního dozoru investora a korespondenci s dodavateli prací. Z tohoto materiálu mi vyplynula chronologie prací, jejich postup, financování a další odborné a technické údaje.

Neocenitelnou pomoc mi poskytl rovněž Národní památkový ústav, který mi ochotně dal k dispozici veškerou dokumentaci, korespondenci a fotografie, týkající se Vlašské kaple, a to nejen ve vztahu k restaurátorským pracím, které se uskutečnily v letech 2015-2017, ale i k předchozímu restaurátorskému průzkumu a projektu z roku 2005. Vzhledem k tomu, že současné práce byly prováděny italskými odborníky, zatímco předešlý průzkum a projekt českými, měla jsem tak možnost určitého srovnání postupů, byť relativního, protože stav kaple se za deset let prodlení změnil a tomu bylo nutno postup prací přizpůsobit.

Jako sekundární obrazové prameny mi posloužila zobrazení analogických staveb, především římských (ale i jiných italských) centrálních manýristických staveb, u nichž se podle některých zdrojů mohl architekt Vlašské kaple inspirovat, které jsem hledala převážně

---

¹¹⁹ *Restauro e risanamento conservativo della „Cappella dell'Assunzione della Vergine Maria“* – projekt restaurátorských prací italské společnosti AhRCOS Srl, vypracovaný na objednávku Velvyslanectví Itálie, leden 2016

v literatuře¹²⁰ a na internetu¹²¹, ale také staveb podobného typu v Praze¹²², veduty Prahy se zanesením umístění a podoby kaple (příloha, obr. 4 a 5), různé kresby a fotografie místa, plány Klementina a Prahy (příloha, obr. 6, 7 a 8), které jsem našla v různé dokumentaci a literatuře o kapli. Cenná byla rovněž vyobrazení a fotografie vlašského špitálu v podobě v různých časových obdobích, publikované v prostudované literatuře¹²³ (příloha, obr. 72 a 78).

Jako sekundární písemné prameny jsem k práci využila texty, týkající se především italské komunity a italské mariánské kongregace. Jsou to například mnou zhotovené fotokopie exponátů a popisků k výstavě Italská kongregace v Praze - Staletá historie, která se konala v Italském kulturním institutu od 22.6.2017 do 31.8.2017, na níž byly, kromě jiného, představeny významné listiny z archivu kongregace, jako např. dekrety panovníků, kterými byla udělena kongregaci či špitálu různá privilegia, soupisy členů kongregace, výše jejich příspěvků, seznam chovanců italského sirotčince a podobně (příloha, obr. 66, 67 a 68).

Literaturu, kterou jsem při této práci použila a jejíž seznam přikládám na konci své práce, lze rozdělit na primární, zaměřenou na stavební dějiny objektu a působení italské komunity v Praze, a na sekundární, týkající se architektonického, uměleckého, urbanistického a společenského vývoje Starého Města pražského a Malé Strany ve sledovaném období, nebo kontaktů českých zemí a Itálie a osobností s tím spojených.

Vlašská kaple je z historického i architektonického hlediska vyčerpávajícím způsobem popsána historiky umění, kteří se zabývali daným obdobím (například Jaroslavou Krčálovou¹²⁴, Emanuelem Poche¹²⁵, nebo Petrou Oulíkovou Nevímovou¹²⁶), nejpodrobnější popis je však

---

¹²⁰ Např. NEUMANN, Jaromír, *Itálie I. a II.*, Praha: Odeon, 1978

¹²¹ Např. <http://www.laboratorioroma.it/ALR/SAndreaQuirinale/sant%27andreaquirinale.htm>, <https://seieditrice.com/materiali/disegno/dalla-realta-al-progetto-dal-progetto-alla-realta/coniche/ellisse-e-ovale.html>, http://www.duepassinelmistero.com/le_chiese_circolari_.htm, http://www.academia.edu/6535427/Le_chiese_a_pianta_centrale_diffusione_del_nuovo_tempio_cristiano_

¹²² Např. kaple Máří Magdaleny v Holešovicích nebo kostel sv. Rocha na Žižkově

¹²³ Např. KRISTEN, Zdeněk, *Storia della Congregazione italiana di Praga*, nebo TREZZA CABRALES, Angela, a další autoři, *La Congregazione italiana di Praga*

¹²⁴ KRČÁLOVÁ Jaroslava, *Centrální stavby české renesance*

¹²⁵ POCHE, Emanuel, *Prahou krok za krokem*

¹²⁶ OULÍKOVÁ, Petra, *Historie objektu*, in DI BERT, Genny a další autoři, *La cappella della Congregazione degli Italiani a Praga*

uveden v knize *Umělecké památky Prahy Pavla Vlčka*¹²⁷, z níž jsem čerpala veškeré podrobnosti o vzhledu kaple a jejím historickém vývoji.

Z prostudované starší literatury musím zmínit především svazek Františka Ekerta, kaplana kostela sv. Vojtěcha, *Posvátná místa král. hl. města Prahy z roku 1883*¹²⁸, který popisuje nejen vznik Vlašské kaple, ale také její osud po zrušení jezuitského řádu a vývoj klementinského areálu a jeho kostelů, které byly svěřeny až do roku 1777 farářům kostela Panny Marie na Louži¹²⁹ a poté farnímu úřadu sv. Klimenta, zatímco od roku 1786 připadla jejich správa chrámu Panny Marie Sněžné¹³⁰. Historie a vzhled kaple jsou popsány rovněž v knize *Pražské kostely Oldřicha Stefana z roku 1936*, který oceňuje její architekturu: „Překvapuje, že na malé stavbě t.zv. Vlašské kaple, kterou si v Praze po r. 1590 postavili usedlí zde Italové za kostelem sv. Salvatora, nalézáme v kombinaci s ochozem a kupolí myšlenku oválného prostoru, která od doby Vignolovy je i v samé Itálii živou otázkou architektury. Ochoz, tvořený osmi pilíři s podvojnými pilastry, je při malých rozměrech kaple omezen na šířku co nejmenší, s otvory v opěrných pilířích sotva průchodnými. Je tedy stavba patrně plošně redukováným opakováním jakéhosi vzoru rozlehlejšího. Nutno jen litovati, že vnitřek Vlašské kaple, pozměněný barokní úpravou z XVIII. věku, s přemístěným a nově upraveným presbyteriem, neposkytuje již dokonalé představy o původním stavu¹³¹“.

Mezi literaturu, spojenou s Vlašskou kaplí, mohu zařadit také dvoujazyčný česko-italský sborník o přípravě restaurátorských prací v roce 2005, nakonec neuskutečněných, který vyšel v roce 2006 pod názvem *La cappella della Congregazione degli Italiani a Praga* (Kaple Italské kongregace v Praze)¹³² nákladem tehdejšího sponzora přípravných prací italské společností SIAD. Kromě úvodu tehdejšího velvyslance Itálie J. E. pana Giorgia Radicatiho o kulturních vztazích mezi Itálií a Českou republikou obsahuje publikace souhrn detailních textů českých odborníků, kteří tyto práce prováděli, doprovázených řadou současných i historických fotografií. Konkrétně je to popis stavu kaple před zahájením restaurování od památkového

---

¹²⁷ VLČEK, Pavel, *Umělecké památky Prahy. Staré Město, Josefov*. Kolektiv autorů za vedení a redakce Pavla Vlčka, Praha: Academia, 1996

¹²⁸ EKERT, František, *Posvátná místa král. hl. města Prahy*, Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1883

¹²⁹ Původně románský, později gotizovaný kostel z roku 1322 stával na Mariánském náměstí u ústí Husovy ulice. Byl zbořen v roce 1791 v rámci josefinských reforem.

¹³⁰ EKERT, František, *Posvátná místa král. hl. města Prahy*, Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1883, str. 382

¹³¹ STEFAN, Oldřich, *Pražské kostely*, Praha: Nakladatelství Vladimír Žikeš, 1936

¹³² DI BERT, Genny, a další autoři, *La cappella della Congregazione degli Italiani a Praga*, Praha: SIAD Group, 2006

architekta Václava Girsy, jehož ateliér připravil projekt, článek o restaurátorském průzkumu malířské výzdoby od restaurátora ak. mal. Tomáše Bergera, a text historičky umění Petry Oulíkové Nevímové o historii objektu. Tyto texty popisují situaci *in situ* i havarijní stav, v jakém byla kaple již v roce 2005, a přináší o něm řadu fotografických důkazů. Petra Oulíková Nevímová je rovněž autorkou či spoluautorkou dalších textů o Vlašské kapli, například v útlém svazku *Kostel Nejsvětějšího Salvátora a Vlašská kaple*¹³³. Část o Vlašské kapli sice oproti rozsáhlému článku v předchozí citované knize nepřináší žádné nové informace, je však zajímavým doplňkem existující literatury o kapli.

Pro svoji práci jsem rovněž využila informace z knihy *Pražské Klementinum* Petra Voita¹³⁴, v níž je kaple zasazena historicky, architektonicky i společensky do kontextu celého areálu Klementina.

Pokud se týká italské kongregace, nejstarší, avšak pro moje účely velmi užitečná kniha Odoarda Romaneseho, bývalého představeného italské kongregace v roce 1897, pod názvem *Riassunto storico sulla fondazione della Congregazione e sulla erezione della Cappella italiana di Praga* (Historický přehled o založení kongregace a o vztyčení Vlašské kaple v Praze)¹³⁵ popisuje sled historických událostí, spojených s uvedenými tématy, a současně přináší i některé kopie textových pramenů a dokumentů archivní povahy, z nichž autor při psaní vycházel, jako je bula papeže Řehoře XIII. z roku 1580 o souhlasu se založením kongregace a o udělení privilegií, zápisy z kroniky klementinských jezuitů, které potvrzují jejich působení při jejím založení, dekret Rudolfa II. z roku 1608 o osvobození od daní, a řada listin se jmény představených kongregace v různých obdobích, z nichž jsem čerpala informace o vnitřní organizaci kongregace. Díky propojení kongregace s Vlašskou kaplí zde autor pojednává rovněž i o jejím fungování. Uvádí také seznam největších donátorů a zůstavitelů, kteří v letech 1601 až 1777 přispěli na chod špitálu a Vlašské kaple. Jsou mezi nimi vládci jako Rudolf II., Karel VI. nebo Marie Terezie, celá řada jmen z italské a české šlechty (např. Michnové, Martinicové, Kaisersteinové), vysokého kléru včetně velkých klášterů, opatství a apoštolských nunciů, ale také další neznámá italská, německá i česká jména. Další seznam s podobnou strukturou jmen

---

¹³³ HORYNA, Mojmir, OULÍKOVÁ, Petra, *Kostel Nejsvětějšího Salvátora a Vlašská kaple*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006

¹³⁴ VOIT, Petr, *Pražské Klementinum*, Praha: Národní knihovna v Praze, 1990

¹³⁵ ROMANESE, Odoardo, *Riassunto storico sulla fondazione della Congregazione e sulla erezione della Cappella italiana a Praga*

existuje i pro roky 1806-1896 po obnově činnosti kongregace. Charitativní činnost kongregace vyvolávala sympatie pražské veřejnosti a přispívala ke zvyšování počtu nejen italských, ale postupně i malé části českých členů¹³⁶.

Historik a archivář Zdeněk Kristen zveřejnil ve svazku, vydaném Italským kulturním institutem v roce 1949, svoji přednášku z roku 1947 s názvem *Storia della Congregazione italiana di Praga* (Dějiny italské kongregace v Praze)¹³⁷, v níž shrnuje nejen historii kongregace, ale i italské komunity jako takové, a současně v ní zmiňuje i historii Vlašské kaple. Z historického pohledu je tato přednáška zajímavá tím, že byla přednesena nedlouho po zahájení činnosti Italského kulturního institutu, na který se areál po 2. světové válce proměnil po zrušení vlašského špitálu a zániku kongregace v roce 1941, a po převedení budov na italský stát v roce 1942. Kristen byl jako archivář před rokem 1939 pověřen uspořádáním archivu vlašského špitálu a italské kongregace, což se mu z důvodu vypuknutí války a následně zániku špitálu i kongregace nepodařilo dokončit. Připomíná však zajímavou skutečnost, že Italský kulturní institut měl v areálu bývalého špitálu začít působit hned po válce, jeho otevření však bylo odloženo, protože v něm italská vláda zřídila po osvobození koncentračních táborů shromažďovací místo pro přeživší Italy před jejich návratem do Itálie. Špitál se tak obloukem vrátil, alespoň dočasně, ke svému původnímu charitativnímu zaměření.

Jednou z posledních událostí, která se ve spolupráci s Národní knihovnou konala ve Vlašské kapli na jaře roku 2000 před jejím uzavřením z havarijních důvodů, byla výstava s názvem *Bohemia-Italia* s podtitulem *Češi ve Vlaších a Vlaši v Praze 1600-2000*. V brožurě, která při této příležitosti vyšla pod stejným názvem¹³⁸, popisují historici Zdeněk Hojda a Jaroslava Kašparová historické vztahy mezi oběma zeměmi, přičemž kladou důraz na osobnosti, které byly představiteli těchto vztahů, a také na politicko-kulturní aktivity klementinských jezuitů, vznik Vlašské kaple, italské kongregace a vlašského špitálu.

Velké množství informací jsem čerpala ze sborníku o italské kongregaci, vydaného v roce 2003 v italském jazyce pod názvem *La Congregazione italiana di Praga* (Italská kongregace v Praze)¹³⁹, který s podtitulem *Luoghi e memorie dell'Istituto Italiano di Cultura* (Místa a paměti Italského kulturního institutu) přináší třináct textů českých (Petr Svobodný, Silvia Pavlicová, Johana Kofroňová, Jan Royt, Tomáš Berger, Petra Nevímová) a italských (Angela

---

¹³⁶ KRISTEN, Zdeněk, *Storia della Congregazione italiana di Praga*, str. 4

¹³⁷ *ibid.*

¹³⁸ HOJDA, Zdeněk, KAŠPAROVÁ, Jaroslava, *Bohemia-Italia, Češi ve Vlaších a Vlaši v Praze*

¹³⁹ TREZZA CABRALES, Angela, a další autoři, *La Congregazione italiana di Praga*

Trezza Cabrales, Anna Bortolozzi) odborníků, kteří zde pojednávají různé otázky, týkající se vlašského špitálu, jeho budov, tamní špitální kaple Panny Marie a sv. Karla Boromejského, italské kongregace i samotné Vlašské kaple. Nejcenějším z těchto textů byl pro mě při této práci článek italské historičky Anny Bortolozzi o působení italské kongregace a fungování vlašského špitálu, z něhož vyplynuly informace o italské komunitě jako celku, text Petry Oulíkové Nevímové o historii Vlašské kaple, který doplňuje informace z předešlého sborníku, a příspěvek restaurátora Tomáše Bergera o nástěnných malbách v kapli, jejich ikonografii a restaurátorském průzkumu.

Se seznámením s podrobnostmi o italské komunitě v Praze mi napomohla i kniha Pavla Preisse *Italští umělci v Praze*¹⁴⁰, v níž vyčerpávajícím způsobem popisuje činnost italských umělců v době pražské renesance, manýrismu a baroka (orientačně roky 1500-1800); důležitá pro mě byla především kvůli popisu složení italské komunity v průběhu jejího utváření od první poloviny 16. století i pro množství jmen italských osobností, které v Praze žily nebo jí prošly. Stejně téma pojednává v Pražském sborníku historického historik Josef Janáček ve svém příspěvku o *Italech v předbělohorské Praze*¹⁴¹, kde se věnuje počátkům vytváření italské komunity, a také historička umění Jaroslava Krčálová v článku *Italští mistři malé Strany na začátku 17. století*, publikovaném ve sborníku *Umění*¹⁴², která připomíná osobnosti italské komunity, které se zasloužily o vznik těch nejvýznamnějších malostranských paláců, jako byl Domenico Bossi, Ulrico Aostalli, Giovanni Antonio Brocco, Giovanni Domenico de Barifis, Giovanni Battista Bussi nebo Pietro Piscina a další.

Italský vliv na českou šlechtu během jejích cest do Itálie a následný vliv těchto cest na českou kulturu a architekturu popisuje historik Jaroslav Pánek v knize, publikované v Ediční řadě Českého historického ústavu v Římě¹⁴³ pod italským názvem *Boemia e Italia nella metà del XVI secolo. Il viaggio della nobiltà boema a Genova nel 1551 e l'assimilazione della cultura italiana in Boemia*. (Čechy a Itálie v polovině 16. století. Cesta české šlechty do Janova v roce 1551 a přizpůsobení italské kultury v Čechách.). Stejný autor ve svém článku v časopise *Documenta Pragensia*¹⁴⁴ přibližuje pod názvem *Italové, Nizozemci a Němci v rudolfínské Praze*

---

¹⁴⁰ PREISS Pavel, *Italští umělci v Praze*

¹⁴¹ JANÁČEK, Josef, *Italové v předbělohorské Praze (1526-1620)*, str. 77 -118

¹⁴² KRČÁLOVÁ, Jaroslava, *Italští mistři Malé Strany na počátku 17. století*, Praha: Umění XVIII, 1970, str. 545-578

¹⁴³ PÁNEK, Jaroslav, *Boemia e Italia nella metà del XVI secolo. Il viaggio della nobiltà boema a Genova nel 1551 e l'assimilazione della cultura italiana in Boemia*

¹⁴⁴ PÁNEK, Jaroslav, *Italové, Nizozemci a Němci v rudolfínské Praze – některé formy a problémy soužití*

– *některé formy a problémy soužití* otázku vztahů mezi italskou (ale nejen italskou) obcí a českou většinou v rudolfinské Praze.

Velká část prostudované literatury byla zaměřena na teoretický koncept paměti a míst paměti, ať už šlo o díla „klasiků“ paměťových studií jako byli Maurice Halbwachs¹⁴⁵, Jacques Le Goff¹⁴⁶, Pierre Nora¹⁴⁷, Peter Burke¹⁴⁸, Jan Assmann¹⁴⁹ či Marc Augé¹⁵⁰, která mi pomohla seznámit se s koncepcemi paměti, identity, kolektivní paměti, kulturní paměti a míst paměti, nebo o odraz jejich myšlenek v knihách a esejích mladších zahraničních a českých autorů, kteří se tímto tématem zabývají.

Problematiku restaurování a památkové péče mi objasnily dvě zásadní knihy v tomto oboru, a to *Teorie restaurování*¹⁵¹ italského kritika a historika umění Cesare Brandiho, specifikující pravidla přístupu k restaurování uměleckých děl, která jsem mohla porovnávat v praxi s přístupem restaurátorů kaple, a *Současná teorie konzervování*¹⁵² španělského restaurátora a konzervátora Salvadora Muñoze Viñase, který uvádí nejen podrobné vymezení odborných pojmů, ale také zásady konzervování památek. Z oblasti památkové péče přináší informace o zásadních pojmech památek, jejich hodnotě a rozlišení Alois Riegl v knize *Moderní památková péče*¹⁵³, na kterou odkazují mnohé další knihy, přestože byla napsaná už na konci 19. století.

---

¹⁴⁵ HALBWACHS, Maurice, *Les cadres sociaux de la mémoire*, Paris, 1925 [online] Dostupné z: http://classiques.uqac.ca/classiques/Halbwachs_maurice/cadres_soc_memoire/cadres_soc_memoire.html, HALBWACHS, Maurice, *La mémoire collective*, Paris, 1950. [online] Dostupné z: http://classiques.uqac.ca/classiques/Halbwachs_maurice/memoire_collective/memoire_collective.html,

¹⁴⁶ LE GOFF, Jacques, *Paměť a dějiny*, Praha: Argo, 2007

¹⁴⁷ NORA Pierre, *Mezi pamětí a historií. Problematika míst. In Politika paměti: antologie francouzských společenských věd*. Praha: Cefres, s. 7 – 31, 2012

¹⁴⁸ BURKE, Peter, *Variety kulturních dějin*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006

¹⁴⁹ ASSMANN, Jan, *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*

¹⁵⁰ AUGÉ, Marc, *Antropologie současných světů*, Brno: Atlantis, 2014

¹⁵¹ BRANDI, Cesare, *Teorie restaurování*, Kutná Hora: Tichá Byzanc, 2000

¹⁵² MUÑOZ VIÑAS, Salvador, *Současná teorie konzervování*, Pardubice: Univerzita Pardubice, 2015

¹⁵³ RIEGL, Alois, *Moderní památková péče*, Praha: Národní památkový ústav, 2003

3. Cíle a metody práce, pojmy

V této práci se budu zabývat proměnami funkce kaple Nanebevzetí Panny Marie pro italskou komunitu, která je se vznikem a provozem této kaple úzce spojená. Budu sledovat význam kaple, která má v současnosti nesporné uznání historické, umělecké a kulturní památky státního, evropského i světového významu, nemá však už původní sakrální využití a není součástí kulturní paměti italské komunity v Praze. Pokud však kaple vznikla a fungovala jako sakrální objekt pro italskou komunitu v Praze, byla v minulosti nesporně součástí kulturní paměti tohoto společenského rámce. V rámci této práce budu v relevantních textech zjišťovat, kdy a v jakých historických a společenských souvislostech došlo ke ztrátě kulturní paměti, a proměnu v památku a místo paměti. V této souvislosti se budu zajímat o materiální, funkční a symbolickou hodnotu kaple ve vztahu ke kulturní paměti italské komunity a současně se budu ptát, jaký význam mají právě dokončené restaurátorské práce pro vnímání kaple italskou komunitou. Jakou a čeho pro ně může být památkou? Porovnáám rovněž dvojí způsob percepce kaple, a to jednak z hlediska historického, a jednak z hlediska konceptu paměti. Dále se zaměřím na vztah mezi komunitou a kaplí, jejím prostorem, vybavením a zařízením, a na to, jak se tento vztah vyvíjel v čase.

Mám-li Vlašskou kapli v současnosti pojímat v rámci konceptu paměťových studií, je nutné definovat základní pojmy a zamyslet se nad tím, jaký měl jejich obsah význam v rozhodování o procesu a průběhu současného restaurování, o němž spolurozhodovali italští a čeští odborníci, a které společně financovala italská i česká strana za přispění řeckokatolické církve, která sídlí ve vedlejší katedrálím chrámu Apoštolského exarchátu sv. Klimenta¹⁵⁴.

Se současným restaurováním i s historií kaple je spojena celá řada textů různé povahy, ze kterých budu sledovat charakteristiky stavby jako kulturní, historické a umělecké památky a vyhodnocovat argumenty, proč a kdy byla kaple uznávána jako náboženské, duchovní a společenské centrum italské komunity v Praze a jaké uznání má v současnosti. K tomu potřebuji

---

¹⁵⁴ Katedrála svatého Klimenta je řeckokatolické označení dříve římsko-katolického kostela sv. Klimenta, který slouží jako hlavní chrám apoštolského exarchátu řeckokatolické církve v českých zemích. Byl pro tuto církev vyčleněn v roce 1931 pražským arcibiskupem Františkem Kordačem a povýšen na katedrálu 13. března 1996 bulou papeže Jana Pavla II., kterou byl zřízen apoštolský exarchát. V tomto textu budu tam, kde se jedná o historické skutečnosti, používat označení „kostel“, jinak „katedrála“.

definovat rovněž, co to je památka, kdo ji takto pojímá, co je místo paměti, jak působí a pro koho a jakým způsobem je v tomto případě kaple místem paměti. V dostupné literatuře jsem nikde pohled na Vlašskou kapli z hlediska konceptu místa paměti nenašla, a dokonce v ní není ani náznak, že by se touto otázkou někdo již zabýval či hodlal zabývat, pokusím se zde proto tuto problematiku otevřít a nastínit tak možnost aplikace tohoto konceptu na kapli jednak z pohledu pražských Italů a pak i české veřejnosti.

Z tohoto hlediska a ze zpětného pohledu tedy budu sledovat především okolnosti posledního restaurování kaple, které byly v rámci těchto prací uznány jako významné, ale také proměny italské komunity v Praze, která je s kaplí historicky spojená. Retrospektivní metoda mi umožní pohlížet na vývoj starších období prizmatem znalostí o novějších obdobích, lépe posuzovat vnitřní vztahy a eliminací zbytečných podrobností dospět přímější cestou k požadovanému výsledku.

Práci založím především na studiu primárních pramenů, tedy v první řadě kaple jako architektonické památky a materiálního historického obrazového pramene, a dále na relevantních písemných a obrazových pramenech a zachovaných analogiích. Použiji rovněž celou řadu dalších písemných i obrazových pramenů a současně i primární a sekundární literaturu. Nebudu se tedy primárně zaměřovat na historické písemné prameny, ale metodou kompilace a komparace zpracuji dosavadní relevantní odbornou literaturu. Komparativní metoda mi při tom umožní pochopit příčinné vztahy a shodné rysy jevů a procesů. Při zpracování některých skutečností využiji rovněž metodu analýzy textu, která je relevantní při posuzování časově vzdálených historických událostí, a rovněž metodu indukce a dedukce, která mi umožní nacházet souvislosti a současně také vycházet z předpokladů, které se k danému problému nabízejí. Okrajově využiji i další metody, jako ikonografickou při zjišťování a popisu nástěnných maleb a obrazů z kaple, nebo biografickou při shromažďování údajů o osobách, spojených s kaplí nebo pracemi na ní.

3.1. Teoretická východiska práce

3.1.1. Památková ochrana

Vlašská kaple je evidována ve státním Seznamu kulturních památek České republiky. Není zapsána samostatně, ale společně s kostelem sv. Klimenta a kostelem sv. Salvátora tvoří součást souboru Klementina, v jehož rámci se na ni vztahuje památková ochrana (příloha, obr. 2 a 3). Areál Klementina byl jako kulturní památka/nemovitá kulturní památka¹⁵⁵ zapsán do Seznamu kulturních památek České republiky dne 3.5.1958 pod č. 38162/1-7 s následujícím popisem: „Vlašská kaple, významná manýristická centrála s kupolí, byla postavená v r. 1590 na místě kaple z r. 1569. Vnitřní vybavení bylo doplněno r. 1594, štuky a nástropní malby r. 1597. V r. 1714 byla změněna orientace kaple a vytvořen portikus (F. M. Kaňka). Kaple má na svou dobu výjimečnou oválnou dispozici s ochozem, průchozím v přízemí i v prvním patře“¹⁵⁶.

Jako národní kulturní památka byl areál zapsán dne 15.11.1995 pod č. 175 na základě nařízení vlády č. 262/1995 z 16.8.1995, doplněného nařízením vlády č. 336/2002 z 19.6.2002¹⁵⁷.

Pod č. 3333 je Klementinum součástí Ochranného pásma památkové rezervace v hl. m. Praze, č. území 1536256932, a to na základě rozhodnutí č. KUL/5-932/81 z 19.5.1981¹⁵⁸.

Areál byl dále dne 13.8.1971 prohlášen součástí památkové rezervace 1028 – Praha, a to na základě Nařízení vlády ČSR č. 66/1971 Sb. ze dne 21.7.1971¹⁵⁹ o památkové rezervaci v hlavním městě Praze.

Památková ochrana se na něj vztahuje rovněž v rámci historického centra Prahy, od prosince 1992 zařazeného pod č. C 616-001 do světového dědictví UNESCO¹⁶⁰ pro svoji „vynikající univerzální hodnotu“ („*outstanding universal value*“) na základě kritérií (ii), (iv) a (vi), kdy je podle operační směrnice UNESCO jako památka „svědectvím významné vzájemné výměny vlivů během určitého časového období nebo v určité kulturní oblasti na vývoj architektury, monumentálních umění, plánování měst nebo tvorbu krajiny, je výjimečným příkladem určitého typu stavby nebo architektonického či technologického souboru nebo

---

¹⁵⁵ <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=150130>

¹⁵⁶ <http://pamatkovykatolog.cz/?element=12999601&action=element&presenter=ElementsResults>

¹⁵⁷ <http://pamatkovykatolog.cz/?legalState=84044&action=legalState&presenter=LegalStatesResults>

¹⁵⁸ <http://pamatkovykatolog.cz/?legalState=536256932&action=legalState&presenter=LegalStatesResult>

¹⁵⁹ <http://pamatkovykatolog.cz/?legalState=84230&action=legalState&presenter=LegalStatesResults>

¹⁶⁰ <http://whc.unesco.org/en/list/616>

krajiny, dokládajícího významné období lidských dějin, a souvisí přímo nebo specificky s událostmi, s tradicemi, s převratnými myšlenkami, s vyznáním či vírou, s literaturou či uměním majícím univerzální význam“¹⁶¹.

Národní památkový ústav charakterizoval ve svém souhlasném stanovisku k restaurátorskému záměru¹⁶² Vlašskou kapli jako nedílnou součást Národní kulturní památky Klementinum, která „pobírá zvláštní ochrany státu a vztahují se na ni ta nejpřísnější kritéria“¹⁶³. Důvody k jejímu restaurování jsou podloženy charakteristikami kaple, která je nejen památkou ale i “historicky výsadním místem Italské republiky a zároveň komplementární součástí areálu NKP Klementinum, a zastává v domácích dějinách umění důležité a symbolické místo, a reprezentuje úzkou vazbu domácích manýristických a barokních umělců na italské vzory a expanzi a modifikaci těchto vzorů v Zápříčím“¹⁶⁴.

Hodnoty kaple vyzdvihuje rovněž památkový odbor Magistrátu hlavního města Prahy, pod který areál Klementina spadá územně: „Vlašská kaple je součástí národní kulturní památky Klementinum. Lze ji hodnotit jako zcela mimořádný architektonický a kulturně historický artefakt. Od svého založení je součástí italského národa, byla založena italskou kongregací. Po stránce architektonické patří mezi první a ojedinělé příklady manýristické architektury na našem území“¹⁶⁵.

V souborném přehledu Umělecké památky Prahy, Staré Město a Josefov¹⁶⁶, je Vlašská kaple jmenována již v jedné z úvodních kapitol s názvem Renesance a manýrismus, kde ji

---

¹⁶¹ Zdůvodnění UNESCO pro aplikaci uvedených kritérií:

Criterion (ii): The Historic Centre of Prague admirably illustrates the process of continuous urban growth from the Middle Ages to the present day. Its important role in the political, economic, social, and cultural evolution of Central Europe from the 14th century onwards and the richness of its architectural and artistic traditions meant that it served as a major model for urban development of much of Central and Eastern Europe.

Criterion (iv): Prague is an urban architectural ensemble of outstanding quality, in terms of both its individual monuments and its townscape, and one that is deservedly world-famous.

Criterion (vi): The role of Prague in the medieval development of Christianity in Central Europe was an outstanding one, as was its formative influence in the evolution of towns. By virtue of its political significance in the later Middle Ages and later, it attracted architects and artists from all over Europe, who contributed to its wealth of architectural and artistic treasures. The 14th century founding of the Charles University made it a renowned seat of learning, a reputation that it has preserved up to the present day. Since the reign of Charles IV, Prague has been intellectual and cultural centre of its region, and is indelibly associated with such world-famous names as Wolfgang Amadeus Mozart and Franz Kafka.

¹⁶² Dopis NPÚ, Mgr. Martin Tomášek, PhD, náměstek sekce památkové péče, 9.3.2017

¹⁶³ *ibid.*

¹⁶⁴ Dopis NPÚ, PhDr. BcA. Martin Pácal, vedoucí odboru péče o památkový fond, 13.4.2017

¹⁶⁵ Dopis odboru památkové péče MHMP, ing. Jiří Skalický, ředitel odboru, 16.11.2016

¹⁶⁶ Vlček, Pavel, *Umělecké památky Prahy, Staré Město, Josefov*, str. 28

historik architektury Dobroslav Líbal definuje jako „dílo, jehož renesanční architektonický projev má evropský význam“. V následujícím textu je před podrobným historickým a architektonickým popisem uvedena následovně: „Významná manýristická centrála, postavená v r. 1590 na místě kaple z r. 1569. Vnitřní vybavení doplněno roku 1594, štuky a nástrovní malby r. 1597. V roce 1714 změněna orientace kaple a vytvořen portikus (František Maxmilián Kaňka)“¹⁶⁷.

Historička umění Petra Oulíková Nevímová, která se Vlašskou kaplí zabývá podrobně v několika svých knihách, ji hodnotí následovně: „...Vlašská kaple představuje nejen jednu z nejvýznamnějších a nejpozoruhodnějších památek rudolfínské Prahy, ale i celé manýristické sakrální architektury na sever od Alp. [...] Mohla dokonce soupeřit s italskými sakrálními stavbami této dispozice, které překonala svou vyzrálostí, jednoduše a dvoupodlažním ochozem. Již na první pohled se svou formou vyčleňovala z tehdejší dobové produkce a ukazovala k vlasti svých stavebníků a správců“¹⁶⁸.

Restaurování kaple probíhalo za odborného dozoru odboru památkové péče Magistrátu hl. m. Prahy, který vystavoval potřebná rozhodnutí a povolení, a pod dohledem Národního památkového ústavu, který dbal na odborné části prací a vyjadřoval se k jejich jednotlivým etapám, schvaloval je a hodnotil (např. v dopise z 6. 1. 2016 slovy: „... sdělujeme, že dosavadní průběh všech restaurátorských prací na nástěnných a nástrovních malbách v interiéru Vlašské kaple probíhá plně v souladu s recentní památkovou praxí, a že ho v mnoha ohledech pokládáme za příkladný. Oceňujeme otevřenost a adaptabilitu stávajícího restaurátorského týmu a schopnost akceptovat v pro ně cizím jazykovém prostředí naše domácí administrativní a také odborná specifika“¹⁶⁹).

Národní památkový ústav rovněž podpořil a doporučil žádost Velvyslanectví Itálie o poskytnutí příspěvků z Programu zachrany architektonického dědictví Ministerstva kultury ČR v roce 2017, se zdůvodněním, že „dosavadní průběh všech restaurátorských prací [...] probíhá plně v souladu s recentní památkovou praxí a plně odpovídá odborným požadavkům památkové péče“¹⁷⁰.

---

¹⁶⁷ *ibid.*, str. 120

¹⁶⁸ NEVÍMOVÁ, Petra, *Historie objektu*, in DI BERT, Genny a další autoři, *La cappella della Congregazione degli Italiani a Praga*, str. 56

¹⁶⁹ Dopis NPÚ, PhDr. BcA. Martin Pácal, vedoucí odboru péče o památkový fond, 6.1.2016

¹⁷⁰ *ibid.*

3.1.2. Vlašská kaple jako kulturní, historická a umělecká památka

Kulturní památky jsou na území každého státu vymezovány a evidovány právně. I když je Vlašská kaple v majetku italského státu, leží na území Prahy 1 a je evidována v Seznamu kulturních památek České republiky a právně tedy spadá pod dohled odboru památkové péče Magistrátu hl. m. Prahy a Národního památkového ústavu. V České republice je evidence a péče o kulturní památky upravena zákonem 20/1987 o státní památkové péči, který stanoví, že Ministerstvo kultury prohlašuje za kulturní památky „nemovitě a movitě věci, popřípadě jejich soubory, které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, jako projevy tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti, pro jejich hodnoty revoluční, historické, umělecké, vědecké a technické, a ty, které mají přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem“¹⁷¹. Kulturní památkou tedy není dílo samo o sobě pro svůj význam, ale je jí prohlašováno státem na základě její hodnoty, sdílené mezi odborníky.

Evidence a charakteristiky kulturních památek jsou zakládány na odborných stanoviscích kompetentních orgánů. Prvoinstančním orgánem v Praze je odbor památkové péče Magistrátu hl. m. Prahy, který vykonává správní řízení ve věcech památkové péče. V jeho kompetenci je tedy „zejména vydávání závazných stanovisek a rozhodnutí k úpravám kulturních památek nebo nemovitostí v památkově chráněných územích [...]. Vydává závazná stanoviska k různým dalším činnostem, které jsou v zájmu ochrany kulturních památek nebo nemovitostí v památkově chráněných územích“¹⁷². Celostátní působnost má prostřednictvím svých územních pracovišť Národní památkový ústav, jehož činnost se dělí na dvě základní části. Jednak je to odborné usměrňování péče o památky a památkově chráněná území a s tím související výzkum a vývoj, jednak péče o soubor zpřístupněných kulturních památek, zejména hradů a zámků, které jsou v přímé správě Národního památkového ústavu¹⁷³.

Uměleckou památkou lze obecně definovat kulturní památku, jejíž význam spočívá především „v umělecké hodnotě“¹⁷⁴. Z pohledu strukturální estetiky definuje umělecké dílo

---

¹⁷¹ Zákon České národní rady ze dne 30. března 1987, o státní památkové péči (ve znění zákona ČNR č. 425/1990 Sb.), [online], dostupný z <http://previous.npu.cz/zakon-o-statni-pamatkove-peci/>

¹⁷² http://pamatky.praha.eu/jnp/cz/odbor_pamatkove_pece/kdo_jsme/index.html

¹⁷³ <https://www.npu.cz/cs/npu-a-pamatkova-pece/npu-jako-institute/cile-a-poslani>

¹⁷⁴ Kolektiv autorů, *Encyklopedický slovník*, Praha: Odeon, Encyklopedický dům, 1993, str. 1147

filosof, estetik a literární kritik Květoslav Chvatík jako zvláštní druh reality, specifický model světa a „zvláštní předmětnost, vykazující potenciální znakovou a hodnotovou strukturu, realizovanou příjemcem díla v procesu jeho recepce a interpretace v aktuální významový a hodnotový celek“¹⁷⁵, přičemž charakterizuje dvojí strukturu uměleckého díla jednak jako duchovní reprodukci skutečnosti, jednak jako součást materiální skutečnosti.

Z hlediska umění je v tomto ohledu světově uznávanou autoritou italský kritik a historik umění Cesare Brandi, zakladatel teorie restaurování a autor Charty restaurování z roku 1972, který zkoumal specifika uměleckého díla a jeho restaurování i z pohledu etického, estetického a filosofického, a nejen výtvarného a technologického¹⁷⁶. Ve své knize *Teorie restaurování* Brandi uvádí, že umělecké dílo je takovým „pro jedinečné uznání, které se odehrává ve vědomí; uznání dvojnásob jedinečné jednak proto, že k němu musí dospět každý sám, jednak proto, že je nelze zdůvodnit jinak, než právě jen tímto uznáním, jež jedinec dílu prokazuje“¹⁷⁷. Brandi se v tomto bodu své definice odvolává rovněž na amerického filosofa, estetika a psychologa Johna Deweye, který už před ním ve své knize *Art as Experience* vyslovil myšlenku, že umělecké dílo je „bez ohledu na své stáří či klasičnost skutečně, a ne jenom potenciálně uměleckým dílem, jestliže žije v určité individualizované zkušenosti“¹⁷⁸. Výchozím bodem přístupu k uměleckému dílu je podle Brandiho okamžik uznání výtvaru uměleckým dílem, přiznání jeho hodnoty, které je podmíněno historickým a kulturním kontextem. Umělecké dílo jako produkt lidské činnosti je tvořeno především souhrnem výrazových a významových hodnot, které v něm existují v určitém čase a místě (klade tedy jako produkt lidské činnosti historický požadavek), ale rovněž souhrnem materiálu, v němž umělecké dílo trvá (klade tudíž estetický požadavek)¹⁷⁹. Z Brandiho úvah se pro mě nabízí především otázka fyzické soudržnosti díla¹⁸⁰, která má primární význam pro „možnost vyjevování díla v budoucnu“¹⁸¹, a která mě bude ve vztahu ke kapli, jejímu výchozímu stavu a provedeným restaurátorským zásahům zajímat, stejně jako otázka historičnosti a také realizace doplňků a oprav na kapli jako uměleckém díle.

---

¹⁷⁵ CHVATÍK., Květoslav, *Strukturální estetika*, Praha: Victoria Publishing, 1994, str. 44

¹⁷⁶ ALT, Jaroslav, předmluva k BRANDI, Cesare, *Teorie restaurování*, str.15

¹⁷⁷ BRANDI, Cesare, *Teorie restaurování*, str. 20

¹⁷⁸ DEWEY, John, *Art as Experience*, New York 1934, in BRANDI, C., *Teorie restaurování*, str. 21

¹⁷⁹ BRANDI, Cesare, *Teorie restaurování*, str. 23

¹⁸⁰ *ibid.*, str. 24

¹⁸¹ *ibid.*, str. 24

Vlašská kaple je v právní dokumentaci i v literatuře uváděna také jako historická památka. Tu lze obecně definovat jako kulturní památku, jejíž význam spočívá v převažující historicko-dokumentační hodnotě¹⁸². Historická památka je právně definována Benátskou chartou¹⁸³ z roku 1964 jako „architektonické dílo, buď osamocené nebo sídlo městské či venkovské, které podává svědectví o svébytné civilizaci, příznačném vývoji nebo historické události“¹⁸⁴.

Otázkou historičnosti uměleckého díla se z odborného hlediska rovněž podrobně zabýval Cesare Brandi, který dává historickému času v uměleckém díle tři významy – „za prvé jako trvání při objevování uměleckého díla, když je umělec formuluje; za druhé jako časový úsek probíhající od ukončení tvůrčího procesu do té doby, než je umělecké dílo zpřítomněno v našem vědomí; za třetí jako okamžik tohoto záblesku uměleckého díla ve vědomí“¹⁸⁵. Brandi rozlišuje dvojí historičnost uměleckého díla, přičemž „první souvisí s okamžikem jeho formulování, okamžikem tvorby, a patří tedy určitému umělci, určité době a místu, ta druhá vychází z toho, že vyžadujeme přítomnost určitého vědomí [...], a vztahuje se k době a místu, kde se v té době vyskytuje“¹⁸⁶.

V rámci restaurování historické památky, v tomto případě již v minulosti několikrát restaurované a upravované Vlašské kaple, je nutno se zamyslet i nad Brandiho úvahou o zachování či odstranění doplňků uměleckého díla, které jsou „dalším svědectvím lidského konání a tedy historie. V tomto smyslu se doplněk neliší od původního základu a má stejné právo být zachován“¹⁸⁷, neboť by odstraněním došlo k „popření a zničení historické proměny a ke zfalšování dané skutečnosti“¹⁸⁸. Brandi je rovněž zastáncem zachování patiny díla, neboť popírání starobylosti pro něj představuje falšování historie¹⁸⁹. Svůj účel podle něj má za určitých podmínek i zachování oprav, které však nesmí odporovat estetickému požadavku¹⁹⁰.

---

¹⁸² VINTER, Vlastimil, *Stručný slovník památkové péče*, Ústí nad Labem: Krajské středisko památkové péče, 1983, str. 32

¹⁸³ Mezinárodní dokument k péči o kulturní památky, přijatý na II. Mezinárodním kongresu památkových architektů a techniků roku 1964 v Benátkách – definice in VINTER, V., *Stručný slovník památkové péče*, Ústí nad Labem: Krajské středisko památkové péče, 1983, str. 24

¹⁸⁴ Mezinárodní charta o zachování a restaurování památek a sídel, [online], dostupná z <https://www.npu.cz/cs/npu-a-pamatkova-pece/pamatky-a-pamatkova-pece/pravni-predpisy-a-mezinarodni-dokumenty/mezinarodni-dokumenty>

¹⁸⁵ BRANDI, Cesare, *Teorie restaurování*, str. 46

¹⁸⁶ *ibid.*, str. 26

¹⁸⁷ *ibid.*, str. 63

¹⁸⁸ *ibid.*, str. 64

¹⁸⁹ *ibid.*, str. 65

¹⁹⁰ *ibid.*, str. 67

Z odborného hlediska jsou u každé památky zohledňovány hodnoty umělecké, historické a estetické. Otázkami památek a jejich hodnot se již na konci 19. století zabýval rakouský historik umění Alois Riegl¹⁹¹, který definuje památku jako „dílo lidské ruky, které bylo vytvořeno s cílem zachovat ve vědomí dalších generací stále živé a přítomné jednotlivé lidské skutky či osudy“¹⁹². Pouze však ve vztahu k dílům výtvarného umění (tedy dílům, která vytvořila lidská ruka) lze hodnotit uměleckou a historickou hodnotu. Riegl stanoví dva druhy hodnoty památek - hodnoty pamětní, vycházející ze stáří památky, a hodnoty přítomnostní, které mají památky, schopné „uspokojovat i takové smyslové nebo duchovní potřeby lidí, pro jejichž naplnění by se právě tak dobře [...] hodily nové současné výtvořiny“¹⁹³.

Umělecká hodnota není podle Riegla absolutní a věčnou, ale pouze relativní a současnou, a proto není hodnotou pamětní, ale přítomnostní; měří se podle toho, „jak dalece odpovídá požadavkům současného uměleckého chtění“¹⁹⁴. Tyto požadavky jsou dvojího druhu - jednak jsou to ty, které jsou společné pro stará i současná díla (a která mají tudíž elementární uměleckou hodnotu), jednak ty, které jsou odlišné pro stará a pro nová díla (mají tedy relativní uměleckou hodnotu).

Historická hodnota naproti tomu reflektuje hodnotu stáří, je tedy hodnotou pamětní a spočívá v tom, že „nám reprezentuje jeden zcela určitý, jakoby individuální stupeň vývoje nějaké tvůrčí oblasti lidstva. Z tohoto hlediska nás na památkách zajímají nikoliv stopy rozkladných vlivů přírody, které se projeví v průběhu času, jenž uplynul od doby jejich vzniku, ale jejich někdejší vznik jako lidských děl“¹⁹⁵. Čím více se u památky projevuje v čisté formě její původní celistvý stav, v němž byla po svém vzniku, tím je její historická hodnota vyšší. Historická hodnota však nekonzervuje stopy stáří, které se na památce objevily od jejího vzniku, ale jde jí o to „zachovat co možná nejméně zfalšovaný dokument pro budoucí umělecko-historické bádání, jež svou činností doplní dosavadní poznání.“¹⁹⁶

Pojem estetická hodnota zmiňuje v doslovu Rieglovy knihy historik umění Ivo Hlobil podle knihy *Katechismus památkové péče* vídeňského historika umění Maxe Dvořáka¹⁹⁷ jako

---

¹⁹¹ RIEGL, Alois, *Moderní památková péče*, Praha: Národní památkový ústav, 2003

¹⁹² *ibid.*, str. 9

¹⁹³ *ibid.*, str. 49

¹⁹⁴ *ibid.*, str. 13

¹⁹⁵ *ibid.*, str. 39

¹⁹⁶ *ibid.*, str. 39

¹⁹⁷ DVOŘÁK, Max, *Katechismus památkové péče*, Praha: Národní památkový ústav, 2004

„požitek, který získáváme při vnímání památek“¹⁹⁸; tato estetická hodnota je považována za trvalou konstantu. Květoslav Chvatík definuje estetickou hodnotu jako „moment ustavování významu uměleckého díla, aktualizující zacílení člověka do dění původně ustavovaného smyslu díla, přechodu tvárného systému díla ve strukturu významovou“¹⁹⁹. Je to tedy dialektický děj, kdy se forma nějakého díla přeměňuje na obsah estetického objektu²⁰⁰.

Vlašská kaple má z tohoto pohledu uznání uměleckého díla, neboť jeho umělecká hodnota odpovídá uměleckým požadavkům, vycházejícím ze současného kulturního i historického kontextu, současně však má i historickou hodnotu, neboť dosvědčuje určitý článek vývoje dějin umění a představuje tak určitou etapu vývoje v čase, etapu pěti set let vývoje Prahy, jejího historického centra i komplexu Klementina, jehož je kaple součástí, ale současně i pěti století pobytu italské komunity v Praze. V rámci Prahy má tedy historickou hodnotu nejen pro její obyvatele, ale především pro pražské Italy, pro které uchovává historii jejich působení a činnosti. V souladu s výše uvedenou definicí je estetická hodnota kaple trvalá a vyplývá z jejího významu jako uměleckého díla.

3.1.3. Restaurátorské práce

Pokud se týká pojmu „restaurování“, budu v této práci vycházet z definice, uvedené v Brandiho Teorii restaurování, kde stanoví, že se jedná o „metodologický moment uznání uměleckého díla v jeho fyzické soudržnosti a v jeho bipolaritě estetické a historické z hlediska jeho předání do budoucna“²⁰¹, přičemž zdůrazňuje prvořadost fyzické soudržnosti díla. Cílem restaurování musí být „obnovení potenciální jednoty uměleckého díla, jestliže toho lze dosáhnout, aniž se dopustíme uměleckého nebo historického padělků, a aniž setřeme veškeré stopy pohybu uměleckého díla v čase“²⁰². Brandi přitom preferuje, „aby tam, kde je to možné, byla památka navrácena do onoho nedokonalého stavu, v němž ji zanechal chod dějin“²⁰³.

Španělský odborník na konzervování a restaurování kulturního dědictví Salvador Muñoz Viñas upozorňuje, že podle některých definic restaurování jde o „navrácení předmětu do

---

¹⁹⁸ ibid., str. 111

¹⁹⁹ CHVATÍK., Květoslav, *Strukturální estetika*, Praha: Victoria Publishing, 1994, str. 35

²⁰⁰ ibid., str. 35

²⁰¹ BRANDI, Cesare, *Teorie restaurování*, str. 24

²⁰² OULÍKOVÁ, Petra, *Historie objektu*, in DI BERT, Genny, a další autoři, *La cappella della Congregazione degli Italiani a Praga*, str. 27

²⁰³ BRANDI, Cesare, *Teorie restaurování*, str. 66

původního stavu“²⁰⁴, to je však podle něj sporné a často nemožné a bylo by proto vhodnější používat výraz „předchozí stav“. Jako vhodné řešení označuje také myšlenku asociace The Museum and Galleries Commission²⁰⁵, podle níž restaurování zahrnuje „všechny činnosti, jejichž účelem je změna současných materiálů a skladby kulturních objektů tak, aby připomínaly nám známou dřívější podobu“²⁰⁶.

3.1.4. Paměť

Z antropologického hlediska je paměť způsobilost uchovávat vjemy a zkušenosti a vybavovat je. Díky ní „je člověk s to zvládat a zadržovat plynutí času a tvořit dějiny. Paměť není lineární záznam zkušenosti, zachycuje jen významné obsahy a vybavuje je spíše podle obsahových souvislostí“²⁰⁷.

V historických vědách se koncept paměti uplatňuje a vyvíjí v posledním půlstoletí od počátečních teorií Emila Durkheima, Maurice Halbwachse a Jana Assmanna až k dnešním kulturněvědným teoriím paměti, které, jak uvádí francouzský sociolog Nicolas Pethes, se už neptají na to, co je paměť, ale „jak byla v různých dobách různými způsoby chápána, popisována a jak fungovala v rámci specifických společenských souvislostí“²⁰⁸. Tyto teorie se opírají o interdisciplinární aspekty, zahrnující kulturní souvislosti historické, sociální, filosofické a umělecké²⁰⁹.

Teoretický koncept paměti, na němž budu stavět svoje pojetí italské komunity, se neopírá o původní neurobiologické nebo psychologické aspekty paměti a vzpomínání²¹⁰, ale o kulturní aspekty, vyplývající z celé řady interdisciplinárních souvislostí. V jejich rámci popsal německý egyptolog a religionista Jan Assmann kulturu vzpomínání, kterou definuje jako univerzální

---

²⁰⁴ MUÑOZ VIÑAS, Salvador, *Současná teorie konzervování*, str. 26

²⁰⁵ <http://www.lootedart.com/MFEU4P24444>

²⁰⁶ MUÑOZ VIÑAS, Salvador, *Současná teorie konzervování*, str. 26

²⁰⁷ DOHNALOVÁ, Marie, MALINA, Jaroslav, *Slovník antropologie občanské společnosti*, Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2006

²⁰⁸ PETHES, Nicolas, *Úvod do kulturněvědných teorií paměti*, 2013, in HOST, 2014, roč. XXX, č. 2, str. 32-35

²⁰⁹ *ibid.*

²¹⁰ PETHES, Nicolas, *Úvod do kulturněvědných teorií paměti*, str. 32-35

fenomén, spočívající v dodržení společenského závazku, který lze, vzhledem k tomu, že se vztahuje ke skupině, vyjádřit prostou otázkou: „Co nesmíme zapomenout?“²¹¹

Jan Assmann navázal ve svém studiu paměti na teorii kolektivní paměti Maurice Halbwachse. Podle Assmanna je kolektivní paměť konkrétní co do identity, je spojená se svými nositeli, nelze ji přenášet a vztahuje se jen ke stanovisku určité skupiny²¹². Kolektivní paměť Italů ve vztahu k Vlašské kapli tuto teorii potvrzuje - z prostudovaných pramenů a literatury vyplývá, že liturgie a obřady, které se v kapli odehrávaly, byly určeny jen pro ně jako určitou sociální skupinu, oni se jich v tomto ostrůvku katolictví v centru Prahy účastnili a měli kapli spojenou se svojí vírou i společenským životem. Současně to byli oni, kdo se finančně, materiálně a fyzicky podílel na jejím fungování, chodu, provozu, opravách a výzdobě. Vzpomínky na žité skutečnosti si mezi sebou v rámci paměti předávali, často mezi generacemi, a jako společenská skupina ustavená jako „společenství vzpomínky“²¹³ vytvářeli jak svoji minulost z hlediska svébytnosti a trvání, tak i obraz o sobě samých, v němž se navenek odlišovali. Tím vytvářeli i vědomí o své identitě v průběhu času²¹⁴.

Jan Assmann se zabýval rovněž studiem paměti z hlediska konektivních struktur, vytvářených různými kulturami ve společenské a časové dimenzi, v jejichž rámci člení paměť na několik skupin. Jednak je to paměť mimetická, vztahující se k napodobování jako prostředku, kterým se člověk učí jednání, paměť věcí, které člověku připomínají jeho samotného, jeho minulost i počínání, paměť komunikativní jako forma kolektivní paměti, vázaná na existenci nositelů vzpomínek²¹⁵, a paměť kulturní, která se vztahuje k absolutním dějinám, zformovaných do symbolických figur a mýtů, a spočívajících na historii vzpomínek, často na slavnostní a nevědní okamžiky, a nikoliv na skutečné historii²¹⁶. V rámci daného tématu se zastavím především u dvou posledních druhů paměti - komunikativní a kulturní. Komunikativní paměť podle Assmanna zahrnuje individuální vzpomínky na dobu, jejíž délku stanovil na tři až čtyři generace²¹⁷; poté tato generační paměť zaniká současně se svými nositeli, kteří byli své

---

²¹¹ ASSMANN, Jan, *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. str. 31

²¹² *ibid.*, str. 39

²¹³ *ibid.*, str. 40

²¹⁴ *ibid.*, str. 40

²¹⁵ TUČEK, Jan, *Paměť*, in STORCHOVÁ, Lucie, (ed.): *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*, 2014, Praha: Scriptorium, str. 253

²¹⁶ ASSMANN, Jan, *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. str. 50

²¹⁷ *ibid.*, str. 48

vzpomínky schopni předávat. Vzhledem k tomu, že zánik funkcí Vlašské kaple i italské kongregace spadá do období začátku 2. světové války, neexistuje dnes, po téměř osmdesáti letech, už v rámci italské komunity nikdo, kdo by mohl tuto generační paměť přenášet. Na místo zmizelých nositelů by podle Assmanna měli nastoupit noví nositelé nové paměti – kdo však mohl být takovým nositelem v případě uzavřené nefunkční kaple a téměř neexistující komunity, jak tomu bylo v období mezi roky 1945 a 1989?

Naproti tomu kulturní paměť může spočívat v mýtech a tradovaných vzpomínkách na dávné události. Mezi nositele kulturní paměti patří nevšední osobnosti, mezi nimiž Assmann jmenuje kněze, ale také umělce nebo učitele. Kulturní paměť „pokrývá oblast fixace, přenosu a reprodukce kulturního smyslu [...], a její hlavní funkcí je konstrukce a udržování kolektivní identity“²¹⁸, přičemž kolektivní identitou se podle Assmanna rozumí „obraz, který si o sobě vytváří určitá skupina a s nímž se identifikují její příslušníci“²¹⁹. Pro dnešní generaci pražských Italů tak mohou vyplývat prvky jejich kolektivní identity z izolovaných skutečností, zachycených v literatuře a týkajících se stavby kaple, obřadů a událostí, které se v ní konaly, charitativního působení kongregace a vlašského špitálu, ale především z pověstí a skutečností o slávě italských stavitelů, architektů a dělníků, jejichž důkazy jsou v Praze stále viditelné v podobě nejvýznamnějších barokních a manýristických staveb.

Francouzský historik Pierre Nora pojímá koncept kolektivní paměti jako „skrytou paměť skupiny, kterou sjednocuje“²²⁰, a proto i pro něj je paměť mnohočetná, přičemž každá skupina má svoji vlastní paměť („existuje tolik pamětí, kolik existuje skupin“²²¹). Kolektivní paměť nahlíží na minulost pouze z pohledu jedné sociální skupiny a proto si nečiní nárok na komplexnost, kontext a respektování faktů. Pierre Nora rovněž odlišuje paměť a historii, kdy paměť je „život, který vždy nesou skupiny živých“²²², zatímco historie je problematickou a neúplnou „rekonstrukcí toho, co už není“²²³. Paměť se neustále vyvíjí, je to aktuální jev a pouto, spojené s nekončící současností, spočívá na konkrétních skutečnostech a věcech, v prostoru, gestu, obrazu a předmětu²²⁴, na rozdíl od historie, která „ulpívá na tom, co trvá v čase, na

---

²¹⁸ *ibid.*, str. 253

²¹⁹ ASSMANN, Jan, *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, str. 117

²²⁰ NORA Pierre, *Mezi pamětí a historií. Problematika míst. In Politika paměti: antologie francouzských společenských věd*, str. 9

²²¹ *ibid.*, str. 9

²²² *ibid.*, str. 8

²²³ *ibid.*, str. 9

²²⁴ *ibid.*, str. 9

evolucích a na vztazích mezi věcmi“²²⁵, a je zobrazením minulosti. I z tohoto důvodu se v této práci zaměřuji na otázku paměti, která mě zajímá z hlediska vztahu a přístupu italské komunity k určitému památkovému objektu v průběhu času, a nikoliv na historii, která je daná, neměnná a již podrobně zdokumentovaná v literatuře jak české, tak i italské.

Koncept kolektivní paměti rekonstruuje minulost sociálních skupin a předkládá adaptaci „pradávných faktů tak, aby odpovídala přesvědčením a duchovním potřebám přítomnosti a vyjadřovala skupinovou identitu“²²⁶. Paměť připoutává určitou skupinu k místům, k materiálním objektům; v případě pražských Italů tedy ke kapli a k prostoru, který zaujímá v topografii města, ale také k předmětům, které jsou spojeny s kaplí a s liturgickými obřady, kterých se v ní účastnili, s obrazy a nástěnnými malbami a s jejich ikonografií, která tuto paměť upevňovala, a také s tradicemi, gesty, slovy a vnitřním duchem a atmosférou. Paměť jako žitá minulost skupiny se udržuje vzpomínkami a dokud žijí pamětníci, kteří ji přenášejí, nepotřebuje „vnější opory a hmatatelná znamení existence“²²⁷, nepodléhá historii a udržuje se při životě jako pouto s tím, co bylo. V případě Vlašské kaple byla však tato žitá generační paměť přerušena ukončením činnosti v kapli na začátku 2. světové války a téměř kompletním zánikem komunity, a přestože k udržení pouta s minulostí a předávání paměti mohly napomoci nedávné restaurátorské zásahy, které ji navrátily do podoby, připomínající období její největší slávy, zůstává otázkou, zda je možné na jednou přerušenu paměť navázat za jiné situace, v jiných podmínkách a v jiných rámcích, zvláště když se kaple ke svému původnímu určení pro italskou komunitu nevrátila.

K tématu kolektivní paměti se vyjádřil i britský historik Petr Burke ve své knize *Variety kulturních dějin*²²⁸, v níž se zabývá, kromě jiného, i otázkami přenosu paměti, přičemž klade důraz na pět základních médií. Je to jednak ústní tradice, jednak paměti a jiné psané „památky“, dále tzv. umění paměti, kterým jeho tvůrci „zdůrazňovali hodnotu spojení čehokoliv, co si chtěl člověk zapamatovat, s výraznými obrazy“²²⁹, kde Burke připomíná materiální obrazy, kterými jsou udržovány a předávány vzpomínky; dalším médiem přenosu paměti je jednání, kterým lze

---

²²⁵ *ibid.*, str. 9

²²⁶ PEŠKOVÁ, Jaroslava, *Role vědomí v dějinách*, 1998, in NOVOTNÝ, Lukáš, 2007, *Historická paměť podle Maurice Halbwachse*, [online] Praha : «SOCIOweb_4_2007», [online], dostupné z : http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/139_socioweb%25204-07%2520cely.pdf

²²⁷ NORA Pierre, *Mezi pamětí a historií. Problematika míst. In Politika paměti: antologie francouzských společenských věd*, str. 11

²²⁸ BURKE, Peter, *Variety kulturních dějin*, str. 54

²²⁹ YATESOVÁ, Frances, *Umění paměti*, in BURKE, P., *Variety kulturních dějin*, str. 54

přenášet nejen vzpomínky, ale i dovednosti, a kterými je možno, kromě jiného, konstruovat sociální identitu, a nakonec prostor, kdy jsou skutečnosti, které si člověk chce zapamatovat, umístěny do určitých, často honosných kulis tak, aby došlo ke sdružení představ a tím i lepšímu zapamatování. Podle Burkeho má každý z těchto způsobů určité přednosti i slabiny, jejich společným rysem je však schéma, spojené s tendencí reprezentovat událost nebo osobu, kterou si má člověk zapamatovat, podle jiné²³⁰. Na vzpomínky, spojené s Vlašskou kaplí a přenášené uvnitř italské komunity jejími členy, by bylo možno aplikovat všech pět způsobů přenosu paměti, a to ústní tradice jako vyprávění o minulosti uvnitř skupiny, psané památky jako záznamy o pamětihodných skutečnostech, které se v jejím rámci udály, dále obrazy, uchovávané v kapli a působící jako médium paměti náboženských událostí, jednání jako způsob zapamatování liturgií a rituálů slavností, a prostor jako spojení toho, co mělo být zapamatováno, se zdobnými kulisami prostoru kaple. To vše mohlo napomáhat k udržování pojetí kaple jako ústředního náboženského a slavnostního místa života pražských Italů, kteří v ní nacházeli reprezentaci svého původu, víry a jazyka.

Hlediskem, z něhož budu nahlížet formování a fungování italské komunity, od svého počátku v Praze semknutou na bázi kolektivní identity, národnosti, jazyka a náboženství, bude tedy kolektivní paměť, která určuje identitu skupiny a podmiňuje její vlastní sebepochopení. Koncept paměti budu aplikovat nejen na italskou komunitu jako sociální skupinu s vlastní kolektivní pamětí, ale souběžně i na samotný prostor a materiální předměty, v nichž je tato paměť ukotvena.

V souvislosti s pražskou italskou komunitou jsem se musela vypořádat i s otázkou kolektivní identity. Proto se krátce zastavím i u identity jako takové, která je z antropologického hlediska obecně definována jako „typické rysy jedince nebo skupiny, obvykle podmíněné sociálními charakteristikami, a také vědomí o vlastní specifčnosti, založené na určitých jasně definovaných rysech jedince nebo skupiny, obvykle formovaných ve vztahu k druhým“²³¹. Jan Assmann ve svém konceptu identity vychází z kultury a společnosti a definuje ji jako „záležitost vědomí, tj. reflektivního uchopení nevědomého sebeobrazu“²³².

---

²³⁰ BURKE, Peter, *Variety kulturních dějin*, str.56

²³¹ DOHNALOVÁ, Marie, MALINA, Jaroslav, *Slovník antropologie občanské společnosti*, str. 274

²³² ASSMANN, Jan, *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. str. 115

Kolektivní identita se podle Assmanna opírá „o účast na společném vědění a společné paměti“²³³ a je formována a udržována komunikativní a kulturní pamětí. V případě pražské italské komunity, v literatuře shodně popisované jako uzavřené, silné a soudržné²³⁴, se tato kolektivní identita mohla formovat na základě národnosti, z níž vyplýval společný jazyk, ale také společných zvyků, slavností a obřadů, ať už civilních nebo náboženských, stejných písní, krojů, jídla a pití, i společných vzpomínek na vzdálený domov a na obrazy s ním spojené, sdílených ve skupině, odlišné od většinové společnosti.

Otázkami identity se zabýval rovněž francouzský filosof Paul Ricoeur, který na své přednášce v Karolinu v roce 2000 pojednával takzvanou křehkost identity²³⁵, ať už individuální či kolektivní. První z příčin této křehkosti je „její nesamozřejmý vztah k času“²³⁶, zatímco druhou příčinou, kterou mohou vztáhnout na problémy a střety, vyplývající z odlišnosti, které měla italská komunita s českou většinou, je konfrontace s druhým, který „je vnímán jako nebezpečí pro naši vlastní identitu“²³⁷. Ricoeur přirovnává tuto netoleranci a pocit ohrožení k imunitní reakci organismu, plodící „fenomény obrany, odmítnutí a závisti“²³⁸. Jak již jsem popsala v druhé kapitole této práce, v případě vztahů italské komunity a české většiny v Praze tato „imunitní obrana“ fungovala na obou stranách, české i italské, a to především v rovině náboženské, ale také kulturní, společenské a profesní.

3.1.5. Místo paměti

Koncept míst paměti navazuje na Halbwachsovu teorii kolektivní paměti ve vztahu k prostoru, podle níž je každá kolektivní paměť ukotvena v prostorovém rámci a minulost si dokážeme vybavit jen díky tomu, že se uchovává v materiálním prostředí, které nás obklopuje²³⁹. Člověk si vytváří vztah k věcem, které ho obklopují, přičemž vnější svět tvoří nedílnou součást našeho já a současně nese otisk nás i druhých.²⁴⁰ „Každý předmět, s nímž se

---

²³³ *ibid.*, str. 122

²³⁴ PREISS Pavel., *Italští umělci v Praze*, str. 15; a také BORTOLOZZI A., *La Congregazione della Beata Vergine Maria Assunta in Cielo*, in TREZZA CABRALES, Angela, a další autoři, *La Congregazione italiana di Praga*, str. 20

²³⁵ RICOEUR, Paul, *Křehká identita: úcta k druhému a kulturní identita*, Praha: Nakladatelství Mlýn, 2000

²³⁶ *ibid.*, str. 17

²³⁷ *ibid.*, str. 29

²³⁸ *ibid.*, str. 33

²³⁹ HALBWACHS, Maurice, *Kolektivní paměť*, str. 200

²⁴⁰ *ibid.*, str. 185

setkáváme, a jeho místo v rámci celku nám připomínají určitý způsob bytí společný více lidem“²⁴¹.

Halbwachsovu teorii rozvedl a propracoval Pierre Nora ve svém rozsáhlém třídílném díle *Místa paměti*²⁴², zaměřeném na určitou „inventarizaci“ míst, spojených s pamětí Francouzů. Pojmenovává v něm hlavní památky, místa a symboly, které v průběhu historie přispěly k vytváření francouzské kolektivní identity. Je to emblematické dílo takového významu, že francouzský historik Pascal Ory ještě před publikováním třetího dílu neváhal označit za místo paměti i samotné Norovo dílo²⁴³. Z Norových myšlenek následně vychází a rozvíjí je celá řada dalších francouzských a zahraničních historiků, kteří kolem přelomu tisíciletí zpracovávají přehledy míst paměti v dalších zemích, především v Itálii (Mario Isnenghi), v Německu (Étienne François), Holandsku (H. L. Wesseling), Rakousku (Moritz Csaky), Dánsku (Ole Feldbaek), Rusku (Georges Nivat) i dalších zemích.

Pierre Nora ve své teorii pojímá místo paměti jako „jakoukoliv významovou jednotku materiálního či nemateriálního rázu, z níž vůle lidí nebo působení času učinily symbolický prvek dědictví paměti určité komunity“²⁴⁴. Nejde tedy jen o konkrétní topografii, o „ztotožnění místa paměti s konkrétním bodem v krajině“²⁴⁵, o fenomenologické místo jako „kvalitativní totalitu komplexní povahy“²⁴⁶, jak ho popisuje Christian Norberg-Schulz, ale také o další elementy, obsahující kolektivní paměť. Nora ve svém díle uvádí jako místo paměti nejen místa topografická, jako je třeba Louvre či Panthéon, nebo historické skutečnosti jako 14. červenec, ale i další elementy bez ohledu na prostor a čas, jako například Marseillaisu, encyklopedii Larousse nebo duch francouzského jazyka. Podle Nory je totiž výraz „místo paměti“ určen k tomu, aby šířil symbolický rozměr celého systému znaků, které jsou organickými jednotkami a nositeli paměti²⁴⁷, a kromě míst topografických tak může jít o místa memoriální, jako jsou pomníky nebo hřbitovy, místa symbolická, jako komemorace, výročí, nebo poutě, anebo místa

---

²⁴¹ *ibid.*, str. 186

²⁴² NORA, Pierre, *Les Lieux de mémoire*, Gallimard (Bibliothèque illustrée des histoires), Paříž, 3 díly: *La République* (1 svazek, 1984), *La Nation* (3 svazky, 1986), *Les France* (3 svazky, 1992)

²⁴³ ORY, Pascal, recenze v časopise *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, svazek XXXV, leden-březen 1988, str. 147

²⁴⁴ FRANÇOIS, Etienne, *Místa paměti. Lieux de mémoire. Erinnerungsorte*, in Český časopis historický 3/2009, Praha, str. 559

²⁴⁵ MAUR, Eduard, *Památná místa: Místa paměti ve vlastním (tj. topografickém) smyslu slova*, in MASLOWSKI Nicolas, ŠUBRT J. a kol., *Kolektivní paměť, K teoretickým otázkám*, str. 140

²⁴⁶ NORBERG-SCHULZ, Christian, *Genius loci. Krajina, místo, architektura*, Praha: Dokořán, 2010, str.8

²⁴⁷ NORA, Pierre, *Historien public*, Paříž: Gallimard, 2011, str. 445

funkční, jako jsou slovníky či autobiografie²⁴⁸. Podle Nory jsou to však jen „zbytky, krajní podoba, v níž paměti vytvářené vědomí přetrvává v historii, která se k němu obrací, protože je nezná“²⁴⁹. Místa paměti vznikají právě proto, že prostředí paměti už neexistuje, není žádná spontánní paměť, ani nikdo, kdo by ji předával. S mizením paměti v tradičním významu lidé budují její připomínky, materializují paměť, aby uchovali její funkce. „Místa paměti se rodí a žijí z pocitu, že neexistuje žádná spontánní paměť, že je třeba vytvářet archívy, že je třeba slavit výročí, organizovat oslavy, pronášet smuteční projevy, provádět notářské záznamy, protože tyto úkony nejsou přirozené. [...] Bez ostrážitého bdění nad vzpomínkami by historie tato místa rychle vymetla“²⁵⁰.

V této práci budu uvažovat z pohledu místa paměti konkrétní materiální topografické místo - Vlašskou kapli, která se na ně přeměnila ze své role nositelky kolektivní paměti italské komunity v Praze.

---

²⁴⁸ NORA, Pierre, *La mémoire collective*, in LE GOFF, Jacques, *La nouvelle histoire*, Brusel: Éditions Complexe, 2006, [online], úryvek dostupný z https://www.persee.fr/doc/roman_0048-8593_1989_num_19_63_5570, k 18.6.2018

²⁴⁹ NORA Pierre, *Mezi paměti a historií. Problematika míst. In Politika paměti: antologie francouzských společenských věd*, str. 11

²⁵⁰ *ibid.*, str. 11

4. Poslední obnova Vlašské kaple

4.1. Stav kaple po dokončení restaurátorských prací

Návštěvník, který dnes, po dokončení všech restaurátorských prací, vejde do kaple, objeví dokonalý ovál stavby s patrovým ochozem, na jehož pozadí se odrážejí barokní dekorace a nad nímž se klene oválná kupole s rehabilitovanými freskami s vyobrazením scény Nanebevzetí Panny Marie (příloha, obr. 15-18, 20-24 a 30). Restaurátorské práce prostor prosvětily, aniž by mu, v souladu s pravidly, nastavenými Chartou restaurování Cesara Brandiho, ubraly patinu. Jak podrobně popíšu v následujících kapitolách, vzhledem k tomu, že v interiéru zůstala zachována celá řada barokních prvků a nástěnných maleb, byla kaple v souladu s restaurátorským záměrem a rozhodnutím dohlížejících orgánů při restaurátorských pracích uvedena do podoby, jakou měla po dokončení barokních úprav po roce 1735. Byla tedy zdůrazněna její historická hodnota, reflektující její stáří a opírající se o jednu z etap jejího vývoje, ale také současná hodnota umělecká i trvalá hodnota estetická.

Předmětem restaurátorského zásahu byla i zachovaná část původního vybavení, které v kapli zůstalo, jako jsou tři dřevěné polychromované oltáře a kazatelna, a všechny dřevěné prvky. V kapli však chybí velká většina původního zařízení a vybavení, jako byly původní lustry a nástěnná svítidla (ta současná byla nově vyrobena podle historických vzorů), lavice (nepodařilo se zjistit, kde po roce 1939 skončily původní, ani odkud se vzaly současné), nebo oltářní obrazy (které jsou nyní zavěšeny na čestném schodišti Velvyslanectví Itálie). Z velké části bylo toto vybavení odvezeno po ukončení liturgické činnosti v roce 1939 a částečně v následujících desetiletích.

Varhany na východní straně horního ochozu, které vyrobila pražská varhanářská firma Em. Š. Petr jako svůj 105. opus v roce 1897, a jejichž pořizovací hodnotu tehdy vyčíslil představený italské kongregace Odoardo Romanese²⁵¹ na 1 146 zlatých, byly v rámci prací očištěny, ale prozatím nebyly opraveny a zrestaurovány (příloha, obr. 25-27).

---

²⁵¹ ROMANESE, Odoardo, *Riassunto storico sulla fondazione della Congregazione e sulla erezione della Cappella italiana a Praga*, str. 62

4.2. Společenský rámec kaple před zahájením prací a v jejich průběhu

Současnou italskou komunitu formoval porevoluční vývoj v České republice po roce 1989, který s sebou přinesl hned na svém počátku mohutný příliv italských podnikatelů, působících především v oblasti obchodu a nemovitostí, ale také výroby a služeb. K nim se v posledních letech přidává mladá generace Italů, často velmi vzdělaných a podnikavých, které z Itálie vyhnala tamní vysoká nezaměstnanost, a kteří buď pracují v nadnárodních společnostech, nebo začínají svoje vlastní podnikatelské aktivity²⁵². Vytvořila se tak zcela nová několikavrstevnatá italská komunita, která mezi sebou udržuje čilé společenské styky a kontakty, a která se pokouší o ustavení některých forem asociací. V poslední době diskutuje i o možnosti znovuoživení činnosti italské kongregace, avšak prozatím nebylo nic konkrétního dojednáno. Na rozdíl od minulosti, kdy se Italové soustředili na Malé Straně, dnes členové italské komunity žijí rozptýleni po celé Praze, s malou preferencí pro Vinohrady, kde mnoho z těch, kteří přišli do Prahy hned po roce 1989, vlastní činžovní domy. Soustředí se tam také několik italských restaurací.

Vlašská kaple od svého převedení na italský stát v roce 1942 nebyla běžným místem kultu a nespadala pod žádnou farnost, proto se v ní v této době nepořádaly pro italskou komunitu žádné bohoslužby. Je zajímavé sledovat, že zatímco se vytrácel její význam italské kulturní památky, nabývala významu místa paměti v rámci Československé - České republiky. Jako součást areálu jezuitské koleje byla zahrnuta do seznamu kulturních památek České republiky (1958), stala se součástí městské památkové rezervace (1971) a národní kulturní památkou (1995).²⁵³ V období mezi rokem 1989 a definitivním uzavřením kaple v roce 2000 v ní italské velvyslanectví jen při výjimečných příležitostech zajišťovalo římskokatolické mše. Sloužil je buď apoštolský nuncius Giovanni Coppa²⁵⁴, tehdejší pražský arcibiskup a pozdější kardinál Miroslav Vlk, nebo páter Evermod Gejza Šidlovský z premonstrátského Strahovského kláštera, kteří dokázali vést bohoslužbu v italštině. V současné době věřící členové italské komunity

---

²⁵² O výskytu Italů v Praze před rokem 1989 a po něm čerpám ze svých vlastních vzpomínek a znalostí, které jsem nabyla jednak svojí účastí mezi členy italské komunity, jednak ve svém bývalém zaměstnání na Velvyslanectví Itálie, i v tom současném jako soudní tlumočnice a překladatelka italštiny.

²⁵³ Podrobně viz str. 36 této práce.

²⁵⁴ Současný kardinál Coppa byl apoštolským nunciem v Praze v letech 1993-2001, zatímco mezi roky 1948-1993 neměl Svatý stolec v Praze zastoupení.

navštěvují italské mše v kostele Panny Marie Vítězné v Karmelitské ulici nebo v kostele sv. Kříže v ulici Na Příkopě²⁵⁵.

V historii pražských Italů zůstává téměř prázdná mezera v období mezi 1. světovou válkou a rokem 1989, o níž nejsou žádné informace, a to především proto, že v průběhu té doby italská komunita, která v předbělohorské době tvořila po Němcích druhou nejpočetnější národnostní skupinu²⁵⁶, v Praze postupně téměř vymizela. Potomci původních přistěhovalců z doby rozkvětu italské komunity v 16. a 17. století se většinou zcela asimilovali a noví přicházeli jen zřídka. O jejich působení, složení a činnosti neexistují žádné záznamy. Pouze z ústního vyprávění pana B.²⁵⁷, italského občana, který se zajímá o otázky italské emigrace do Čech, jsem získala informace, že po 2. světové válce přišla do Čech menší skupina Italů, bývalých italských odbojářů a partyzánů, kterým při poválečném politickém vývoji v Itálii hrozilo stíhání. Komunistické Československo jim nabídlo azyl, současně však dbalo na to, aby nezůstávali pohromadě ve velkých městech, ale integrovali se v rámci venkova; většinou proto pracovali v zemědělských družstvech a menších závodech mimo Prahu. Po změně politických poměrů v Itálii v druhé polovině osmdesátých let se většinou vraceli i s rodinami do vlasti. Tato politická emigrace navázala na předchozí skupinu, která přišla do Československa po 1. světové válce z italského kraje Tridentisko²⁵⁸, které dříve patřilo k Rakousku-Uhersku, a která poté, co tato území na základě Saintgermainské smlouvy z roku 1919 připadla Italskému království, raději odcházela na území bývalého Rakousko-Uherska, často právě do nově vzniklého Československa. I v tomto případě jde jen o ústní informace od pana B., nepodložené žádnými prameny ani důkazy; uvádím je zde proto, že jsou jedinými informacemi, byť orálními, které se mi o této době podařilo získat.

Současné česko-italské vztahy jsou upraveny celou řadou mezinárodních smluv²⁵⁹ jak na bilaterální, tak i multilaterální úrovni. Kulturní spolupráce mezi oběma zeměmi je podložena Dohodou mezi vládou České republiky a vládou Italské republiky o spolupráci v oblasti kultury,

---

²⁵⁵ Kázání v italštině jsou vedena i ve dvou pražských husitských kostelech, a to v kostele sv. Václava na Zderaze a staroměstském kostele sv. Mikuláše.

²⁵⁶ BORTOLOZZI Anna, *La Congregazione della Beata Vergine Maria Assunta in Cielo*, in TREZZA CABRALES, Angela, a další autoři, *La Congregazione italiana di Praga*, str. 105

²⁵⁷ Totožnost uvedené osoby je mi známa, ale z důvodu udržení anonymity ji neuvádím.

²⁵⁸ V italštině Trentino

²⁵⁹ Seznam všech bilaterálních i multilaterálních smluv je uveden na stránkách Ministerstva zahraničních věcí ČR: [https://www.mzv.cz/jnp/cz/vyhledavani_smluv/index\\$45924.html](https://www.mzv.cz/jnp/cz/vyhledavani_smluv/index$45924.html)

školství, vědy a techniky z 8.2.2011, publikovanou ve Sbírce zákonů č. 49/2017. V rámci této spolupráce bylo nedávné restaurování kaple sledováno na nejvyšší státní úrovni jak v Itálii, tak i v České republice.

Investorem restaurátorských prací byl italský stát jako její vlastník, a to prostřednictvím svého Ministerstva zahraničí. Vzhledem k tomu, že jde současně o Národní kulturní památku České republiky, podílelo se na financování i Ministerstvo kultury České republiky a památkový dohled zajišťoval Národní památkový ústav České republiky. Prostředky, které obě vlády na restaurování kaple vyčlenily, však nedostačovaly, proto byly práce sponzorovány i italskými a česko-italskými soukromými firmami. V průběhu prací veškeré otázky, spojené jak s pokrytím nákladů, tak také s koordinací postupu prací a se zprostředkováním a tlumočením jednání mezi příslušnými českými orgány památkové péče a italskými restaurátory, řešilo Velvyslanectví Itálie v Praze.

Italský velvyslanec p. Aldo Amati uvedl v pořadu regionálního vysílání italské státní televize RAI FVG.²⁶⁰, že rozhodl o restaurování kaple proto, že ho po třicetiletém chátrání považoval za nutné, a připomněl, že kaple více než tři sta let sloužila pražským Italům, jak věřícím, tak i laikům, kteří se v ní setkávali a řešili politická a společenská témata, která jim ležela na srdci.

V textech o fungování italské kongregace a vlašského špitálu se nikoliv náhodou opakují četné zmínky o podpoře charitativní činnosti italskou komunitou, o sbírkách, podporách a odkazech, které pomáhaly tuto činnost udržovat a provádět. Tyto zmínky dosvědčují, že fungování italské komunity bylo úzce spjato s činností kongregace už od jejího založení. Svědčí to také o nadšení, zaujetí a semknutí členů italské minority, kteří považovali podporu a přispívání k charitativní činnosti nejen za svoji povinnost, ale také za otázku prestiže a výraz hrdosti na příslušnost k italské komunitě. Na tento přístup navázali částečně i členové současné italské komunity, kteří sice většinou už fungování kaple nepamatují a málokdo z nich měl možnost vidět její interiér, jsou si však stále vědomi její existence a významu. Dosvědčuje to i skutečnost, že znovuotevření kaple bylo v italsko-českém tisku, a dokonce i v italské televizi, široce medializováno²⁶¹.

---

²⁶⁰ <http://www.fvg.tv/WebTV/dettaglio?video.id=4456&video.lingua.id=IT>, 1. dubna 2018, 13:44-16:30 min

²⁶¹ Například a nikoliv pouze:

<https://italiapragaeoneway.eu/italia-repubblica-ceca-presentazione-avanzamento-lavori-restauro-della-cappella-italiana-praga/?platform=hootsuite>

Hlavním cílem současných restaurátorských prací bylo především napravení havarijního stavu kaple a její celková rehabilitace. Italský vlastník a investor při tom vycházel, v souladu se stanoviskem Národního památkového ústavu České republiky, ze záměru zvýraznit historickou barokní podobu, odstranit nekvalitní novější práce, a tam, kde to z technických důvodů nebylo možné, ponechat pozdější úpravy tak, aby byla zachována celková harmonie kaple. V případě nástěnných maleb bylo cílem rehabilitovat původní barokní malbu, s přípuštěním lokálního ponechání přemaleb z konce 19. století a výjimečně i mladších, pokud to prospěje hlavnímu kritériu obnovy, kterým byl „celostní vjem jednotné komponované výzdoby centrálního prostoru a důraz na výtvarnou povahu díla, na celistvý vjem, který by měl být restaurováním obnoven a podepřen a nikoliv jakkoliv dále narušen“²⁶².

Národní památkový ústav ve svém dopise z března 2017, kterým schvaluje restaurátorský záměr, týkající se nástěnných maleb, připomíná myšlenku italského odborníka Cesare Brandiho, že je „nutné restaurovaný obraz nazírat jako každý jiný historický pramen, tedy jako osobitý a specifický dokument své doby, včetně mladších dob, kdy obraz procházel proměnami. Proto je třeba umožnit, aby byl materiál nesoucí sumu historických informací (hodnot) v plném rozsahu zachován a aby byl v průběhu restaurování průběžně zkoumán s cílem zachovat materiální obrazovou podstatu, nesoucí všechny uvedené informace.“²⁶³ Z těchto důvodů může podle Národního památkového ústavu docházet i k dílčím změnám „v celkové koncepci přístupu a k dílčím změnám technologie a použitých materiálů“²⁶⁴.

Národní památkový ústav dále požadoval, aby rezidua mladších zásahů, která by po očištění působila rušivě a která by narušovala požadovanou výtvarnou celistvost, byla „výtvarně malířsky potlačena [...] nikoliv však dalším čištěním a s tím rizikem dílčích ztrát původních malířských vrstev, ale formou adice a výtvarné retuše. Práce tak počítají s vysloveně výtvarným vstupem, byť jasně a nepřekročitelně limitovaným etickými mantinely restaurátorské profese“²⁶⁵. Dalším požadavkem byla reverzibilita prací a tedy použití snadno odstranitelných temperových barev při restaurování fresek, které odpovídá Chartě restaurování Cesara Brandiho, jež ve svém článku 8 stanoví, že „každý zásah do díla [...] musí být proveden

---

²⁶² Dopis NPÚ, Mgr. Martin Tomášek, Ph.D., náměstek sekce památkové péče, 9. 3. 2017

²⁶³ *ibid.*

²⁶⁴ *ibid.*

²⁶⁵ *ibid.*

takovým způsobem, technikami a materiálem, aby byla poskytnuta záruka, že v budoucnu jimi nebude znemožněn případný další záchranný nebo restaurátorský zásah²⁶⁶.

Na základě výběrového řízení pověřilo Velvyslanectví Itálie restaurátorskými pracemi soukromou italskou společností AhRCOS Srl, která, jak vyplývá z jejich internetových stránek²⁶⁷, se specializuje nejen na civilní stavby a vybavenost, ale především na diagnostiku a restaurování historických objektů a památek, a která má za sebou celou řadu dokončených prestižních projektů především v seismických oblastech střední Itálie, ale také v historických městech jako jsou Benátky, Řím, archeologické naleziště v Pompejích a další. Společnost souběžně působí i v Praze při rekonstrukci starých bytových domů.

Provádění restaurátorských prací na nástěnných malbách zadala společnost AhRCOS Srl soukromé specializované italské společnosti Leonardo srl²⁶⁸, která má v oblasti průzkumů, analýz a restaurování nástěnných maleb dlouholeté zkušenosti. Některé další práce byly v rámci subdodávky provedeny českými specializovanými firmami. Byla to například fasáda a štuky, jejichž restaurátorský průzkum a obnovu provedl restaurátor Miroslav Koželuh, nebo kamenné prvky z pískovce a mramoru, jako schodiště, sokly, portál, okna, balustráda, pylony, sochy a další prvky na portiku, na nichž pracoval restaurátor Milan Šturm.

Společnost AhRCOS podle své dokumentace²⁶⁹, z níž budu průběžně vycházet v následujícím textu, před zahájením prací stanovila čtyři hlavní fáze vývoje kaple, které jsou v dokumentaci definovány jako první období (1590-1606), kdy byla kaple vystavěna, druhé období (1715-1735), v jehož průběhu došlo k nejvýraznějším architektonickým zásahům, třetí období (druhá polovina 19. století), kdy byla provedena údržba vnitřní výzdoby a vnějších zdí a položena nová střešní krytina, a čtvrté období (20. století), kdy došlo k údržbě vnitřní výzdoby a provedení vnější omítky a nové podlahy.

---

²⁶⁶ BRANDI, Cesare, *Teorie restaurování*, str. 124

²⁶⁷ http://www.ahrcos.it/IT/portfoliointerventi_famiglie.php?page=1&id_f=3

²⁶⁸ <http://studioleonardo.it/>

²⁶⁹ *Restauro e risanamento conservativo della „Cappella dell'Assunzione della Vergine Maria“ (Restaurování a konzervativní sanace „Kaple Nanebevzetí Panny Marie“)*, AhRCOS, 2016

4.3. Stavebně-historický průzkum objektu a záchranné a restaurátorské práce

V únoru a poté v prosinci 2015 provedla společnost AhRCOS ve všech prostorách kaple stavebně-historický a restaurátorský průzkum a diagnostiku, z nichž získala podklady o výchozí situaci a stavu kaple. Práce byly rozděleny do dvou etap - nejprve proběhly záchranné a restaurátorské práce na samotném objektu, které trvaly od června do října 2016. Následné restaurování vnitřních povrchů a fresek bylo zahájeno v únoru 2017 a trvalo do září 2017.

Vzhledem k tomu, že je tato společnost z Itálie zvyklá na seismické problémy a jejich řešení, vyžádala si úvodem zprávu o eventuální hrozbě zemětřesení v Praze, kterou vypracovali odborníci z Geofyzikálního ústavu Akademie věd České republiky. K restaurátorským pracím na samotném objektu, uliční fasádě, střešním pláštích a kamenných prvcích vypracovala společnost projektovou dokumentaci a restaurátorské záměry pro jednotlivé specializované části, které byly konzultovány a odsouhlaseny Národním památkovým ústavem a odborem památkové péče Magistrátu hlavního města Prahy. Ze stavebně-historického průzkumu objektu vyplynulo, že se dlouholetá chybějící stavební údržba odrazila na špatném stavu mnoha (a lze říci rovnou většiny) částí kaple. Průzkumy odhalily celou řadu prasklin a poškození v kupoli, valené klenbě a obloucích deambulatorií, a to jak v přízemí, tak i v horním patře. Podle několika závažných prasklin v kupoli a jejich průzkumu společnost AhRCOS usoudila, že tato poškození mohla být zapříčiněna, kromě jiného, rovněž eliptickým tvarem kupole, která má ve své „centrální části v okolí lucerny tendence ke zplošťování²⁷⁰“. Největší poškození a praskliny zjistila v partiích zdiva do Karlovy ulice, kde kaple nepřiléhá k jiným budovám, a také v křížové klenbě a stěnách sakristie, přiléhajících ke kněžišti sousedního kostela sv. Salvátora.

Jak bylo zjištěno, značnou degradaci kaple zapříčinilo zatékání dešťové vody, která pronikala krytinou kupole a poškozenými okny. Voda byla příčinou zamokření všech osmi nosných pilířů až do výšky zhruba jednoho a půl až dvou metrů a poškodila zejména vnitřní omítky včetně nástěnných maleb, která tak vybledly a částečně se smyly, zvláště pod okny a místy i v kupoli, a způsobila rovněž rozpad omítek a zpráškovatění maleb. Kvůli poškozené krytině střechy docházelo nejen k zatékání, ale také k nebezpečnému padání střešních tašek do Karlovy ulice. Na nejvíce poškozených venkovních částech zdiva a na terase portiku a zábradlí balustrády byla kromě značné vlhkosti zjištěna rovněž tenká souvislá vrstva biologické patiny.

---

²⁷⁰ *Restauro e risanamento conservativo della „Cappella dell'Assunzione della Vergine Maria“ (Restaurování a konzervativní sanace „Kaple Nanebevzetí Panny Marie“), str. 19*

Na venkovních římsách, rámech oken a na štukové výzdobě se usadila vrstva holubího trusu, který se nacházel i ve vnitřních prostorech kupole a horního ochozu.

Při průzkumu vnějších a vnitřních omítek²⁷¹ a architektonických a dekorativních prvků vyhodnotila firma stav poškození, stanovila postup oprav a restaurování, a rovněž provedla materiálové zkoušky, aby určila jednotlivé materiály a mohla zvolit nejúčinnějších techniky restaurování, zpevnění a ošetření povrchů. Průzkumy se zaměřily také na vnější kamenné prvky (sochy, balustráda, portál, ostění oken a dveří, vnější kamenná dlažba a schody), kovové prvky (vstupní dveře, vstupní kovaná brána, mříže okna nad vstupem a měděné oplechování střechy a lucerny), a na vnitřní architektonické a dekorativní i sochařské prvky, zařízení a vybavení, jako polychromovaný pulpit a oltáře, balustráda a pilíře horního ochozu, varhany, dřevěné schody, skříně a dveře.

Přestože nehrozilo akutní nebezpečí zřícení stavby, společnost AhRCOS v rámci celé řady průzkumů a analýz vypracovala i analýzu statiky stavby. Nejvíce ohroženou byla jihovýchodní část, jejíž zeď stojí bez další opory směrem do Karlovy ulice a nesousedí přímo s vedlejšími budovami. Ze simulací, připojených k dokumentaci, vyplynula jednak možnost horizontální flexe jihovýchodních partií zdiva, která by způsobila provalení jeho horní části do Karlovy ulice, jednak možnost vychýlení jedné z dvojic jižních pilířů, o něž se opírají zakřivené struktury kaple, a jejich následné zřícení do ulice, které by s sebou strhlo i část kupole. Simulace zahrnuje také mechanismus pádu soch, především největší sochy sv. Klimenta, ze zábradlí balustrády před vchod do kaple²⁷².

Prvním ze zásahů, který byl navrhován na základě výsledků průzkumu stavu klenby a její krytiny, byla revize a oprava krytiny z pálených tašek, a to nejen z důvodů estetických a údržby, ale především jako prevence poškozování konstrukce kupole. Bylo rozhodnuto, že zásah na nosné konstrukci kupole není nutný. Praskliny ve zdech byly opraveny metodou armované injektáže, která předpokládá vytvoření otvorů podél prasklin, jejich „sešití“ vložením tyčí z BFRP (*basalt fiber reinforced polymer*) a konsolidační injektáž na bázi vápna a plnidel²⁷³.

Větší opravy a zásahy si vyžádaly rovněž dřevěné prvky, ať už šlo o části dřevěného krovu sakristie, nebo opravu dřevěných, opotřebovaných a místy dřevomorkou poškozených prvků schodišť – v kapli se nacházejí tři, jedno točité, které umožňuje přístup z přízemí do prvního

---

²⁷¹ *Restauro e risanamento conservativo della „Cappella dell'Assunzione della Vergine Maria“*, str.25, a rovněž Restaurátorská zpráva Mgr. Miroslava Koželuha, ak. mal. rest.

²⁷² *Restauro e risanamento conservativo della „Cappella dell'Assunzione della Vergine Maria“*, str. 32

²⁷³ *ibid.*

podlaží nad sakristií, druhé vede z podesty před sakristií do deambulatoria a třetí z deambulatoria na střechu (příloha, obr. 19). Restaurátorské úkony byly provedeny rovněž na všech kamenných prvcích, které vyžadovaly čištění, štukování, doplnění chybějících částí, barevné sjednocení podkladů a štuků podle přirozeného zestárnutí původních povrchů a konečnou povrchovou ochranu aplikací pryskyřic. Zrestaurovány byly rovněž všechny kovové prvky.

V rámci těchto prací společnost prověřila a opravila ukotvení pískovcových soch na balustrádě portiku. Zjistila při tom, že sochu jednoho z andělů na balustrádě již nelze restaurovat; socha byla proto snesena, umístěna v interiéru italského velvyslanectví (příloha, obr. 64) a na portiku kaple byla po dohodě s orgány památkové péče nahrazena replikou (příloha, obr. 10).

Nevhodnou vnější omítku z osmdesátých let 20. století, provedenou akronátovým nástřikem, zhotovitel kompletně mechanicky odstranil, provedl nezbytné injektáže nesoudržných míst, konsolidaci a čištění celé plochy a aplikoval novou vápennou omítku. Podle stratigrafického průzkumu, provedeného restaurátorem Tomášem Bergerem, měla původní omítko světle okrovou barvu, zatímco při pozdějších opravách, pravděpodobně po stu letech, byla změněna na světle šedivou²⁷⁴. Langweilův model Prahy dosvědčuje, že v době jeho vzniku, tj. v letech 1826-1837, byla fasáda kaple světle okrová s šedými prvky (příloha, obr. 9). Restaurátoři z poloviny osmdesátých let 20. století zvolili celkovou okrovou barvu a stejný odstín aplikovali nyní restaurátoři i při těchto posledních pracích.

Při opravě střechy kaple našli dělníci v báni věžičky nad vstupem dvě kovová pouzdra, která obsahovala listiny, týkající se italského sirotčince a členů italské kongregace, různé rakousko-uherské mince a bankovky, rytinu M. A. Witeka, zobrazující obraz sv. Karla Boromejského od malíře V. I. L. Markovského, a rukopis sonetu, věnovaného Vlašské kapli, který složil člen italské kongregace Arnaldo Cantani při příležitosti renovace kupole (příloha, obr. 69 a 70). Uložení pouzder lze datovat do roku 1896 na základě informace, kterou uvádí Odoardo Romanese²⁷⁵ ve zprávě o opravě střechy. Nález je připomínkou doby, kdy kaple ještě

---

²⁷⁴ BERGER, Tomáš, *Restaurátorský průzkum malířské výzdoby*, in DI BERT, Genny, a další autoři, str. 136

²⁷⁵ ROMANESE, Odoardo, *Riassunto storico sulla fondazione della Congregazione e sulla erezione della Cappella italiana a Praga*, str. 58

fungovala k náboženským účelům i společenským funkcím a kdy měla italská komunita v této struktuře pevný bod své kolektivní paměti.

4.4. Restaurování nástěnných maleb

Nástěnné malby tvořily při restaurování jeden z nejdůležitějších, ale také nejsložitějších úkolů, proto se jim budu v této práci věnovat podrobněji, a to nejen kvůli velkému rozsahu restaurátorských prací, ale především kvůli jejich významu ikonografickému a historickému.

Zatímco stěny kaple jsou vyzdobeny iluzivní malbou mramorových říms, festonů a kartuší (příloha, obr. 33-35), které měly vytvořit iluzi prostoru a opticky podpořit vjem bohatosti výzdoby²⁷⁶, na kupoli s oválnou lucernou je vyvedena figurální malba Nanebevzetí Panny Marie, obklopené anděly, z nichž někteří hrají na různé hudební nástroje a jiní ji oslavují a korunují (příloha, obr. 28). Toto mariánské téma vycházelo z titulu kaple a mělo připomínat a podporovat mariánský kult, prosazovaný v italské komunitě nejen italskou kongregací, ale i Tovaryšstvem Ježíšovým, které podporovalo mariánská patrocina a prosazovalo „zbytnělý mariánský kult, který je možné [...] chápat jako obranný, protikacířský prvek“²⁷⁷.

Podle nápisu přímo na stěně kaple byla barokní výmalba dokončená v roce 1734 (příloha, obr. 14), kdy zcela nahradila starší pozdně renesanční štukovou a malířskou výzdobu stěn a kupole z let 1606-1607, která byla v baroku většinou i s omítkou odstraněna. Z restaurátorského průzkumu, provedeného v roce 2005 českými odborníky pod vedením Tomáše Bergera, vyplynulo, že se z původních dekorací zachoval pouze malý fragment štukových rozvilin, svazků ovoce, festonů a vlajících stuh ve tvaru zrcadla v empoře nad hlavním oltářem, a dále značně degradovaná a později mnohokrát přemalovaná holubice Ducha svatého z roku 1597 na stropě lucerny (příloha, obr. 29) a drobný výjev Bičování Krista v podélné kartuši, lemované květinami, který v té době byl již téměř neidentifikovatelný²⁷⁸. Tato původní výmalba, která byla „jemnější, cizelovanější a jistě světlejší“²⁷⁹, údajně představovala tajemství ze života Panny Marie (Sedm radostí v přízemí a Sedm bolestí v patře). Další fragmenty původní malby provedené technikou *a secco* byly nalezeny v malém prostoru za hlavním oltářem, zakrytém po

---

²⁷⁶ BERGER, Tomáš, *Restaurátorský průzkum malířské výzdoby*, in DI BERT, Genny, a další autoři, str. 141

²⁷⁷ MIKULEC, Jiří, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Lidové noviny, 2000, str. 46

²⁷⁸ BERGER, Tomáš, *Restaurátorský průzkum malířské výzdoby*, in DI BERT, Genny, a další autoři, *La cappella della Congregazione degli Italiani a Praga*, str. 130

²⁷⁹ *ibid.*, str. 134

barokní přestavbě. Kupole byla vymalována technikou *al fresco*, jak dosvědčuje přítomnost linií jednotlivých denních úseků - „*giornat*“, a pomocné linie, provedené do vlhké omítky. Při sérii zásahů z roku 1873 byly fresky přemalovány technikou *a secco*, což sice nezměnilo jejich morfologii, ale obtažením obrysů byla pozměněna jejich plasticita a částečně barevnost. Největší poškození maleb způsobily neodborné a neobratné opravy²⁸⁰ v osmdesátých letech 20. století, kdy byla přemalována velká část fresek, především v kupoli, a celý povrch byl ošetřen fixačním nátěrem polyvinylacetátem (PVAc), který na něm vytvořil lesklou neprodyšnou vrstvu; ta v průběhu času ztmavla a zneprůhlednila vlivem nečistot, které se na ní usazovaly. K prvním pokusům o odstranění negativních vlivů tohoto nátěru na nástěnné malby došlo již v roce 2005, kdy byl proveden restaurátorský průzkum i dílčí zkoušky čištění, ale k odstranění vrstvy došlo až při posledních pracích.

Společnost Leonardo s.r.l. ve své zprávě z 1.září 2017²⁸¹ popsala podrobný postup realizovaných prací, které proběhly v souladu s restaurátorským záměrem a podmínkami, stanovenými Národním památkovým ústavem. V jejich rámci byly provedeny nejprve povrchové fixáže malovaných ploch kupole a stěn a poté injektáže akrylátových pryskyřic pod barevnou vrstvu a její přitlačení do původní polohy. Při následném čištění byly nejprve všechny plochy povrchově očištěny od volných nečistot; následovalo ztenčení a snímání staré fixační vrstvy PVAc na všech plochách nástěnných maleb za pomoci organických rozpouštědel. Poté bylo provedeno lokální snímání pozdějších přemaleb, pocházejících z dřívějších konzervačních zásahů a údržby, které byly považovány za nevhodné, a to na více než polovině dekorovaných ploch kupole i stěn. Dalším nutným zásahem bylo odsolování některých ploch, především ve spodních partiích pilířů a obvodových zdí a pod okny v prvním patře. Tato fáze zahrnovala i odstranění ptačího trusu z postižených míst a jejich dezinfekci a rovněž odstranění biologické patiny na stropě kupole a bočních stěnách. Po opravě degradovaných částí omítek přistoupili restaurátoři k retušování nástěnných maleb. Jednalo se o rozsáhlý zásah na zhruba dvou třetinách plochy kupole a téměř všech ostatních plochách (příloha, obr. 31-32, 37-45).

Restaurátorské práce probíhaly pod trvalým dohledem a s konzultacemi mezi odbornými pracovníky odboru památkové péče magistrátu hl. m. Prahy a Národního památkového ústavu

---

²⁸⁰ BERGER, Tomáš, *Restaurátorský průzkum malířské výzdoby*, in DI BERT, Genny, a další autoři, 2006, *La cappella della Congregazione degli Italiani a Praga*, str. 182

²⁸¹ GERMINIANI, Francesco, BONI, Michela, 2017, *Restaurátorské práce ve vnitřních prostorách kaple*, bez určení místa: Leonardo

a investorem, konanými formou týdenních kontrolních dnů. Podle závěrečné zprávy technického dozoru investora byly práce provedeny řádně a v dobré technické a řemeslné kvalitě a za použití předem odsouhlasených materiálů.

Po dokončení restaurátorských prací byla kaple oficiálně znovuotevřena v červnu 2017 za přítomnosti ministrů kultury Itálie a České republiky Daria Franceschiniho a Daniela Hermana a kardinála Dominika Duky (příloha, obr. 46-47). V září 2017 si zrestaurovanou památku společně prohlédli předseda italské vlády Paolo Gentiloni a český premiér Bohuslav Sobotka při příležitosti státní návštěvy italské strany v Praze²⁸² (příloha, obr. 48).

Vlašská kaple může po své rehabilitaci naplnit, kromě uměleckého, historického a estetického hlediska, i badatelské důvody, zmiňované Národním památkovým ústavem, spočívající v následné umělecko-historické analýze výzdoby, prohloubení historických poznatků o díle a „revizi určení autorství malby samotné a také autorství a přesnější dataci mladších zásahů do matérie“²⁸³.

Na rozdíl od prací, ať už stavebních nebo restaurátorských, které se uskutečňovaly v kapli v různých etapách v dlouhém období mezi jejím vybudováním na konci 16. století a jejím předáním italskému státu před polovinou 20. století, současné práce neprováděla italská komunita prostřednictvím své kongregace sama pro sebe a na své vlastní náklady v prostorách, které by byly spojeny s její pamětí, ale přistoupily k nim oficiální kruhy italské vlády na základě institucionálního záměru rehabilitovat respektovanou cennou památku, udržovanou jako místo paměti a tedy jako „znak skupinové příslušnosti ve společnosti“²⁸⁴, ať už jde primárně o skupinovou příslušnost k italské komunitě, nebo ke skupině, pojímající Vlašskou kapli jako součást památkového dědictví historického jádra Prahy.

---

²⁸² <https://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=159703&tmplid=50>

²⁸³ Dopis NPÚ, PhDr. BcA. Martin Pácal, pověřený vedením odboru péče o památkový fond, 13.4.2017

²⁸⁴ NORA Pierre, *Mezi pamětí a historií. Problematika míst. In Politika paměti: antologie francouzských společenských věd, no. 13*, str. 15

5. Pohled na Vlašskou kapli z hlediska paměti po dokončení restaurování

„*Porta della cappella et inclita Congregazione italiana di Praga*“ (Brána kaple a slovné italské kongregace v Praze) (příloha, obr. 12-13). Zlacený italský nápis nad vchodem do kaple na první pohled zdůrazňuje, komu kaple patřila. V minulosti svým italským zněním v českém prostředí jistě ještě výrazněji vymezoval italské teritorium, zájmy a hodnoty, a představoval materiální, funkční a symbolický předěl mezi českým veřejným prostorem vně a italským liturgickým a společenským prostorem uvnitř kaple. Dnes nápis sice funguje jako viditelná stopa minulosti a determinuje dřívější funkci prostoru, který se za ním ukrývá, nepředstavuje však současný identifikační prvek.

Pro celé generace pražských Italů byla Vlašská kaple pevným bodem jejich náboženského života a součástí jejich kolektivní a kulturní paměti. Pečovali o ni prostřednictvím italské kongregace a bez ohledu na to, zda byli nebo nebyli jejími členy, přispívali podle svých možností na její provoz, fungování, opravy i restaurování. Sdíleli její prostor a děje v ní, udržovali její funkci a tím upevňovali a předávali svoji paměť. K zásadnímu obratu došlo v období před 2. světovou válkou, kdy se komunita zmenšila a rozvolnila, a zchudlá kongregace, která se již nevládala o svoje budovy starat, ukončila činnost a převedla svůj majetek, včetně Vlašské kaple, na italský stát. O tom, jak na tuto skutečnost reagovali členové italské komunity a jak ji přijali, neexistují žádné zmínky, lze se však domýšlet, že ukončení pobožností v kapli, přerušování tradice, zánik pospolitosti a odloučení od známého prostředí a předmětů, nenesli lehce, zvláště v situaci, kdy byla současně zrušena i kaple Panny Marie a sv. Karla Boromejského ve vlašském špitálu. Přestože v Praze oproti minulosti zbyla jen malá část Italů, byli jistě zvyklí nejen na své tradice a vzpomínky, ale také na slavnostní prostředí Vlašské kaple, modlitby a zpěvy, na výzdobu, oltářní obrazy a mešní nádoby. Ve všech těchto výjevech a předmětech byla zakotvena jejich kulturní paměť a uložena jejich paměť kolektivní, odvíjející se v prožívaném čase (ať už svátečním nebo všedním) a v prožívaném prostoru jako v prostorovém rámci vzpomínek. O to vše náhle přišli. Náboženská skupina se však potřebuje opírat o předměty a o své vzpomínky, které si vyvolává pohledem na jejich rozmístění, na určitá místa a polohu, a přestože si mohou věřící připomínat boha v podstatě kdekoliv a za jakýchkoliv podmínek²⁸⁵,

---

²⁸⁵ HALBWACHS, Maurice, *Kolektivní paměť*, str. 218

existence a přítomnost známých míst a předmětů posiluje a udržuje nejen jejich víru, ale také jejich vzpomínky i kolektivní paměť. Jako příklad předmětu, s nímž byla paměť italské komunity jistě spojena, může sloužit oltářní obraz Madony z Re, zmiňovaný v druhé kapitole této práce. Pro italskou komunitu musel svým příběhem a původem představovat nejen cennou připomínku italského domova, ale také jejich vztah ke skupině. Byl pro ně rovněž takzvaným „*entourage matériel*“, materiálním okolím, jak ho popisuje Jan Assmann²⁸⁶, tvořícím součást prožívaného prostoru a působícím jako opora a nositel svébytnosti, vycházející z prostorového rámce vzpomínky, která takové symboly identity uchovává jako vlast. Zatímco v minulosti obraz symbolizoval dění v kapli a současně i události, spojené s poutním místem v městečku Re ve Valle Vigizzo, po uzavření kaple tuto svoji funkci i symboliku ztratil. Nemá ji ani dnes, kdy je zavěšený na schodišti italského velvyslanectví, a troufám si říci, že téměř nikdo z členů italské komunity, kterým se naskytne příležitost ho spatřit, nezná příběh, který je s ním spojený. Obraz, který býval nositelem paměti, se tak proměnil v historický památkový předmět.

Kulturní paměť je spojena se svátky, slavnostmi, svatým časem a obřadností podnětů, vymykajících se všednosti, proto byly všechny tři obrazy, dříve umístěné na oltářích v kapli a sloužící jako symboly náboženské činnosti, součástí kulturní paměti italské komunity jako orgánu vzpomínání. Jako kulturní médium byly obrazy v minulosti součástí opakujících se rituálů při náboženských i společenských příležitostech, které zajišťovaly soudržnost skupiny v prostoru a čase²⁸⁷.

Maurice Halbwachs připomíná, že již „Auguste Comte si povšiml, že duševní rovnováha se odvíjí především a do značné míry od toho, že se hmotné předměty, s nimiž jsme v každodenním styku, nemění, nebo mění jen málo a vytvářejí dojem trvalosti a stability“²⁸⁸. Tento dojem trvalosti a stability však pro pražské Italy uzavřením kaple zanikl. Přinesl tak zánik kaple i postupný zánik společenství? Jistěže ne, poválečné vymizení italské komunity mělo jiné příčiny, které jsem v této práci již popsala, avšak uzavření kaple a z něj vyplývající narušení náboženských a společenských rituálů a zmizení symbolu italské identity a záchytného bodu vzpomínání²⁸⁹, s sebou přineslo zánik kolektivní paměti.

---

²⁸⁶ ASSMANN, Jan, *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, str. 39

²⁸⁷ *ibid.*, str. 54

²⁸⁸ HALBWACHS, Maurice, *Kolektivní paměť*, str.185

²⁸⁹ ASSMANN, Jan, *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, str. 39

Kolektivní paměť je sice vepsána v prostoru a v předmětech, udržují ji však lidé, v tomto případě členové italské komunity. Ti však v poválečné době pod vlivem politických a společenských událostí doslova zmizeli, asimilovali se, rozptýlili v českém prostředí, nebo odešli do Itálie. Obraz vrstevnaté komunity zmizel i s jejích kultovním místem, z něhož se stal prázdný a uzavřený prostor. Změnu v tomto ohledu nepřineslo ani nedávném restaurování, byť samo o sobě vydařené, protože se kaple po dokončení prací nově vzniklé italské komunitě znovu neotevřela. Byla upravena jako historická, umělecká a kulturní památka, ale nikoliv už jako liturgický prostor pro italskou komunitu. Pro ni může na základě ústních či zprostředkovaných zpráv o restaurování, eventuálně informací v tisku, kde bylo prezentováno její znovuotevření za přítomnosti zástupců italského státu, představovat jen připomínku dávné minulosti, v níž nehrála žádnou roli, a určitý bod „italskosti“ v českém prostředí.

V této souvislosti se vrátím ke dvěma paměťovým rámcům, které jsem s kaplí spojila na začátku této práce, a to komunikativní a kulturní paměti. Na základě informací, které jsem o kapli shromáždila, je nutno konstatovat, že v souvislosti s kaplí neexistuje komunikativní paměť, založená na vzpomínkách na nedávnou minulost, kterou by členové italské komunity sdíleli se svými současníky, ani generační paměť, která je podle Jana Assmanna typickým příkladem komunikativní paměti a která vzniká i zaniká s časem a rozvíjí se u určité skupiny, v níž jsou všichni více méně stejným způsobem kompetentní k předávání vědění a kolektivních vzpomínek²⁹⁰. Tato skupina však dnes už neexistuje, zanikla s časem, a žádní doboví svědci, kteří by svoji paměť předali, zde nejsou. V historii italské komunity tak zeje nevyplněná mezera. Nejde však o *floating gap*, proluku ve zprávách, kterou popsal Jan Vansina²⁹¹ a analyzoval Jan Assmann, a která tvoří interval bez informací mezi dvěma obdobími s množstvím informací, kdy na sebe podle Assmanna „nejnovější minulost a čas původu navazují v odstupu jediné generace“²⁹². V tomto případě je sice rovina doby původu dobře zmapovaná, zcela však chybí rovina nejnovější minulosti. Život - a tedy i paměť - současné generace italské komunity se odehrávají jinde, nejsou už s kaplí spojené, a ta se tak z funkčního prostoru paměti stala prostorem mrtvým. Je zrestaurovaná, obdivovaná, popisovaná, ale je prázdná a neslouží své původní skupině a svému původnímu účelu. Nelze ji považovat ani za místo, spojené s kulturní pamětí, která se orientuje podle určitých pevných bodů v minulosti, jakými mohlo být například rozhodnutí o její stavbě, její vysvěcení, slavnosti při výročí založení kongregace, odhalení

---

²⁹⁰ ASSMANN, Jan, *Kulturní paměť*, str. 48

²⁹¹ VANSINA, Jan, *Orální tradice jako dějiny*, in ASSMANN, Jan, *Kultura a paměť*, str. 47

²⁹² ASSMANN, Jan, *Kulturní paměť*, str. 47

barokní výmalby nebo otevření nového barokního portálu. Nejde totiž o faktické vzpomínky, ale o historii vzpomínek, jejichž znalost je diferencovaná a zpřístupňovaná jen zvláštními nositeli, „specialisty kulturní paměti“²⁹³, v tomto případě těmi, kdo mají přístup k institucionalizovaným informacím - historiky, badateli, spisovateli a některými pracovníky Velvyslanectví Itálie a Italského kulturního institutu. Z tohoto pohledu je nutno snahu o přiblížení minulosti kaple prostřednictvím publikací nebo výstav vidět nikoliv jako sdílení paměti, ale jako popis memoriálního dědictví - místa paměti. Tento popis je určen nejen italské komunitě, která kapli spojuje s minulostí svých předchůdců, ale společnosti vůbec, tedy například i Pražanům a turistům z celého světa, kteří kolem kaple procházejí a vnímají ji jako kulturní, uměleckou a historickou památku. V takto přeměněném rámci místa paměti je nyní zpracovávána její paměť²⁹⁴.

Pierre Nora člení podstatu místa paměti podle trojího významu, a to materiálního, symbolického a funkčního²⁹⁵. Všechny tyto tři významy se do určité míry prolínají a nelze je definovat a stanovit jednoznačně, přesto považují za potřebné se na kapli podívat i z tohoto hlediska, neboť tyto významy determinují vztah ke kapli a její vnímání.

Jak již bylo v této práci řečeno a zdůrazněno, Vlašská kaple jako přesně lokalizovatelné místo má architektonickou, historickou a památkovou hodnotu. Ta je vázaná na její vzhled, architektonický sloh a kvalitu provedení, a odráží její materiální význam. Divák ji vnímá, působí na něj duch místa a jednotlivé architektonické prvky stavby jako takové, a (pokud se mu podaří do kaple dostat) ovlivňuje ho i vnitřní zařízení a vybavení. Jeho percepce materiální hodnoty může být ovlivněna tím, co o kapli ví, a závisí také na tom, zda se mu kaple líbí nebo nelíbí (a to i bez ohledu na konfesní vyznání nebo na místo, odkud pochází). Vliv na jeho vnímání mohou mít také práce, které v kapli proběhly, a které mohly umocnit původní působivost. Přestože může kaple na každého působit jiným způsobem, její materiální význam jako místa paměti se nemění, zůstává stejný, protože je vepsaný v samotné struktuře budovy a fixovaný institucionálním uznáním, které se kapli dostalo.

---

²⁹³ *ibid.*, str. 52

²⁹⁴ Šubrt, Jiří, MASLOWSKI, Nicolas, LEHMAN, Štěpánka, *Soudobé teorie sociální paměti*, in MASLOWSKI, Nicolas, ŠUBRT, Jiří, a kol., *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám*, Praha: Karolinum, 2014

²⁹⁵ NORA Pierre, *Mezi pamětí a historií. Problematika míst. In Politika paměti: antologie francouzských společenských věd, no. 13*, str. 14

Naproti tomu funkční význam místa paměti spočívá v dějích, které se ve zkoumaném místě paměti odehrávají. U stavby, která byla vytvořena pro určitý účel, je funkční smysl podstatou její existence. V případě kaple to v minulosti bylo bezesporu její náboženské určení, její funkcionalita však nespočívala jen v liturgiích, ale také ve společenských událostech, které se v ní odehrávaly, ať už šlo o slavnosti při výročích založení kongregace, jmenování jejích nových představitelů, nebo některé události jezuitské univerzity či jezuitské sodality (řadím je sem přesto, že se netýkaly italské kongregace přímo, ale pouze nepřímým prostřednictvím užívání společného prostoru, byly však součástí minulosti kaple i společné historie jezuitů a Italů). Na rozdíl od bohaté minulosti však nyní už kaple několik desítek let pro italskou komunitu žádnou funkčnost nemá a ani její poslední restaurování v tom žádnou změnu nepřineslo.

Symbolický smysl a význam Vlašské kaple vyplývá nejen pro členy italské komunity, ale i pro všechny ostatní, z jejich znalosti historie této stavby a souvislostí jejího vzniku a fungování, a také obeznámením s historií italské přítomnosti v Praze. Může být vepsán v jednotlivých konkrétních bodech, jako je například již zmíněný zlacený nápis nad vchodem, vymezující italský prostor, nebo barokní freska Nanebevzetí Panny Marie nad kněžištěm či obraz Madony z Re, ale také v historických událostech a skutečnostech, spojených s místem jako takovým. Kaple může být pro italskou komunitu symbolem jejich italské vlasti, jejich italské podstaty, a také symbolem slavné minulosti italských stavitelů a architektů; takovým symbolem může být ostatně nejen pro pražské Italy, ale i pro ostatní, kteří jsou o této minulosti informováni a jsou s díly italského manýrismu i baroka seznámeni. Přestože je v současnosti i symbolický význam ovlivněn nefunkčností kaple, zůstává v každém případě kulturním dědictvím země a Evropy, symbolem křesťanství, světa a lidstva. Symbolem jistě významným, těžko však říci, zda lidé, kteří žijí v jejím okolí a kteří kolem ní každý den chodí, k ní mají dnes nějaký jiný vztah než jako k významné památce, zvláště když je dnes zpola utopená v turistickém „cirkusu“ Karlovy ulice.

Koncept kolektivní paměti, který jsem pro tuto práci zvolila, přináší zcela jiná témata, než přístup historický. Otázky, nastolené paměťovým přístupem, jsou určeny společenskými rámci přesně determinované skupiny, kterou je v tomto případě italská komunita, v širším smyslu však zahrnují i ostatní, pro něž je kaple součástí městského prostoru, a dotýká se tedy jejich paměti, spojené s topografií města a jejich pohybem v něm. Jsou spojeny s dalšími návaznostmi a pohlížejí na skupinu z její vnitřní strany, přičemž se „snaží ukázat jí takový obraz

její minulosti, v němž se může poznat ve všech svých stádiích, a v němž jsou proto vymazány všechny hlubší změny²⁹⁶. Tyto otázky zahrnují konkrétní prožité skutečnosti, ovšem pozměněné určitou deformací paměti, způsobenou uchováváním takových detailů, které jí vyhovují a které vycházejí z různorodých vzpomínek²⁹⁷. Znamená to tedy selektivní volbu toho, co zůstane v paměti uchováno, a co bude zapomenuto. Z tohoto pohledu je nutno nahlížet i časový vztah k minulosti, kdy v paměti splývají různé časové vrstvy. K tomu, aby paměť vnímala výzdobu kaple v jejím celku, není proto nutné, aby uchovávala přesnou informaci o tom, které práce byly provedeny v 16. století a které na začátku 18. století. V takovém případě údaj nemusí být přesný, aby měl jeho obsah smysl²⁹⁸.

Historický přístup je přesně opačný. Z řady exaktních dat a událostí rekonstruuje skutečnosti, které se udály a které však už neexistují, a zajímá se jen o procesy a skutečnosti, které vykazují nějakou změnu. V případě kaple by se tedy omezil jen na popis konkrétních a specifických událostí, evolucí a vztahů.

Zdá se, že italská komunita dnes pohlíží na kapli jako na památku, kterou si v dávné minulosti pro sebe postavili jejich italští předchůdci a která je ve vlastnictví italského státu, a tudíž je nutné a správné o ni pečovat a udržovat ji. Neplánuje však její praktické využívání. Po dokončení restaurátorských prací v září 2017 italský stát prostřednictvím Velvyslanectví Itálie kapli pronajal na devatenáct let řeckokatolické církvi, která spravuje vedlejší katedrální chrám Apoštolského exarchátu sv. Klimenta, a která na provedení prací přispěla finančně. Podle informací, které mi sdělil administrátor a synce²⁹⁹ katedrály sv. Klimenta Vasyl Slyvotskyy, hodlá řeckokatolická církev kapli využívat k výuce katechismu, především dětí, pro něž bude organizovat setkání v sakristii, a k některým náboženským událostem či svátostem, jako jsou křty nebo biřmování. Další využití kaple bude záviset na potřebách této církve; není vyloučeno ani pořádání řeckokatolických mší, které by zde byly výjimečně slouženy bez ikonostasu. Nové využití kaple zcela jinou komunitou tedy začíná utvářet její nový paměťový rámec.

---

²⁹⁶ ASSMANN, Jan, *Kulturní paměť*, str. 42

²⁹⁷ NORA, Pierre, *Mezi pamětí a historií. Problematika míst. In Politika paměti: antologie francouzských společenských věd, no. 13, str. 9*

²⁹⁸ ICHER, François, *L'abbaye de Caunes-Minervois, entre histoire et mémoire*, bez určení místa, *Archéologie du Midi Médiéval*, ročník 2000, str. 199-203, str. 201, [online], dostupné z https://www.persee.fr/doc/amime_1278-3358_2010_sup_6_1_1967, k 18.6.2018

²⁹⁹ biskupský vikář řeckokatolické církve

Italské velvyslanectví si ve smlouvě o pronájmu sice vyhradilo možnost využít prostor kaple jednou až dvakrát do roka pro určité kulturní či společenské události, pro italskou komunitu to přesto znamená, že svůj historický duchovní prostor bude moci navštívit jen výjimečně a k plnému využívání bude moci dojít až po vypršení nájemní smlouvy v roce 2037 (nebude-li prodloužena).

Kaple zůstane nadále pro širší veřejnost uzavřena. Jednou z mála příležitostí pro zájemce o její zhlédnutí bylo její zpřístupnění při příležitosti Noci kostelů dne 25. května 2018, kdy měli návštěvníci nejen možnost prohlédnout si nově zrestaurovaný interiér, ale objevit i nevšední vnitřní propojení mezi kaplí, kostelem sv. Salvátora a katedrálou sv. Klimenta, které zůstalo zachováno jako připomínka na společnou minulost v rámci jezuitské koleje³⁰⁰ (příloha, obr. 49-53). Nezvyklá možnost prohlídky kaple vyvolala velký zájem a přitáhla davy lidí. Tato skutečnost byla následně umocněna i pořadem Českého rozhlasu, který byl historii kaple a jejího restaurování věnován dne 9. června 2018³⁰¹. Svědčí to o tom, že kaple, byť roky uzavřená a opomíjená, je významnou součástí pražského památkového historického a kulturního prostředí.

---

³⁰⁰ Z kaple lze dveřmi za severovýchodní arkádou vstoupit do úzké chodbičky, vedoucí do prostoru, odděleného mohutnými dvojitými dveřmi od chodby k bývalému rajskému dvoru jezuitského kláštera (dnes chodba před halou služeb Národní knihovny). Z tohoto prostoru vede schodiště do 1. patra, zatímco dveřmi po pravé straně se vchází do přední části lodi katedrály sv. Klimenta, a po levé straně do jeho sakristie, z níž se dalšími dveřmi vstupuje do presbyteria kostela sv. Salvátora.

³⁰¹ <https://plus.rozhlas.cz/vlasska-kaple-rudolfinske-prahy-odkryla-vzkazy-pro-budouci-generace-7408115>

6. Závěr

„*Tam, kde už nikdo nevzpomíná na minulost, nastupují dějiny*“.

Jan Assmann³⁰²

Vlašská kaple je významnou, a pro svůj vzhled a původ cennou a ceněnou historickou, kulturní a duchovní památkou nejen v topografii Prahy a jejích obyvatel a návštěvníků, ale především v historii pražských Italů, kteří si ji pro sebe postavili na samém sklonku 16. století za významné materiální a duchovní podpory Tovaryšstva Ježíšova. Kaple jako výlučné místo katolického kultu uprostřed utrakvistické Prahy sloužila prostřednictvím italské mariánské kongregace Nanebevzetí Panny Marie stále více se rozrůstající italské komunitě a svojí činností se poté v pobělohorské době podílela na jezuitském protireformačním působení. V průběhu více než tří století, během nichž se stala ústředním bodem italského náboženského, společenského a kulturního života v Praze, se v ní utvářela kolektivní paměť italské komunity, jejíž zakotvení v prostorách kaple a její výzdobě i obřadních náboženských předmětech posilovalo v průběhu času italskou identitu. Tato žitá paměť spočívala především ve dvou paměťových rámcích, a to komunikativní a kulturní paměti, kdy komunikativní paměť byla předávána ve formě generační paměti mezi jednotlivými nositeli ve skupině a uchovávala se komunikací a sdílením, zatímco kulturní paměť, zaměřená na fixní body v minulosti, jako byly různé náboženské vzpomínkové figury, se přenášela prostřednictvím speciálních nositelů, například kněží nebo hlavních představitelů italské kongregace.

Kongregace, která kromě Vlašské kaple spravovala i vlašský špitál se špitální kaplí, dokázala tyto významné italské stavby povznést i po jejich úpadku v době josefínských reforem, nedokázala se však vyrovnat s následky první světové války a se zmenšením a zchudnutím italské komunity, která do té doby její činnost podporovala materiálně i personálně. Když na začátku druhé světové války kongregace ukončila svoji činnosti a převedla Vlašskou kapli i vlašský špitál na italský stát, znamenalo to pro zbylou italskou komunitu v Praze nejen ukončení náboženské i společenské činnosti, ale i přerušení tradice, zánik pospolitosti a odloučení od známého prostředí a předmětů a v důsledku toho v průběhu následujících desetiletí i postupný zánik paměti, neboť po téměř kompletním vymizení italské komunity už nebyl nikdo, kdo by

---

³⁰² ASSMANN, Jan, *Kulturní paměť*, str. 43

paměť sdílel a udržoval. Kaple se tak v průběhu několika desetiletí proměnila z funkčního žitého prostoru na prázdný, uzavřený a mrtvý prostor.

Po roce 2000 byly zahájeny přípravy restaurátorských prací a především shromažďování finančních prostředků, k němuž napomohli částečně i členové formující se nové italské komunity. Práce však byly zahájeny až v roce 2015, a to nejdříve na budově a posléze na její vnitřní výzdobě, včetně nástěnných maleb. Organizovalo je Velvyslanectví Itálie, které k vyvolání kaple z podvědomí jak italské komunity, tak i ostatních zainteresovaných, vydalo ve spolupráci s Italským kulturním institutem bohatě vypravené a hodnotné sborníky, zaměřené na restaurování kaple a historii italské kongregace. Projevilo tak vůli k paměti, která vedla ke konstituování místa paměti jako symbolického prvku dědictví paměti italské komunity. Kaple jako místo paměti má ve vztahu k italské komunitě i obyvatelům města a jeho návštěvníkům materiální význam, spočívající v její samotné existenci a jejím institucionálním určení jako kulturní, historické a umělecké památky. Postrádá však význam funkční, neboť její původní funkcionalita a původní účel nebyly obnoveny. Nefunkčnost kaple ovlivňuje i její symbolický význam, protože většina jednotlivých potenciálních symbolů v ní obsažených ztratila jejím uzavřením svoji působnost.

Právě dokončené restaurátorské práce vytvořily z kaple dokonale rehabilitovaný prostor, který je připomínkou bohaté a slavné italské přítomnosti v Praze. Ukázalo se však, že v interakci paměti a historie, která konstituuje místa paměti, je k ní přistupováno spíše z hlediska historického, kdy je institucemi utvářen památkový a historický prostor jako místo paměti, než z hlediska paměťového, které by bylo spojeno s nositeli paměti, kteří by měli snahu tuto paměť dále sdílet a předávat. Je to ostatně logické, takoví nositelé zde v současnosti v důsledku historického vývoje nejsou.

Pronájem kaple cizímu subjektu nadále vzdaluje nově utvořenou italskou komunitu od kaple. Oddaluje se tím možnost konstituování jejího nového paměťového rámce, který by napomohl k vytvoření opětovného obrazu Vlašské kaple jako živého a funkčního místa kulturní paměti, se silným potenciálem stát se znovu ústředním prostorem pražských Italů i obyvatel a návštěvníků Prahy.

Literatura

ASSMANN, Jan, *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, Praha: Prostor, 2001

AUGÉ, Marc, *Antropologie současných světů*, Brno: Atlantis, 2014

BEČKOVÁ, Kateřina, *Asanace - zatracovaný i obdivovaný projekt obce Pražské. Příspěvek k dějinám pražské asanace*, bez vřočení, [online] dostupné z: <http://stary-web.zastarouprahu.cz/pragensia/asanace/beckova.htm>, k 18.6.2018

BRANDI, Cesare, *Teorie restaurování*, Kutná Hora: Tichá Byzanc, 2000

BEGHEYN, Paul, *Petr Canisius, mystik a manažer – otec zakladatel Svatoklementinské koleje v Praze*, in CEMUS Petronilla (ed.), *Bohemia Jesuitica 1556-2006, Tomus I*, Praha: Karolinum, 2010

BERGER, Tomáš, *Restaurátorský průzkum malířské výzdoby*, in DI BERTOVÁ, Genny, a další autoři, *La cappella della Congregazione degli Italiani a Praga*, Praha: SIAD Group, 2006

BERGER, Tomáš, ROYT, Jan, *Nové odkryté nástrovní malby v kapli Panny Marie a sv. Karla Boromejského v italském špitále v Praze na Malé Straně*, in *Průzkumy památek 1/2000*, 89-99, str. 92, [online], dostupné z <http://docplayer.cz/9578365-Novu-odkryte-nastropni.html>, k 18.6.2018

BORTOLOZZI, Anna, *La Congregazione della Beata Vergine Maria Assunta in Cielo, Religione e carità nella migrazione degli italiani a Praga in età moderna*, in TREZZA CABRALES, Angela, a další autoři, *La Congregazione italiana di Praga*, Kutná Hora: Tichá Byzanc, 2003

BORTOLOZZI, Anna, *San Carlo Borromeo, patrono dell'ospedale italiano*, in TREZZA CABRALES, Angela, a další autoři, *La Congregazione italiana di Praga*, Kutná Hora: Tichá Byzanc, 2003

BURKE, Peter, *Variety kulturních dějin*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006

DI BERT, Genny a další autoři, *La cappella della Congregazione degli Italiani a Praga*, Praha: SIAD Group, 2006

DOHNALOVÁ, Marie, MALINA, Jaroslav, *Slovník antropologie občanské společnosti*, Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2006

EKERT, František, *Posvátná místa král. hl. města Prahy*, Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1883

- FRANÇOIS, Etienne, *Místa paměti. Lieux de mémoire. Erinnerungsorte.*, in Český časopis historický 3/2009, Praha, 2009
- GERMINIANI, Francesco, BONI, Michela, *Restaurátorské práce ve vnitřních prostorách kaple*, Praha: Leonardo, 2017
- HALBWACHS, Maurice, *Les cadres sociaux de la mémoire*, Paris, 1925 [online] Dostupné z: http://classiques.uqac.ca/classiques/Halbwachs_maurice/cadres_soc_memoire/cadres_soc_memoire.html, k 18.6.2018
- HALBWACHS, Maurice, *La mémoire collective*, Paris, 1950. [online] Dostupné z: http://classiques.uqac.ca/classiques/Halbwachs_maurice/memoire_collective/memoire_collective.html, k 18.6.2018
- HALBWACHS, Maurice, *Kolektivní paměť*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2009
- HLAVAČKA, Milan, MARÈS, Antoine, POKORNÁ, Magdalena, et alii, *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*, Praha: Historický ústav, 2011
- HOJDA, Zdeněk, KAŠPAROVÁ, Jaroslava, *Bohemia-Italia, Češi ve Vlaších a Vlaši v Praze*, Praha: Národní knihovna, 2000
- HORYNA, Mojmír, OULÍKOVÁ, Petra, *Kostel Nejsvětějšího Salvátora a Vlašská kaple*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006
- HROCH, Miroslav, *Paměť a historické vědomí očima historika* in Maslowski N., ŠUBRT J. a kol., *Kolektivní paměť, K teoretickým otázkám*, Praha: Karolinum, 2014
- HROCH, Miroslav, *Úvod do studia dějepisu*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985
- CHVATÍK, Květoslav, *Strukturální estetika*, Praha: Victoria publishing, 1994
- ICHER, François, *L'abbaye de Caunes-Minervois, entre histoire et mémoire*, bez uvedení místa, Archéologie du Midi Médiéval, ročník 2000, str. 199-203, str. 201, [online], dostupné z https://www.persee.fr/doc/amime_1278-3358_2010_sup_6_1_1967, k 18.6.2018
- JANÁČEK, Josef, *Italové v předbělohorské Praze (1526-1620)*, in HOLEC, František, a redakční rada, *Pražský sborník historický 16*, Praha: Panorama, 1983
- KALINA, Pavel, *Praha 1437-1610, Kapitoly o pozdně gotické a renesanční architektuře*, Praha: Nakladatelství Libri, 2011
- KOFROŇOVÁ, Johana, *Opus italicum*, Praha: Správa Pražského hradu, 2000
- KOCH, Wilfried, *Evropská architektura*, Praha: Ikar, 1998
- KOLEKTIV AUTORŮ, *Encyklopedický slovník*, Praha: Odeon, Encyklopedický dům, 1993
- KOLEKTIV AUTORŮ, *Grande dizionario enciclopedico della lingua italiana*, Milano: Orsa maggiore, 1991

- KRISTEN, Zdeněk, *Storia della Congregazione italiana di Praga*, Praha: Italský kulturní institut, 1949
- KRČÁLOVÁ, Jaroslava, *Italští mistři Malé Strany na počátku 17. století*, Praha: Umění XVIII, 1970
- KRČÁLOVÁ, Jaroslava, *Centrální stavby české renesance*, Praha: Academia, 1976
- KUBÍČEK, Alois, *Pražské paláce*, Praha: Pražské nakladatelství V. Poláčka, 1946
- LE GOFF, Jacques, *Paměť a dějiny*, Praha: Argo, 2007
- LINHART, Jiří, PETRUSEK, Miroslav, VODÁKOVÁ, Alena, MAŘÍKOVÁ, Hana, *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996
- MARCEL Jean-Christophe, MUCCHIELLI, Laurent, *Un fondement du lien social: la mémoire collective selon Maurice Halbwachs, Technologies. Idéologies. Pratiques. Revue d'anthropologie des connaissances*, 13 (2), 1999, str. 63-88. [online] Dostupné z: <http://laurent.mucchielli.free.fr/memoire.htm>, k 18.6.2018
- MARÈS, Antoine, *L'Institut d'études slaves comme lieu de mémoire*, in HLAVAČKA, Milan, MARÈS, Antoine, POKORNÁ, Magdalena, et alii, *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*, Praha: Historický ústav, 2011
- MASLOWSKI Nicolas, ŠUBRT Jiří, *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014
- MAUR, Eduard, *Památná místa: Místa paměti ve vlastním (tj. topografickém) smyslu slova*, in MASLOWSKI Nicolas, ŠUBRT Jiří a kol., *Kolektivní paměť, K teoretickým otázkám*, Praha: Karolinum, 2014
- MIKULEC, Jiří, *Barokní bratrstva v Čechách*, Praha: Lidové Noviny, 2000
- MUÑOZ VIÑAS Salvador, *Současná teorie konzervování*, Pardubice: Univerzita Pardubice, 2015
- OULÍKOVÁ, Petra, *Historie objektu*, in DI BERTOVÁ, Genny a další autoři, *La cappella della Congregazione degli Italiani a Praga*, Praha: SIAD Group, 2006
- NEUMANN, Jaromír, *Itálie I.*, Praha: Odeon, 1978
- NEUMANN, Jaromír, *Itálie II.*, Praha: Odeon, 1978
- NORA, Pierre, *Historien public*, Paříž: Gallimard, 2011
- NORA Pierre, *Mezi pamětí a historií. Problematika míst. In Politika paměti: antologie francouzských společenských věd, no. 13*, Praha: Cefres, s. 7 – 31, 2012
- NORBERG-SCHULZ, Christian, *Genius loci. Krajina, místo, architektura*, Praha: Dokořán, 2010

- NOVOTNÝ, Lukáš, *Historická paměť podle Maurice Halbwachse*, [online] Praha : «SOCIOweb_4_2007», 2007, [online], dostupné z : http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/139_socioweb%25204-07%2520cely.pdf, k 18.6.2018
- PÁNEK, Jaroslav, *Boemia e Italia nella metà del XVI secolo. Il viaggio della nobiltà boema a Genova nel 1551 e l'assimilazione della cultura italiana in Boemia*, Praha: Historický ústav - Řím: Istituto Storico Ceco di Roma, 2012
- PÁNEK, Jaroslav, *Italové, Nizozemci a Němci v rudolfinské Praze – některé formy a problémy soužití*, in Documenta Pragensia XIX, Praha: Archiv hl. m. Prahy, 2001
- PEŠKOVÁ, Jaroslava: *Role vědomí v dějinách*, in NOVOTNÝ, Lukáš, 2007, *Historická paměť podle Maurice Halbwachse*, [online] Praha : «SOCIOweb_4_2007», 1998, [online], dostupné z : http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/139_socioweb%25204-07%2520cely.pdf, k 18.6.2018
- PETHES, Nicolas, *Úvod do kulturněvědných teorií paměti*, in HOST, roč. XXX, č. 2, 2013, str. 32-35
- PFEIFEROVÁ Štěpánka, ŠUBRT Jiří, *Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání*, in Historická sociologie 2010 (1): str. 9-29
- POCHE, Emanuel, *Prahou krok za krokem*, Praha: Panorama, 1985
- POCHE, Emanuel, PREISS, Pavel, *Pražské paláce*, Praha: Odeon, 1977
- PREISS Pavel, *Italští umělci v Praze*, Praha: Panorama, 1986
- RICOEUR, Paul, *Křehká identita: úcta k druhému a kulturní identita*, Praha: Nakladatelství Mlýn, 2000
- RIEGL, Alois, *Moderní památková péče*, Praha: Národní památkový ústav, 2003
- ROMANESE, Odoardo, *Riassunto storico sulla fondazione della Congregazione e sulla erezione della Cappella italiana a Praga*, Praha: A. Haase, 1898
- ROYT, Jan, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha: Karolinum, 1999
- STOLÁROVÁ, Lenka, HOLEČKOVÁ, Kateřina, (eds.), *Karel Škréta (1610-1674): Dilo a doba. Studie, dokumenty, prameny*, Praha: Národní galerie, 2013
- SVOBODNÝ Petr, *Inventář Vlašského špitálu na Malé Straně z r. 1789*, in Documenta Pragensia VIII, Praha: Archiv hl. m. Prahy, 1988, str. 35-37
- STEFAN, Oldřich, *Pražské kostely*, Praha: Nakladatelství Vladimír Žikeš, 1936
- ŠÁMAL, Petr, RYMAREV, Alexandr, *Domy na Starém Městě pražském IV.*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011

ŠUBRT, Jiří, MASLOWSKI, Nicolas, LEHMANN, Štěpánka: *Maurice Halbwachs, koncept rámců paměti a kolektivní paměti*, in MASLOWSKI, Nicolas, ŠUBRT, Jiří, a kol., *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám*, Praha: Karolinum, 2014

Šubrt, Jiří, MASLOWSKI, Nicolas, LEHMAN, Štěpánka, *Soudobé teorie sociální paměti*, in MASLOWSKI, Nicolas, ŠUBRT, Jiří, a kol., *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám*, Praha: Karolinum, 2014

TREZZA CABRALES, Angela, a další autoři, *La Congregazione italiana di Praga*, Kutná Hora: Tichá Byzanc, 2003

TUČEK, Jan, *Paměť*, in STORCHOVÁ, Lucie, (ed.): *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*, Praha: Scriptorium, 2014

VINTER, Vlastimil, *Stručný slovník památkové péče*, Ústí nad Labem: Krajské středisko památkové péče, 1983

VLČEK, Pavel, HAVLOVÁ, Ester, *Praha 1610-1700, Kapitoly o architektuře raného baroka*, Praha: Nakladatelství Libri, 1998

VLČEK, Pavel, a kolektiv autorů, *Umělecké památky Prahy. Staré Město, Josefov*, Praha: Academia, 1996

VLNAS, Vít, *Barokní člověk a barokní světec*, in BENEŠ, Zdeněk, MAUR, Eduard, PÁNEK, Jaroslav, (ed.), *Pocta Josefu Petráňovi*, Praha: Historický ústav ČSAV, 1991

VOIT, Petr, *Pražské Klementinum*, Praha: Národní knihovna v Praze, 1990

VON SANDRART, Joachim, *Teutsche Academie der edlen Bau-, Bild- und Malerei- Künste*, Norimberk 1675/1679/1680, [on line], dostupné z <http://ta.sandrart.net/de/person/view/2901>, k 18.6.2018

Archivy

Archiv hl. m. Prahy, AMP, *Kongregace Vlašského špitálu*, MS, inv. 1, C27

Archiv hl. m. Prahy, AMP, *Kongregace Vlašského špitálu*, 849, 160201/15

PAVLICOVÁ, Silvia, *Kongregace Vlašského špitálu na Malé Straně*, Praha: AMP, 1993, Inventáře a katalogy Archivu hl. m. Prahy, 200100/004, přírůstkové č. AMP 155/99, sign. AMP-POM 155, JAF 849/01

Dokumentace

Restauro e risanamento conservativo della „Cappella dell'Assunzione della Vergine Maria“ (Restaurování a konzervativní sanace „Kaple Nanebevzetí Panny Marie“) – projekt prací

italské společnosti AhRCOS Srl, vypracovaný na objednávku Velvyslanectví Itálie, leden 2016

Technická zpráva a návrh zásahu, vypracovaná spol. AhRCOS dne 21/4/2017

Restaurátorské práce ve vnitřních prostorách kaple, zpráva vypracovaná spol. Leonardo dne 1/9/2017

Restaurátorská zpráva Mgr. Miroslava Koželuha, ak. mal. rest.

Restaurátorská zpráva restaurátora Milana Šturma

Různá korespondence NPÚ, stavebního dozoru, investora apod.

Internetové zdroje

(všechny zdroje byly dostupné k 18. červnu 2018)

Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova
http://www.jezuite.cz/clanek_print.php?id=933

Klub za Starou Prahu, Příprava restaurování Vlašské kaple v Praze
<http://stary-web.zastarouprahu.cz/ruzne/vlasskaKaple.htm>

Mezinárodní charta o zachování a restaurování památek a sídel
<https://www.npu.cz/cs/npu-a-pamatkova-pece/pamatky-a-pamatkova-pece/pravni-predpisy-a-mezinarodni-dokumenty/mezinarodni-dokumenty>

Ministerstvo kultury ČR, informace o znovuotevření Vlašské kaple
<https://www.mkcr.cz/novinky-a-media/znovuotevreni-vlasske-kaple-nanebevzeti-panny-marie-4-cs2151.html>

Národní památkový ústav, památkový katalog
<http://pamatkovykatalog.cz/?element=14433832&page=5&resultsDisplay=list&action=element&presenter=ElementsResults>

Národní památkový ústav. Cíle a poslání. Dostupný z: <https://www.npu.cz/cs/npu-a-pamatkova-pece/npu-jako-institute/cile-a-poslani>

Národní památkový ústav, Památkový katalog
<http://pamatkovykatalog.cz/?element=12999601&action=element&presenter=ElementsResults>

Národní památkový ústav, nemovité památky:
<http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=150130>

Odbor památkové péče Magistrátu hl. m. Prahy, stránka „Kdo jsme“
http://pamatky.praha.eu/jnp/cz/odbor_pamatkove_pece/kdo_jsme/index.html

Různé stránky o náboženských stavbách s centrálním půdorysem
<http://romaincamper.it/approfondimenti/chiese/giacomo.html>,
<http://www.laboratorioroma.it/ALR/SAndreaQuirinale/sant%27andreaquirinale.htm>,
<https://seieditrice.com/materiali/disegno/dalla-realta-al-progetto-dal-progetto-alla-realta/coniche/ellisse-e-ovale.html>,
http://www.duepassinelmistero.com/le_chiese_circolari_.htm, http://uber-upload.xyz/it/download/chiese_a_pianta_centrale_roma_e_dintorni.zip,
http://www.academia.edu/6535427/Le_chiese_a_pianta_centrale_diffusione_del_nuovo_tempo_cristiano_,

Seznam bilaterálních a multilaterálních smluv mezi Českou republikou a Itálií na stránkách Ministerstva zahraničních věcí ČR:
[https://www.mzv.cz/jnp/cz/vyhledavani_smluv/index\\$45924.html](https://www.mzv.cz/jnp/cz/vyhledavani_smluv/index$45924.html)

UNESCO, Seznam světového dědictví
<http://whc.unesco.org/en/list/616>

Vláda České republiky, informace o návštěvě předsedy italské vlády v Praze
<https://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=159703&tmplid=762>

Zákon České národní rady ze dne 30. března 1987, o státní památkové péči (ve znění zákona ČNR č. 425/1990 Sb.),
<http://previous.npu.cz/zakon-o-statni-pamatkove-peci/>

Novinové články

POCHE, Emanuel, *350 let Vlašské kaple v Praze*, Národní listy, 16. února 1940, Praha: vydavatel Julius Grégr, roč. 80

Závěrečné práce

ALTOVÁ, Blanka, *Město jako obraz. Kutná Hora*. Disertační práce, Praha: FHS UK, 2010, [online], dostupné z https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/80536/31293876/?q=%7B%22____searchform__search%22%3A%22Altov%5Cu00e1%22%2C%22____searchform__butsearch%22%3A%22Vyhledat%22%2C%22PNzppSearchListbasic%22%3A1%7D&lang=cs, k 18. 6. 2018

KOVÁŘOVÁ, Linda, *Místa paměti a kulturní dědictví. Na příkladu Kutné Hory*. Diplomová práce, Praha: FF UK, 2008, [online], dostupné z <http://docplayer.cz/24074354-Mista-pameti-a-kulturni-dedictvi.html>, k 18. červnu 2018

OKÉNKOVÁ, Věra, *Budova 18, rue Bonaparte. Místo paměti a jeho význam pro Čechy žijící v Paříži*. Diplomová práce, Praha: FF UK, Praha, 2014, [online], dostupné z https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/132505/31293889/?q=%7B%22____searchform__search%22%3A%22Ok%5Cu00e9nkov%5Cu00e1%22%2C%22____searchform__butsearch%22%3A%22Vyhledat%22%2C%22PNzppSearchListbasic%22%3A1%7D&lang=cs, k 18. červnu 2018